

საქართველოს

თ ვ ი უ რ ი

პრემული

წელიწადი გეორგი

IX

სექტემბერი, 1899

7

5254

063.

83.

სპრ.

საქართველოს

ბუთანიანი
 ლაშქარის სტამბა * Типография Гамбанидзе
 1899

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 18 Октября 1899 г.

შ ი ნ ა მ რ ს ი:

ზიწგული განყოფილება.

33.

I	ზანცხადება. რედაქციისაგან	
II	ახლანდელი სიწმარკი. აკაკისა.	1— 12
III	ზანდებოლია. ლექსი. შისავე	13— 16
IV	ზვარამიძის ოჯახი. (მოთბრობა) დასასრული. თ. სუსკოვიძისა.	17— 37
V	კრიტიკული შენიშვნები. დ. კლდია- შვილი. სომელქასა	38— 78
VI	წმარილი ჩარნიგოვიდან. თ. ზაგ. დავ.	79— 81
VII	ბ. კიბა აბაშიძე და შინი ფარ-ხმა- ლი. ს. ზდვარ-კარეთელასა	82—104
VIII	ქუთაისის სამეურნ. სკოლ. გამო- შენა. შიცანო-სა	105—114
IX	გუჯარი. შ. კ.-ისა.	115—121
X	პროგრამა მთნობრაფიულ და იუ- რიდიულ ცნობების შესაკრებად. (გაგრძელება) ა. ხახნაშვალასა	122—134

მეორე განყოფილება.

I	სოფ. შვიტირი, ზეპირ-გარდმოცემა- ნი, ხალხის ჩვეულებანი, წარმოდგენი- ლი დ. ავღიანის-მიერ	1—15
II	მოხუცი ნავეზირალის ჩჩევა. (არა- კი) ჩაწერილი „ქართველა ოსებში“-ს მიერ.	16—24

მომავალ იანვრიდან მესამე წელიწადში გადადგება „კრებული“. მე დიდი ხანი, იმ თავიდანვე, სურვილი მქონდა ჟურნალის გამოცემის, მაგრამ ვერა ვბედავდი, რადგანაც ვიცოდი, რომ ჩვენში ამ გვარი რამ ფეხს ვერ მოიკიდებდა; ჩემი მეგობრები და ნაცნობები-კი სულ სხვასა ჰფიქრობდნენ: შენ ნაწერებს ხალხი კითხულობს და ხელ-მომწერლებიც ბევრი გეყოლებაო. თვითქმის უსურვილობასა და სიზარმაცეს მწამებდნენ. ახლა-კი დამტკიცდა, რომ მე მართალი ვიყავი: პირველ წელიწადს „კრებულს“, თუმცა მისი ფასიც მცირე იყო და შემოსატანი ფულიც ყოველ-თვიურად გადანაწილეთ, მაგრამ მაინც იმდენი ხელის-მომწერი არ ჰყოლია, რომ ხარჯი დაეთაროს. შრომა-კი უსასყიდლო იყო!.. ამის მიზეზად ბევრი რამ მოიტანეს: „მარტო ერთის ნაწერი „ხელის-ხელ საგოგმანებელი მარგალიტი“ რომ იყოს, მაინც მოსწყინდება მკითხველსო და ეცადე უფლების გამოტანას, რომ სხვებმაც სწერონ შენს „კრებულშიო“. მირჩევდნენ და მწერდნენ ზოგიერთები. ამასთანავე მიმტკიცებდნენ, რომ იმერთში გადამეტანა გამოცემა, რადგანაც ხელ-მომწერლები იქიდან მეტი არიანო და სხვანი. ესეც აეასრულე, მაგრამ უარესი მოუვიდა „კრებულს“: მეორე წელიწადსაც პირვანდელზე ერთი-ორად ნაკლე ჰყავდა ხელის-მომწერლები და ხარალიც ერთი-ორად მეტი ნახა. მკითხველები ბევრი ჰყავდა და ჰყავს „კრებულს“, ასე რომ არ მოსწონთ და იწუნებენ-თქო, რომ ვსთქვათ, ტყუილი იქნება!..

მუქთად ბევრს ჰსურს წაკითხვა და ნათხოვრობით სხვისაგან ბევრი ჰკითხულობს, მაგრამ გამოწერა-კი ყველას არ ეხერხება. და რა არის ამის მიზეზი? სიღარიბე და უფულობა? არა! „კრებულის“ ხელ-მომწერლები, როგორც დაბეჭდილ სიღამაცა სწანს, უფრო ღარიბი და ხელ-მოკლე მუშა ხალხია. შექმლებულები ძალიან ცოტანი იწერენ. ასე გასინჯეთ, რომ არიან მთელი გვარები თავად-აზნაურთა, და იმათ რომ ერთად, ერთი ან ორი წიგნი გამოიწერონ, ოჯახს გროში თუ შეხედება, მაგრამ მაინც არ იწერენ და თუ ისე ჩაიგდეს ხოლმე ხელში „კრებული“ სიამოვნებით ჰკითხულობენ... ხშირად ნაცნობი ვინმე შეგხედება და გისაყვედურებს: „კრებულს“ რომ არ მიგზავნი, ნდობა არა გაქვს, თუ როგორ არის თქვენი საქმეო? შენც, რასაკვირველია, პირ-იქით ბოდიშს იხდი, უგზავნი და მას შემდეგ იმასაც ვეღარ ტყობილობ, მართლა მიუდის, თუ იკარგება? ათში რომ ხუთს შემოჰქონდეს ფული დიდი ღვთის წყალობაა! და ამის მიზეზი, ზემოთაც მოგახსენეთ, შეუძლებლობა კი არ არის, რაღაც ქართველური დაუდევრობა და უგულობაა. უბრალო რამეზე ფულის გადაყრა ემარჯვებათ და ამ გვარ შემთხვევისათვის-კი არ ემეტებათ. ერთმა ხელის-მომწერთაგანმა, ერთ ქორწილში, ბოდიში მოიხადა ჩემთან: ამდენი ხანია ვერ გამოვგზავნე რედაქციაში ხვედრი ფული და ნურას უკაცრადალო!.. იმ საათშივე-კი მეთარეს ოქრო გადაუგდო. ჩვენ ხალხს მე კარგად ვიცნობ, ვიცი მისი გულის პასუხებიც და მიტომ ვერ ვბედავდი ადრე „კრებულის“ გამოცემას!.. მაგრამ ბოლოს დროს-კი ვეღარ წავუედი სხვების სურვილს. ის დალოცვილები ეხლაც კიდევ თავისას არ იშლიან და მეუბნებიან: ხელ-მომწერ-

III

ლები ბევრი გეყოლებოდა, რომ ტფილისიდან შორაპანს არ გადაგეტანა „კრებული“ და მარტო შენ გეწერაო. ეს რასაკვირვლია, ყოლიფერი სიტყვის მასალაა: მეც რომ ვსწერ და სხვებიც, ის არა სჯობს? და რაც შეეხება გამოცემას, გამომწერს ხომ მიუვა და საიდგანაც უნდა იყოს, რა ენაღვლება?

მე სხვათა შორის იმან უფრო შემაცდინა, რომ „ზეპირ-სიტყვაობის“ იმედი უფრო მქონდა: ადრე, როცა „ზეპირ-სიტყვაობის“ პროგრამა გამოვაცხადე, ბევრმა სიხარულით მიიღო და თითო-ოროლა გროში კიდევ შემოსწირეს შეძლებისა-და-გვარად თანამგძნობლებმა და მასთანვე ყოველ წლიური დახმარებაც იკისრეს, მაგრამ როცა შევუდექით საქმეს თვალი აგვარიდეს და მიგვანებეს თავი. მხოლოდ ერთმა, კნენია ალექსანდრა მაკარის ასულმა მელიქოვისამ, რომელიც კალმითაც გვეხმარებოდა, აღმოუჩინა ფულითაც შემწეობა ჩვენ ნაკისრავ-საქმეს. მის მეტს არც-კი გახსენებია ვისმე!.. ეს წასული ორი წელიწადი გვიმტკიცებს, რომ ამ მესამე წელიწადში უფრო მეტს გაჭირვებას ვნახავთ „კრებულის“ გამოცემით, მაგრამ ჩვენ მაინც თავს არ დავანებებთ, არც შრომას დავზოგავთ, არც ხარჯს, გინდ ლუკმაც გაგვიწყდეს, და კიდევ გავაგრძობთ გამოცემას.—მართალია, ამ ბოლო დროს ბევრი ხელის შემშლელი და მეთაუგე გამოუჩნდა ჩვენს „კრებულს“, მაგრამ ჩვენ მაინც ჩვენი „კრებული“ მისის „ზეპირ-სიტყვაობით“ ჩვენი ქვეყნისათვის სასარგებლოდ მიგვაჩინა და სანამ პირში სული გვიდგას ხელს ვერავინ აგვადლებიებს. პირველ იანვრიდან 1900-ს წლისა „კრებული“ იმავე პროგრამითა და იმავე პირობებით გამოიცემა თვე და თვე, როგორც აქამდე. აგენტებს არა ვნიშ-

IV

ნავთ, რომ არავინ შევაწუხოთ და ისე თავის თავად ვინც დაგვეხმარება, მადლობას შევსწირავთ. ხელის მოწერა შეიძლება პირდაპირ რედაქციაში დ. ყვირილას. ტფილისში — „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელს საზოგადოების“ კანცელარიაში ბატ. შიო ქუჩუკაშვილთან. წინანდელ აგენტებს უგულვითადაც მადლობას უცხადებს რედაქცია შრომის მიღებისა და დახმარებისათვის.

რედ.

ახლანდელი სიზმარი.

გამეგონა, რომ ზოგიერთი სიზმარი ახდებოა. არ მრწამდა და ახლა-კი მჯერა: ახალ-წელიწად ლამეს, ძილში ყუფა ჩამესმა, გადავდექე, ვითომ, სერზე და გადავიხედე. ჩემს გარდა სხვებიც მოსულიყვენ საყურებლად. დაბლა, მთის ძირში მოგროვილიყვენ ძაღლები და ხორხოზობდენ; ასე ჰქიჩნიდენ ერთმანეთს, რომ სასიკვდილოდაც აღარ ჰზოგავდენ. დავიწყებოდათ თავიცი პირდაპირი მოვალეობა: ცხვრები ღვთის ანაბარა დაეგდოთ და ფარას მგლები ანადგურებდენ. გამიკვირდა და ვსტკვი: ეს რა ღვთის რისხვა მოსვლიათ-მეთქი?

— არათფერი!.. ჩვეულებრივიაო!.. — მიპასუხა ერთმა მაყურებელთაგანმა — ხომ ხედავ, რომ ორ ხროდ არიან გაყოფილი ქოფაკები?.. ერთი მხრით შავები და მეორეთი თეთრები?!.. იმ შაკებმა მძორი ჩაიგდეს ხელში და შეექცეოდენ. თეთრებსაც სუნნი ეცათ და მოაშურეს; მოინდომეს შავების გადარეკა და მათი ადგილის დაჭერა. მოუვიდათ ჩხუბი და ერთმანეთსა ჰგლეჯენ! აქ სულ მარტო კუქისა და მსუნაგობის საქმეა!.. არც ცხვრები აგონდებათ და არც მგლებიო!

— მაშ, მოდი, ერთი შევეუქაქანოთ, რომ ისევ ცხვრებისაკენ მივაბრუნოთ, მადლია-მეთქი — შევეხვეწე, მაგრამ შორს დაიჭირა.

— აჰ!.. რა ბძანებაა?!.. კუქს გარდა ახლა მაგათ აღარა ახსოვთ-რაო!.. ბრაზი მორაეული აქვსთო... მე მაინც არ დავიშალე და ერთი შევეუქაქანე ყველას ერ-

თად!.. შე...მი...ქა...ქა...ნესო?!.. მისთანა თქვენს მტერს! აიქოჩენ ყველა ერთად და მე დამიწყეს ღრენა. გამეცინა და წავედი ფარებისაკენ... გვერდი ავუარე ძაღლებს. შეიქნა ერთი საზარელი ყეფა; შავებიცა და თეთრებიც ყალყზე დგებოდნენ: როგორ თუ ძაღლადაც არ ჩავაგდო და გვერდი აგვიარაო? ფარებში ერთი-ორი მწყემსი კიდევ დარჩენილიყო, სხვები სულ ძაღლებისაკენ წამოხულიყვენ სეირის საყურებლად. მარტო ჩვენ რაღას გავაწყობდით, დავცალეთ თითო თოფი, რომ მგლები დაგვებრახო და მაშინ-კი მეც შინისკენ დავბრუნდი. სახლში რომ შევედი და მივმართე საწოლს, უჩვეულო რამ ვნახე: დიდ-ძალ მკბენარს მოეყარა თავი ჩემ სკამ-ლოგინთან და ემზადებოდნენ, რომ მომცვენოდნენ საკბენად. ეს ამდენი ჭიანჭველები, ბაღლიჯო, ძაღლის ტკიპა, ჭიამყრალები და სხვანი საიდან გაჩენილან? მალღჳ ჭერიდან ჩამოცვენილან, თუ კედლებიდან გამომძვრალან?.. ავიხედე მალღა და დავინახე, რომ ჭერთან ახლოს, ერთ შხამიან ობობას ქსელი გაება და გადმოიყურებოდა. მივხვდი, რომ ეს მკბენარები ყველა მისი მოგზავნილი და შემონასევი იყო!.. მეწყინა!.. დავაგდე ჩემი საწოლი ბინა, დავსტოვე ჩემი ოთახი და გავემართე სხვა კუთხით.

„ვაშა!.. ვაშა!“ — დაიწივლეს ჭიამყრალებმა. — „გაუმარჯოს საქართველოს! განვდევნეთ ქვეყნის მტერი და ორგულიო!“ „ვაშა! ვაშა! ჩვენს ერთობა-ძლიერობასაო!“ აძლევდნენ ბანს სხვა მკბენარებიც. ობობა-კი მალლიდან გადმოცუცქულიყო და ფეხების ქნევით ამხნევებდა თავისს უწმინდურ-რაზმს. გამიკვირდა! ადრეც მინახავს, რომ ლოთი, დუქანში შესული, თვისს სიმთვრალეს სამშობლოს ამადლიდა ღ გულ-დიდად იძახოდა: „ვეყუუუ!“

ვეე... ყუუუ!“ „გაუმარჯოს საქართველოსო!“ ისიც გამიგონია, რომ უზნეურები და გარყვნილები საროსკიპოში „ვაშა-ვაშა! საქართველოსო!“—იძახიანო. ქვეყანასაც სამშობლოს ხსენებით აოხრებენო... მაგრამ ეს კი, სწორედ, არც მენახა, არც გამეგონა და ვერც მოვიფიქრებდი, თუ მკბენარებიც ამავე ხერხს მიმართავდნენ. ამან გამაოცა და ჩამაფიქრა. რალაცამ, თუ ვილაცამ, ჩამიურჩულა ყურში: სად მიდიხარო?

— არსად! მინდა მოვშორდე აქაურობას და სხვაგან სადმე გადავიდემეთქი—ვუპასუხე ნაღვლიანად.

— ვე! შეგაშინეს?

— როგორ თუ შემაშინეს?

— მაშ რად სტოვებ შენს ბინას?

— აქ შიში არათერ უშაშია?!.. მხოლოდ სიბრაღეული და ზიზღი მაიძულებს, რომ გაუწმინდურებულ აქაურობას თავი მოვარიდო და ბინა ვიცვალო! ნუ თუ შენ-კი ვერ ჰხედავ, რომ მე თვითვე ამ მკბენართაგანს ცალ-ცალკე და გინდ ჯგუფადაც, ფეხის-ბრჩხილით გაესრეს, რომ მოვინდომო, მაგრამ...

— მაგრამ?!

— მაგრამ ღმერთმა დამიფაროს!.. ჯერ ერთი ეს, რომ მაგათი გასრესაც ამაყროლებელი საზიზღრობა იქნება და მეორეც კიდევ: რა მაგათი ბრალია, რომ ვცსაცოდავები ბუნებას საზიზღარ ბუზ-ქიებად გაუჩენია და არა ფუტკრებიდ?.. მაშ რა ჰქნან, რომ თავისს პაწაწინა კუქისათვის საზრდო არ ეძიონ?.. ე მალლა რომ ქსელი გაუბამს და თვითონ-კი) მიმალულა კუთხეში, იმ დედაზარდლს ეგენი ხელში უჭირავს და მათ მიუხევეს ხოლმე, ვიპიც ქსელში გაბმა უნდა და დაჭერა!.. მაგ

ქიანკველების შემწეობით ბევრჯერ მოსვლია შხამიანს «დუშაში».

— მაშ ახლა შენზედაც მომდგარა ჯერი?.. შენზედაც „დუშაში“ მიუღის?

— არა მგონი!.. მე იმ ბინასა და სარბიელს ვსტოვებ, სადაც ეგენი დაცოცავენ და არა ჩემ ხელობას!.. გამოვძებნი უფრო წმინდა სადგურს, სადაც მოსვენებით გავაგრძობ ჩემ საქნარს. და მაგათ-კი ჩემ ნაღვამზე ილოლიალონ, ნამცეცები ჰკრიფონ და იძახონ: „გაუმარჯოს საქართველოს“ და „ვაშა-ვაშა! ჩვენს მწყალობელს ბატონ—ობობას და მის ხელოვნურ ქსელსო!“ იძახონ, სანამ, საჭიროების დროს, თვითონ ის მათი მწყალობელი ობობა არ ჩანთქავეს მათ. და მე-კი ღმერთმა მაშოროს მაგათი არა თუ სამაგიეროს გადახდა, თვალითაც დანახვა-კი!..

ასე ვსთქვი და კიდევაც გამომეღვიძა. მაშინვე ხელი წავეუპოტინე ახპატელოვის წიგნაკს, რომელსაც ასოთ სამღერალი და სიზმრის ასახსნელი ჰქვია. მართალია, ეს წიგნაკი თავისთავად სისულელეა, მაგრამ სხვა ჩვენი, მეცნიერებისა და საფილოსოფოსო თხზულების მწერლები, ამაზე მეტ სისულელესაც არ სწერენ, რომ ხან და ხან ვკითხულობთ ხოლმე? აქ სასაცირო მაინც რამე იქნება და, მოდი, ვნახოთ-მეთქი. ვსთქვი გუნებაში. გადავაღვე თვალი და ამოვიკითხე: „სიზმარში ძაღლების ყეფა ნიშნავს ჩხუბს და მკბენარების დასევა მტრების შემოსევასო“. ან საჩხუბარი ვისთან რა მაქვს და ან მტრები სად მყავს-მეთქი? ვსთქვი და მივაგდე წიგნაკი განზე.

გაიარა რამდენიმე თვემ, დაღვა თვალ-მშვენიერი მაისი, გაბრწყინდა ცა და დაშვენდა ქვეყანა; ამწ-

ვან-აბიბინდა ტყე და ველი; აშღერდა ბუნება!.. ყოველივე მოძრაობს!.. ვისაც რისი შნო აქვს, იმას ეტანება. ნაცარქექიებმა ცკი დააგდეს კერა და თავისს „ნაცარ-გულით და სადგისით“ გამოდიან სარბიელზე. სწორედ ამ დროსვე გაიმართა „ბანკობიაც“. ორასი ხმოსანი, ათი იმდენი-კი ხმის მიმცემ-მიმჯღაოსანი!.. ერთი მომქმედი, ათასი ფეხის-ხმის ამყოლი!.. გამეფდა ენა!.. გაუვეზირდა მცდარი გულის თქმა! გაისმა საყვირი და გახდა განგაში!.. აირია ქვეყანა!.. ბრბო ორად გაყოფილა და ერთმანეთზე მიდიან სამუშტ-კრივოდ. ვინ ვისი მტერია და ვინ ვისი მოყვარე, ვინ-ლა გაარჩევს? „დაჰკა მაგას! გაუმარჯოს საქართველოს!“ გაიძახიან. ახა, ღმერთო! აქაც კიდევ საქართველო?... დრო შეურჩევია იუდას!.. საპირადო საქმის გამოწყობა, საზოგადო სახელით—დიდი ხერხია! ვისი ბანკი და რისი ბანკობია! ეს სულ ყოლიფერი თვალ-მაქცობაა. ზოგს თავის გამოჩენა უნდა და გაუბამს ბანკის თავზე ბაწარი, რომ ზედ ჯამბაზის ჯოხით გაიაროს. ზოგიც თავს იმაღავს და ბანკს ეფარება! ზოგს კიდევ რა უნდა, ზოგს რა!.. რამდენადაც ეს ფარისევლები არიან საზიზღარი, იმდენადვე, მათი გულ-წრფელად ამყოლი, მომზრეები არიან საბრალო!.. ქორი რომ მალლა დაჰფრენს და უთვალთვალებს: თუ სად მოვიტაცო წიწილიო, იმ დროს ეზოში პატარა ოჯახის ერთგული ლეკვი, ჯერ გამოუცდელი, მიწაზე დადებულ ქორის ლანდს დასდევს დასაქერად. საბრალოს მოჩვენებული ნამდვილი ჰგონია და უნაყოფოდ ახლის ხოლმე ცხვირ-პირს ხან იქით და ხან აქედ. სწორედ ასე ემართებათ ზოგიერთებს საზოგადო ხორხოზში რომ ჩარეულან „ჰაუ—ჰაუ“-ს ხმაზე. მაგრამ ეს კიდევ არაფერია!.. თუ დღეს მომც-

დარან, ხვალ მაინც გამოდგებიან!.. დეე, აჩრდილზედა და ლანდზე დაიგეშონ და გაიწაფონ, რომ მერე, ოდესმე, როცა მტერ-მოყვრის გარჩევა შეეძლებათ, ნამდვილ მხეც-ნადირებსაც შეუყუფონ!!..

ეს ჩვენი ქალები მაინც რამ ააღელვა ასე, რომ სა-აშკაროზე გამოსულან და თავს აღარ იზოგვენ? მაგრამ, როგორ თუ რად?.. ესენიც იმ ჩვენი ძველი დედების ჩამომავალნი არ არიან?.. ისინი თუ-კი ერეოდენ საერო-საქვეყნო საქმეებში, ამათ რალა შეუშლის ხელს? ესენი უფრო კვიციანები და ნასწავლები არ არიან მათზე?!.. ისინი მონასტრებში და ოჯახებში იზდებოდენ და ესენი-კი სამეცნიერო ოთახებში, გარედ ხრიგინობდენ. ისინი ქართულად საუბრობდენ და ესენი-კი პრიშტი-პრუშტებით თავ-მომწონებოდენ. ისინი მოკრძალებული იყვნენ და ესენი-კი გამბედავი, თამამი და შეუპოვარი. და ნუ თუ ამათაც არ შეუძლიათ ავ-კარგის გარჩევა? აი ახლაც ერთმანეთს მიტომ სწეწენ და ჰგლეჯენ, ორ სხვა-და-სხვა ბანაკად გასულნი, რომ ერთი პეტრეს მომხრეა და მეორე პავლესი! პეტრე ბანკშია, პავლე—ოპპოზიციაში. ისინი ერთმანეთის წინააღმდეგი არიან და მათ-მათი მომხრე ქალებიც ერთი მეორეზედ იწევენ. გაურჩევიათ-კი, თუ რა არის ან ერთისა და ან მეორის სიმტყუნ-სიმართლე? როგორ არა! შავი, მაცვალა-თვალეები და კოპწია უღვაშებიო! ამბობენ პეტრესიანები. არა! სიმართლე ევ-კი არ არის! სიმართლეცა და სიმტყუნეც „და საერო და საქვეყნო საქმეც, პავლეს გულ-მკერდია და მისი მხარ-ბეჭია!“ გაიძახიან პავლესიანები!.. და მაშ არ დაიძახონ „ვაშა—ვაშა?“ „გაუმარჯოს საქართველოსო?“ რასაკვირელია, უნდა იძახონ და კიდევაც მიტომ გაპკივიან!.. ეს ყველა-ყველა!

საპირადო „ჩემიან-შენიანობა“ ვის არ მოხიბლავს და არ აცდუნებს? მაგრამ ამ გარეშეებს რაღა ემართებათ, რომ ისინიც „ბანკობიაზე“ აქიკვიკებულან და იმათაც ამ პაწაწინა ბანკის მეტი აღარა მიაჩნიათ-რა საქვეყნო საქმედ? ეტყობათ, რომ „ჯაჯიას სენი“ შეჰყრიათ: შაჰ-აბასი რომ საქართველოს ამხობდა და კახეთს შემოე-სია, ქართველები აქედან მიჰყავდა და სპარსეთში ასახ-ლებდა და სამაგიეროდ იქიდან სპარსები მოჰყავდა და ჩვენში აბინავებდა, რომ ამ მკაცრისა და გაიძვერული პოლიტიკით მოესპო ქართველობის სახსენებელი!.. იმ დროს დიდი და პატარა, ერი და ბერი, ქალი და კაცი, ყველა ერთად საგონებელში იყო ჩავარდნილი!.. სწო-რედ იმავე დროს გამოსულიყო საჯაროდ ერთი ვიღაც „ჯაჯია დედაბერი“ და გაოცებული წუწუნებდა: „რა ღმერთი გასწყრომია ამ ხალხს, რომ აღარა ეყურება-რაო? ტურა-მგლები სოფელს შემოესიენ, ლამის გა-გვაწყალონ და ყურს-კი აღარავინ უგდებს, ხალხი სულ სხვა რამეზედა ჰფიქრობსო!.. მის ნაცვლად რომ საქათ-მესთან თავი მოიყარონ ნადირის მოსაგერებლად, სად-ღაც სხვაგან გარბიანო და თვალები სპარსეთისაკენ უკირავთო!“ რას წარმოიდგენდა საბრალო დედაბრის ქკუა-გონება, თუ იმ დროს საქართველოს ტურა-მე-ლებზე უფრო საშიშარი მტერი აწუხებდა. ბოდიშს კი ვიხდი მაგრამ დღესაც კიდევ ბევრი „ჯაჯიები“ ჰყავს ჩვენ ქვეყანას, რომ ქვეყნის წარმატებას საქათმე-საბატეებში ჰხედვენ და ქვეყნის სიცოცხლესაც კრუბ-წიწილებითა ჰზომვენ!.. ესეები ყველა მომაგონდა, რომ შევხედე შორიდან ჩვენ «ბანკობიას!» შიგ როგორ გა-ვერეოდი? და ავუხვიე გვერდი. მივდიოდი ჩემთვის, ჰაგრამ მეომრებმა გზა გადამიღობეს: „არა ჩვენსკენ და

არა ჩვენსკენო! ახმეტა და მახმეტაო, ორივე ცოდვამ ახვეტაო! ნათქვამია, და შეც შევეუქაქანე ორივეს და მოვშორდი!.. ერიპა! „ჩვენთან არ არის, მაშ იმათთან იქნება!“ ამბობდა ერთი მხარე. „თუ აქ არ არის, მაშ იქ უნდა იყოსო“ — ჰფიქრობდა მეორე და ბრბოთა უმეტესობაც ბანს აძლევდა. ისარგებლეს ამ გამოურკვევლობით იმ მორიელებმა, რომელთაც ჩემგან ბევრჯელ ასწვიათ კუდი!.. დრო იშოვნეს, მოიქნიეს კუდი და ასტენეს ერთი „ვაი-უშველებელი“, გაატარტალეს ენები; ქორს ქორი ემატებოდა და იზრდებოდა. ქორი ხომ მთის წვეროდან დაგორებული თოვლის გუნდაა? რამდენადაც დაბლა ეშვება, იმდენად იზდება და იზდება; ბოლოს გადაიქცევა ზევაად, ჩავა დაბლა სადმე სოფლად და იქ ათას გვარად დაშლილი გაწყალდება და ორთქლად ავა! ვინც პირდაპირ არ შეეხლება ზეავს და გვერდს აუვლის, იმას რა უჭირს?.. მეც გავდექე განზე და სიცილით ვამბობდი: ესეც ჩემი ახალწლის სიზმარი-მეთქი!“ მეგონა, როგორც სიზმარში ვნახე, სწორედ, ეს ცხადიც ისე გათავდებოდა, რალაი-კი მე გავშორდებოდი და მკბენარებიც თავს დამანებებდენ... მაგრამ თურმე რა ბრძანებაა, მოუნდომებით საფლავის კარამდე მიყოლა. ამას შემდეგი წერილი ამტკიცებს, რომელიც „მწყემსის“ რედაქტორს, დეკანოზს დ. ლამბაშიძეს მოსვლია:

„ბატონო რედაქტორო, მამაო დეკანოზო! ის წრე წინეთ რომ ვანო მაჩაბელს ემუქრებოდა, (დედანში აქ არის კადვე ხში სიტყვა) ახლა წათამამებული და თავ-გასული სხვებისაც დანღუპას. (?*) ალბათ ღვთის განგებით მე

*) ალბად აკლია: „უშირეს“.

დავესწარი ყური მოვეკარი ამბობდენ, არ უნდა დავზოგოთ ისინიო და სხვებთან ზოგთან თქვენ და ბატონი პოეტი აკაკიც იყო დასახელებული, იქ ერთი ქალიც იყო გული მოუვიდა ბეჩა აკაკის რაღა თქვენი გულზე ხეთქა ეჭირვებო. ბატონმა აქტორმა თქვა ის არის რაც არისო თქვენზე რაღაც მასალის გამოსაძიებლად აქტორი მანდეთ წამოვიდა გაფთხილებთ ბატონო. ამ ამბავზე ბატონ აკაკისაც ვაფთხილებ წერილით. თქვენმა მადლმა რასაც გწერ მართალია სახელს და გვარს ვერ ვამხელ პატარა კაცი ვარ უბრალო მუშა. მეშინია დამლუპენ და სხვა ახლა თქვენ იცით ბატონო. თქვენი ერთგული სტამბაში მუშა“. (ამოწერილა უცვლელად.)

სხვა-და-სხვა ეფისტოლები, მუქარით სავსე, რომ მაჩაბლის დღეს დაგაყენებთო და მის კვალს გამოგიყენებთო, მოგვდის ხოლმე რედაქციაში, მაგრამ ჩვენ მიჩვეული ვართ და არ ვაქცევთ ხოლმე ყურადღებას! ეს უკანასკნელი წერილი-კი სულ სხვა გვარად ჰფენს ნათელს გარემოებას: თურმე, რა შუაშია, ბანკი, ბანკობია, ჩიკვიძე, ოპოზიცია, სამშობლოს ერთგულება და სხვანი?.. ესეები ყველა მხოლოდ ხელზე დასახვევი მიზეზები ყოფილა და ძაღლის თავი-კი სხვანაირად მარხია!.. ძველი ანგარიშები ყოფილა გასასწორებელი: მაჩაბელს რომ გაუბეს, იგივე ქსელი გაუბამსთ ჩემთვისაც, რომ მეც მისი დღე დამაყენონ!.. ეჰ, ეს კარგი ქადრაკის თამაშია!.. მაგრამ შემცდარა ოინბაზი: ჰაიკებით ლაზიერის დაქერა ძნელია!.. ვმადლობთ იმ, სტამბის მუშას, ჩვენზე რომ გული შესტკენია და გვაბრთხილებს, აგრევე იმ ქალსაც, რომ შევბრალებივართ, მაგრამ ტყუილი შიში მოსვლიათ!.. ამ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში ბევრი მაგისტანა წისქვილის ქვა დატრიალებულა ჩვენს თავზე, და ჩვენ-კი ყუ-

რიც არ გაგვიბერტყია!.. --მადლობა ღმერთს, კირი და ზრიკები თავის თავადაც ფქვილად წასულა და ჩვენ-კი არა დაგვშავებია-რა, იმდენად, რომ ჩვენ საქმეზე გული გაგვტეხოდეს და სხვების ყურ-მოჭრილ ყმაღ გამხდარვი-ყოთ, ზოგიერთებსავით!.. და რაც შეეხება მცირე უსიამოვნობას, ის-კი ბევრჯელ აგვიტანია და ახლაც კიდევ ავიტანთ!.. სადაც მტრებია, იქ მეგობრებიც არის! ქვეყანა უმტერ-მოყვრო ვის გაუგონია? მართალია, მეგობრობა სასიამო ბულბულის ჭიკჭიკია და მტრობა შხამიან გველის სისინი... და თავზე გინდ ბულბულთა ვუნდი დაგფეთქდეს და დაგჭიკჭიკობდეს, თუ იმავე დროსვე შენს მახლობლად, ერთიც არის, შხამიანი გველი დასრიალობს ან მორიელი დაცოცავს, სიამოვნებაც დაკარგულია, ბულბულებიც უსარგებლოა. მაგრამ ეს საზოგადო ცხოვრების კანონია და მხოლოდ სიფრთხილვე ეჭირვება. ნურავინ ნუ იტყვის: რას მიზამს ერთი მტერი, როცა ასი და ათასი მოყვარეცა მყავსო? ამას არც ჩვენ ვიტყვით, მაგრამ ისე შინც არ შევშინდებით, რომ გულზე გავსქდეთ, როგორც იმათა ჰგონიათ; მით უმეტეს, რომ დღევანდელი ჩვენი მტრები, რომელნიც სიზმარშიაც ვნაბეთ, ცხადათაც აწონ-გაზომილი გვჰყავს და ვიცით: რასაც იწონის მათი ლიტრა-ჩარეკი? მათში უკეთესები და ჟრჩეულესნი დავლურშიაც-კი გვიწვევენ შვილდ-ისრით ხელში.

ზოგიერთმა ჩვენმა ჟურნალ-გაზეთებმა გული გაუხსნეს იმ ნაცარ-ქექია - მეომრებს, მიიღეს თავისს წიაღში, როგორც ვითომ ფალავნები, მაგრამ... მაგარი ის არის, რომ ისინი ღირსი არ არიან შებმა-შეჭიდების!.. სამინუშო განჩინება, ყველაზედ პირველ „ივერიამ“ გამოჰქედა თავისს მოცლილ ფურცლებზე „სილოვანის“ სახელით: «აკაკი საქმით ყოველთვის ორგული და მოღალატე იყო

ქვეყნის, თუმცა სიტყვით-კი სულ სხვას გვიმტკიცებდაო. ეს მე ამ ათის წლის წინდაც ვაუწყე ქვეყანას ლექსადო, მაგრამ არ დამიჯერესო, და ახლაც ჩემ მოვალეობადა ვრაცხ განვაცხადოო!» პროკლამაცია არ არის სუსტი! მაგრამ ერთი ესეც გვიბძანონ: ვინ არის ეს ვიღაც „სილოვანი“ თუ „ფსხალოვანი“, რუმ საერო უფლებით აღუქურავს თავი და დიქტატორულის კილოთი, გარიბაულის რიხით, მიჰმართავს ერს? თუ საქვეყნო გმირია ქვეყნისგან აღსარებული, რატომ ვერავინ იცნობს? და თუ საიდუმლო მოღვაწეა, სად არის შაგისი ნაშრომი? ან უკან რა მოსდევს საერო ბარგად, და ან წინ რა მიუძღვის სამერმისო საგზლად? თვარა, ორშაბათის ყენივით, უკან რომ ვისმეს ბარგად სისულელის მეტი არა მოსდევდეს-რა, და წინ საგზლად მხოლოდ სიბრიყვე მიუძღოდეს, რა რჯის „ნახირ-ნახირობას?“ საბრალოს უბრალო საქვენაო ქალაღლის ნაგლეჯი ქვეყნის გული ჰგონია და ზედ ვითომ განჩინებასაც სწერს!... ღმერთმა შეუნდოს!..

მეორე? მეორე მეშვილდისრე ვინღა არის, „ქორის ფურცლებში“ რომ ჯამბაზობს? ვინ და „კიქობიას“ მოთამაშე, მასხარა, რომელიც ლუკმისათვის ხან მარჯვნივ იგრებს ყბას და ხან მარცხნივ, ოღონდ-კი ვინმე გააციონოს!.. აი, ახლაც სხვისაგან მოპარული მაშხალა აუშუშხუნებია და უვიცებს ატყუებს: ქვეყნის დასამგვრვეი დინაპიტიაო!.. ქალაღლის გველი აუფრიალებია და ბავშვებს-კი გველეშაპი ჰგონიათ.

მესამე? მესამე ვინღა? ის სისხლ-გაუწმენდელი ღრიანკელი, რომელმაც ცხოვრებაში „იაგოს როლით შემოდგა ბიჯი!.. „დესდემონას“ გაწირვით ლუკმა იშოვა და დღესაც კიდევ მის ცხვირსახოცს ეძებს, რომ ვერ აგობამ წინ ბიჯი წაადგმევინოს.

მეოთხე? მეხუთე? მეექვსე და სხვანი? ესენი ყველა ერთი გვარისანი არიან: ერთ-ხორც და ერთ-სისხლ!! და ესენი აპირობენ ჩვენზე ძღვევა-მოსილობას და გვემუქრებიან: „მაჩაბლის დღეს დავაყენებთ და მის კვალს გამოვუყენებთო!“ ვსთქვათ, რომ ეს კიდევ შეიძლონ და აისრულონ, მერე რაო? თუ არჩევანზე მიდგება საქმე, ჩვენ გვირჩევენია, რომ მაჩაბლის კვალს გაჰყვეთ, ვიდრე ამათთან დავრჩეთ და ამათ ფერხულში ჩაგებათ, გინდ ოქრო და ვერცხლიც გვაყარონ თავზე...

მართალია, ვერაგობასა და მოღალატობას ძალა და გოლიათობა არ უნდა, პატარა მატლსაც შეუძლია შეპარვით გაიმარჯოს და ჩვენც, როგორ ვიტყვი, რომ ვერა გვანებს-რა-თქო. მაგრამ მაინც, რაც უნდა მოხდეს... რაც უნდა მოგველოდეს, მაინც არ ვჰკადრებთ ჩვენს თავს, რომ ჭია-მატლების საპასუხოდ და მოსაგერებლად ფარხმალი ავიღოთ ხელში!.. და რაც შეეხება მათ ტარტაროზს, იმ ობობას, ქსელს რომ ამოფარებია და იმ მორიელს, კუთხეში რომ მიკუნჭულა და კუდს იქნევს, ის კი სულ სხვა არის!.. და იმას ჩვენც იმასვე მოვახსენებთ, რასაც ზეპირ-სიტყვაობა «ბაყათარს» ეუბნება:

„გეყოფა ოსო ბაყათარ,
ნულა რჯი წვრილ-ფეხობასა!..
მარტო გამოდი სამირად,
ვნახავთ შენს ვაშაკობასა!..“

საკბი.

განდებ ილია

(აპოკრიფული ამბავი)

უდაბნოში განდგეილი
სულის საქმეს შესდგომდა.
სამქვეუნო, სახინალო
„გარხალალო“ არ ესმოდა.

მისი ქვეუნის ავსა და კარგს
იკონებდა... გულში ჭკრებდა,
და შემოქმედს მუხლ-მოდრეკით
წრფელის გულით ავედრებდა:

„ეს ქვეუნა ცოცხალ-მკვდარი,
დღეს რომ ქედი მოუხრია,
უბიწო და უგინებელ,
თვით ქალწულის წილ-ხვედრია!

„მართალია, დღეს ჯოჯოხეთს
თავისაკენ მიუშხრია,
მაგრამ ადრე, ვით მოწამეს
შენთვის სისხლი დაუღურია.

„ნუ ამხილებ გულის-წვრთმით! .
მოიბრუნე მადლით გული!..
შეუნდგე მას შეტფდება!..
მიანიჭე სინანული!

„და თუ მსხვერპლი საჭიროა,
ვითა წველია ქვრივის მცირე,
ნუ განმაგდებ!.. სხვებზედ უმაღ
მიმიდე და შემიწირე!..“

ამ სიტყვებით გამოსთქვამდა
ტბილ სურვილს და მწარ გულის-თქმას
და ცრემლებისც ასსურებდა
ზედ, ვით წმინდა აიაზმას!

ესმა უთვალს ხმა ცოდვილის;
შეიწინა სამსახური!..
განდგვილის აღსარებას
ქვეყანამაც მოჰკრა უური.

სთქვა: „ეს კაცი ცოდვილთათვის
ეგებ წინა-მობუდია?!..
და მაგის შორს-მჭვრეტელობა
მადლით ქვემო, ორბუდია!!..“

ჩაკულისხმდა, გამოერკვა,
მოაკონდა წინა-პარი,
რომ თავს სდებდა ქვეყნისათვის
და იწვოდა ვით ლამპარი..

განიზრახა კრინი მოძღვრის;
ვიბადვა და მიმდევრობა;
შეაჩვენა ძალი ქვენა!..
ადიარა ზესთ-მთავრობა!!

ამ ამბავმა ჯოჯოხეთი
ააშოოთა!.. შავად ჰდელავს!
თვით სატანა, ცუცხლის მფრქვევი,
შესაზარად ჰქუხს და ელავს!..

მის წინ დგანან მოწიწებით
წვრილ-ფეხობა—ეშმაკები;
ჭკანკალებენ, უთრთის ეველას
გულ-ბრჭყალები, ნისკარტ-რქები!..

„გერა ჭხედავთ—სთქვა—განდეკილს,
ქვეყნად წინ რომ შედობება!?
ღამის ღოცვით შეარუიოს
ჩემი ძალა-მეუფება!..“

„რადან უცდით? ადრე თუ სხვაც
დაგიღუპავთ მაგისტანსა,
ჩემი რჩევა და ბრძანება
გაჭირვებათ კიდევ განა?“

„შეიცვალეთ სულ სხვა-და-სხვად:
ჭიად, მატლად, ბაყაყ-გველად,
ბუზად, ზუზლად, ჭია-მურალად,
ბაღლიჯოდ და შორიელად!..“

„მიესიეთ ეველას ერთად!
ნუ მისცემთ მას მოსვენებას!..
გაჭირვება დააფიწებს
ქვეყნის ვალს და ზეცის მტნებას!“

„ასრულა წვრილ-ფეხობამ
ბნელ მთავარის სურვილ-ნება,
და მისცვიფდნენ საწყალ-მლოცველს,
რომ არ მისცნ მისვენება.“

ჭირში მეოფმა ღმერთს შეჰვედრა:
„თუ ეს შენი არის ნება,
შენვე მომეც მეც უფალა,
იბიისა მოთბინება!“

ჭებენენ, სჩხვლუტენ, გესლს ანთხევენ,
ჭაერს ბილწავს ჭია-მურაღა,
მაგრამ ვერ სჭრის ძველებურად
უკუღმართი მათი ძაღა:

იქვე ახლას, უჩინარად,
სხივ-მოსილი იდგა ქაღი,
განდეგილის მთარგველ-მცველი,
ადმიგზნებელი იდიალი!..

მოახსენეს უფროსს ბატონს:
„დიდებულს სატანაო!
ვკრას გაგზდიო!.. მან შეიძლეს
კაჭირვების ატანაო!!“

ეუცხოვა ეს ამბავი
ჯოჯოხეთის ბობოღასს;
ვერ იტანდა ძველი ძაღის
ის ხელიდან გამტყდასა.

კვალად ჭბრძანა: „უარს ვერ ვჭეოფ
მე მაინც ჩემს სწადელსო.
და თქვენც, გირჩეოფ, ნუ დააგდებთ
თქვენს საქმეს და სარადელსო!

„თუ შირადად მას ვერ ავნებთ,
სხვებს ხომ მაინც მოსჭრით თვალსო?!
შეაშინებთ, რამ ვერ მიჭევენ
განდეგილის გზა-და კვალსო!“

ეს ბრძანება, სულ ახალი
ხელთ უზურძათ ეშმაკებსო,
და ვაი მას, ვინც სატანას
არ ადიდებს!.. არ აჭებსო!..

გვარამიძის ოჯახი.

(მ თ ხ რ ა ბ ა)

(გაგრძელება *)

IV

გიმნაზიიდან გამოსვლის მეორე წელშივე გარდაიცვალა შალვას მამა, თ. ქაიხოსრო გვარამიძე. მისი უცერივ გარდაცვალება ექიმებმა გულის სისუსტეს მიაწერეს, მაგრამ ხალხი-კი სულ სხვაგან ეძებდა ამის მიზეზს და ამტკიცებდა, რომ თ. ქაიხოსრო შალვას ჯავრმა იმსხვერპლაო.

მართლაც თ. ქაიხოსროს ცხოვრების მსვლელობას რომ კარგად დაჰკვირებოდა ადამიანი—საიმედოს მასში ძლიერ ცოტას იპოვიდა: მთელი დიდებული ოჯახი, სოფლად მიტოვებული ბიჭი-ბუჭების ხელში, მნახველს მწუხარების ცრემლს მოჰგვრიდა.—ადგილ-მამული ზოგი გაყიდული, ზოგი დაგირავებული და ზოგიც მძიმე ვალებით დატვირთული უიმედოს თვალით იყურებოდა. ერთად ერთი იმედი შალვა-კი თავის ტოლ-ამხანაგებისაგან არამც თუ რამე სიკეთით განსხვავდებოდა—არამედ ფულების ოხრად ფლანგვაში, საზოგადო წესი-

---

*) იხ. „კრებული“ 1899 წ. № VIII.

ერებში დარღვევაში და ყოველგვარ უწესობაში კიდევაც აჭარბებდა მათ.

— „მამის სიკვდილის შემდეგ მაინც ჩადგება ჭკუაში და ოჯახს მოხედავსო!“ ჰფიქრობდა დედა მისი—ქნ. სოფიო, მაგრამ, საუბედუროდ, აქაც გაცრუებული შეიქნა. შალვა მამის სიცოცხლეში ღამ-ღამობით მაინც შემოდრიოდა შინ. მამის სიკვდილის შემდეგ დედას სანატრელად გაუხდა მისი ნახვა. შალვამ გიმნაზიას თავი დაანება თუ არა, მაშინვე ახალგაზდა თავადების გუნდში ჩაეწერა. ეს გუნდი მთელი წლობით, ყოველგვარ საქმეს მოწყვეტილი, სცხოვრობდა ქალაქის საუკეთესო სასტუმროებში და ბანქოს თამაშით ერთობოდა. კარგად ეცვათ, კარგად ეხურათ, მდიდრულად საზრდოებდნენ, თეატრში პირველი ადგილები ეჭირათ და ცირკი ხომ თითქმის სულ მათი იყო და მათი... თუმცა ადგილობრივი პოლიცია ექვის თვალით უყურებდა მათ ამ გვარ ცხოვრებას, მაგრამ პირ და პირ მაინც ვერას უბედავდა.

შალვაც ნიადაგ მათთან იყო. მის ყოველ დღიურ საქმეს ბანქოს თამაში, სასტუმროს ბაღებში ქეიფი და ქეიფის შემდეგ ეტლით ტარება შეადგენდა. თუ შალვა როდისმე ავად გახდებოდა, ეტლი მის მაგიერ შალვას ნაბადს ასეირნებდა. ესთქვათ, მაღაზიაში რამე სასყიდელი ჰქონდა, ან ვინმე ლამაზ ქმნილებას მიყვებოდა, შალვა მაღაზიიდან მაღაზიაში შედიოდა, სავაჭროს ჰკითხულობდა და ეტლი-კი გვერდით, მაღაზიების წინ ცარიელი მოჰყვებოდა ხოლმე. შალვას ვერც მამის სიცოცხლეში და ვერც მის სიკვდილის შემდეგ ფეხით გავლილს ვერ ნახავდით.

ერთმა მეგობარმა კიდევაც უხუმრა: „შალვა! რა-

ტომ შენს საკუთარს ეტლს არ გაიწყობო? შენთან მინც
ფეხით აღარ გვინახავხარ გავლილი და შეტი არც მისი
შენახვა დაგიჯდებაო?! მაგრამ შალვაზედ ამ გვარი ხუმ
რობა სრულებითაც არ მოქმედებდა. რაც დრო და
ჟამი მიდიოდა ისე შალვა ზნეობრივად იხრწნებოდა.
მისას არც სიტყვას და არც საქმეს ფასი აღარ ჰქონდა.

თუმც მუდამ ლოთობაში, ბანქოს თამაშში და უბ-
რალოდ დროს გატარებაში იყო ვართული, მაგრამ
ლიზიკოს სიყვარული მაინც არ დავიწყებოდა და ობოლ
ნაკვერცხალივით ჩაეხვია გულის ნაღვერდალში. გარეგ-
ნულის შეხედულებით ძნელი სათქმელი იყო, რომ
შალვას რაიმე ნატამალი სიყვარულისა მაინც უღვივო-
და გულში; რადგან არასოდეს არ ეკარებოდა, ხმას არ
სცემდა და იმ ქუჩაზედ, სადაც ლიზას მამა იდგა არც
გაუვლია მას აქეთ, რაც უკანასკნელად გამოემშვიდო-
ბა ლიზას. ერთი სიტყვით გეგონებოდათ შალვას ლი-
ზას სახე და სიყვარული სამუდამოდ გულიდგან ამო-
ხოცილი ჰქონდაო. მაგრამ მათ შორის ეს მალალი
გრძნობა სრულებითაც არ მომკვდარაყო, მრთლად ეძი-
ნა და ღრვებით შეეწყვიტა ისართა ტყორცნა.

ამ გვარ გრძნობების დამშრეტი მხოლოდ სიკვდი-
ლია; მხოლოდ მას შეუძლია შესწყვიტოს ისართა
ტყორცნაც და სიტკბოების შემოკლებაც. აღამიანი-
კი ამ გვარ შემთხვევაში ცეცხლზედ ზეთის დამსხმელია.
ის უფრო მკიდროთ აკავშირებს ორ შეყვარებულს ერთ-
მანეთთან. და მით უფრო აზღვებს მათ შორის გაღვი-
ვებულს სიყვარულის ცეცხლს.

რაც დრო მიდიოდა, ისე ლიზას გულის კარები
თავისუფლად იღებოდა შალვას მისაღებად და თან და
თან ნათესაობის გრძნობები სიყვარულის გრძნობებით

ითელეობდა. თედოძე სტუდენტი უნივერსტიტეტის მეორე კურსზედ იყო. ზაფხულობით ყოველთვის თავის ქვეყანაში ვერ ჩამოდიოდა, რადგან სიღარიბისა გამო ვაკვეთილებით ირჩენდა თავს.

„თვალი, რომ თვალს მოშორდება, გრძნობებიც გაგრილდება“, ნათქვამია. მიზეზიც ეს გახლდათ, რომ შალვას სიყვარული ღიზას გულში თან და თან მაგრად იდგამდა ფესვებს. შალვას გმირული თავ-განწირულება და იმ ღამის გულნატკენი გამოთხოვება ღიზას დღე და ღამ მოსვენებას არ აძლევდა. „მართლაც, შალვამ სასიკვდილოდ ხომ ჩემთვის გაიწირა თავი?! ხომ მე ვიყავი ამის მიზეზი?! მამა მისიც ხომ ჯავრს გადაჰყვა თან? შალვას ამ გვარად გაქსუების მიზეზიც ხომ მე ვარ და მე?!. მაშ ნუ თუ ჩემი ვალი არ არის გავასწორო ეს შეცდომები და ამით შალვა სწორ გზაზედ დავაყენო?..“ ჰფიქრობდა თავისთვის ღიზა და მოხერხებულ დროს ეძებდა შალვას თავისუფლად გამოლაპარაკებოდა.

ერთს საღამოს ღიზა სტუმრად იყო დაპატიჟებული. მასპინძელს შალვაც მიეპატიჟა. სხვა სტუმრებთან შორის შალვამ ღიზასაც ჩამოართვა ხელი. ღიზას ხელის მიცემამ შალვას ჟრუანტელი გაუტარა მთელს აგებულიობაში. ღიზამ რაც სიტყვით ვერ მოახერხა სათქმელად, ის გრძნობებით გადასცა. ცოტა ხნის შემდეგ სტუმრები მხიარულებაში გაერთვნენ. ამ არეულობით ღიზამაც ისარგებლა და შალვას გვერდით სკამი მიიდგა. შალვა ცოტა შეიშმუშნა, თავის სკამი ცოტა გასწია, მაგრამ ღიზას მოშორება მაინც ვერ მოახერხა.

— რას მემდღური, შალვას ჰირიმე? ჩუმად ყურში უთხრა ღიზამ.

— მეე? არაფერს. მე რა ნება მაქვს დაგემდუროთ? ან რა შეგემატებათ მით რომ მე დაგელაპარაკოთ? მიუგო ცივად შალვამ.

— მე? რა მომემატება მით რომ შენ დამელაპარაკო?! ჰმ! უთხრა ლიზამ, ხელი მოჰკიდა და ორივე აივანში გამოვიდნენ.

— ნუ თუ ჰგრძნობ, შალვა, რომ მე შენ დაგივიწყე? განაგრძო გარედ ლიზამ. დარწმუნდი, რომ შენს სახეს მე მუდამ ვაღმერთებ. ჩემს სიცოცხლეს შენს მეტი არაფერი აცისკროვნებს! რაც ჩვენ ერთმანეთს დავშორდით, რაც მე და შენ გულწრფელი გრძნობანი ერთმანეთს გავუზიარეთ, მას აქეთ, მერწმუნე, არ მომიხვენია, მას აქეთ მთელი ჩემი არსება სულიერ ბრძოლაში იყო. ებრძოდა ჩემში ნათესაური გრძნობა სიყვარულის გრძნობას, ებრძოდა, საზოგადოთ, გრძნობები ჰკუას და ხანგრძლივი ბრძოლის შედეგი მხოლოდ ეს გულწრფელი შენი ხვევნა და ტკბილი აღერსია. უთხრა ეს და მკიდროდ გულ-მკერდში ჩაისკვნა. ამ დროს მხოლოდ გაბადრულ მთვარის სხივები ამოწმებდნენ მათ ერთმანეთთან დაკავშირებას და შურის თვალით დაქათქათებდნენ ლაქვარდ ცის სიმაღლიდან.

— მე არ ვიცი სადა ვარ?! ლიზა, შენი სიყვარული ვერ გამიგია! თედოდეს რას უშვებ? უთხრა ბოლოს შალვამ.

— თედოდე სანამ რუსეთიდგან მოვიდოდეს, ჩვენ საქმეს კიდევაც ვავათავებთ. მე დედის ნათესავი მყავს. ჰკვებო იმერეთში გაუვალი ტყეებია. იქ წავიდეთ, სანამ მღვდელს ვიშოვნიდეთ, იქ ნათესავებში შევიფაროთ თავ...

— მობრძანდით, მობრძანდით, ვახშამი მზად გახ-

ლავსთო! გააწყვეტია მასპინძელმა ლიზას სიტყვები და ორივე იათახში მიიპატიჟა.

გავიდა რამდენიმე თვე. ლიზას სიტყვები შალვას მოსვენებას არ აძლევდა. თუმცა ლიზას მამის სახლში არც ამის შემდეგ დადიოდა, მაგრამ გრძობების ერთმანეთისადმი გადაცემას წერილების საშუალებითაც ადვილად ახერხებდენ... მაისი ილეოდა. შალვას ლიზას მოტაცება კაი ხნის გადაწყვეტილი ჰქონდა, მაგრამ ამის განხორციელებას ერთი დიდი გარემოება უშლიდა ხელს: მოეტაცნა—ხსნილი სულ რამოდენიმე დღე დარჩენილიყო და მღვდელიც შეპირებული არსად არ ჰყავდა. სხვა დროისათვის გადაედვა—არც ეს იყო შალვასათვის სასარგებლო, რადგან დღეს თუ ზვალ თედოძეც ჩამოვიდოდა ჭ საქმეს სულ სხვა ფერი მიეკვებოდა. ორ ცეცხლს შუა იწოდა შალვა გვარამიძე. დიდხანს ებრძოდენ ერთმანეთს შიშის და სიყვარულის გრძობანი. ბოლოს შალვას ვაშკაცურმა გაბედულებამ, ლიზას მოხერხებულმა საქმის მოწყობამ და შალვას მეგობრების დახმარებამ ყველაფერს ბოლო მოუღო, ყველა წინასწარ-მოსაზრებანი გააქარწყლა. ლიზამ ერთს მშვენიერს დილას აფხაზეთის გაუვალ ტყეში ამოჰყო თავი.

ლიზას მშობლებზედ და მეზობლებზედ ამ მოტაცებამ საშინელი შთაბეჭდილება იქონია. ვინ რას ამბობდა და ვინ რას?!

— კი, ბატონო! ჩვენ კაი ხანია ვატყობდით, რომ მათ ერთმანეთი ნათესაურად არ უყვარდათ. ამბობდა ერთი.

— ღმერთო, ღმერთო! რატომ სულს არ ამოგვაძრობ, რას ვხედავთ, რა გვესმის ეს?! ვინ ბიძაშვილი და

ვინ მოტაცება?! ჰკვირობდნენ მოსწრებული ქალები.

— ესეც შენი სტუდენტის სიყვარული, მიცემული სიტყვა! გესმოდათ ახალგაზდა ყმაწვილებისაგან.

ყველაზედ დახაშმული და გაბრაზებული ლიზას მამა თავადი რევაზი იყო. თავ. რევაზი თავმოყვარე და სახელოვანი მებატონე იყო. როგორც ძველი მიმართულების სამხედრო კაცი, ის მორჩილების გრძნობას ყველა გრძნობაზედ ზევით აყენებდა,—მას ყველა დანარჩენ გრძნობას ანაცვალებდა. ამიტომაც ლიზას და შალვას დაუკითხავმა საქციელმა თავ. რევაზი მოთმინებიდან გამოიყვანა და მთელი ადგილობრივი პოლიცია ფეხზედ დააყენა. გავიდა დღეები, კვირეები. გაბრაზებული მამა და ადგილობრივი პოლიცია ახალგაზდების ძებნაში იყო. ახალგაზდებს-კი აფხაზეთის გაუფალ ტყეში დაეცათ ბინა და ერთმანეთის სიყვარულით სტკბებოდნენ.

რაც ღრო მიდიოდა, ისე მღვდელი უფრო ძნელი საშოვარი ხდებოდა, რადგან ადგილობრივ მღვდელთმთავარს მათი ჯვარის წერა მღვდლებისთვის სასტიკად აეკრძალა. ამასობაში კიდევაც დამარხვდა და შალვას სიყვარულმა სიტკბოება ძიმწარეზედ უფრო გაუშხამა. ახალგაზდები დიდმა მწუხარებამ შეიპყრო.

ორი კვირის შემდეგ პოლიციამ შეპყრობილი შალვა თავის ამხანაგებით სატუსალოში მიაბრძანა, გაბაზებული ლიზა-კი მშობლებს ჩააბარა. გამოძიებამ ცუდათ ჩაიარა შალვასათვის. რაც ლიზას გამომძიებლისათვის ეჩვენებია, ყველაფერი სიყალბეზედ იყო დამყარებული, მაგრამ შალვა მაინც ამართლებდა ლიზას: „ლიზას მშობლები შეავიწროვებდნენ და ისიც მათ წინააღმდეგ ვერას იტყოდაო!“ გათავდა გამოძიებაც. საქმე

ოლქის სასამართლოს გადაეცა. შალვას დედამ შვილის თავდებით გამოშვება ითხოვა. სასამართლომ კნ. სოფიოს თხოვნა პატივდებაში მიიღო და სათავდებოდ ორი ათასი მანეთი ფული მოსთხოვა.

ამ დროს შალვას მამული ძლიერ დაქუცმაცებული იყო. კერძო და ბანკის ვალები მამულის საღირაოს გადააქარბებდა. ნდობა შალვას კაპეიკისაც აღარ ჰქონდა, რადგან მისი ცხოვრება და ყოფა-ქცევა ყველასთვის თვალსაჩინო იყო. ერთად ერთი იმედი სოფლის ეზო და სახლ-კარი-ლა იყო, რომელიც ურიას სულ ცოტაოდენ ფულში ჰქონდა დაგირავებული. შალვას დედას მოსვენება არ ჰქონდა; სულ ფულის ძებნაში იყო გაკრული. ვეჭილის მისაცემი ფულიც სწორედ ამ ფულებთან უნდა ეშოვნა, რადგან შალვას საქმე ძრიელ ცუდათ მიდიოდა. გავიდა ფულის ძებნაში რამდენიმე თვე. შალვას დედას, კნ. სოფიოს ბოლოს მელიტონა თევზაძეზედ მიუთითეს.

მელიტონა მარკოზას ძე თევზაძეს უნდა იცნობდეს მკითხველი. ეს ის მელიტონა გახლავსთ, რომელიც პატარა შალვას თ. ქაიხოსროს სასახლეში თავშესაქცევ მოსამსახურედ ჰყავდა მიწენილი და ბატონყმობის გაყრამდის მას ემსახურებოდა. მელიტონა ახალგაზდა გლეხი იყო. ის სულ ორი ან სამი წლით უფროსი თუ იქნებოდა შალვაზედ, მეტი არა. მელიტონა სულ პატარა ბიჭი იყო ბატონ-ყმობის გათავისუფლების დღეს და როგორც ფიზიკურად სუსტი, ამასთან სასახლეში უსაქმობას მიწვეული—ოჯახში აღბად მუშად ითვლებოდა, მძიმე სამუშევარს მუდამ ემალებოდა. მელიტონა სულ 12—13 წლის არ იქნებოდა, რომ მმართველობის მიერ პირველ გამართულ სახალხო სკო-

ლაში მამა მისმა მიაბარა; რადგან ატყობდა რომ თოხ-ში მუშაობა არ ემარჯვებოდა. მელიტონამ სახალხო შკოლა სამი წლის განმავლობაში დაამთავრა; თუმცა დამთავრებული მასში და შეგნებული არაფრის ცოდნა არ იყო. იცოდა ცოტაოდენი წერა-კითხვა; ჰქონდა ცოტაოდენივე ცნობა საღმრთო სჯულზედ, იცოდა ანგარიში საშვალოდ და ეს იყო და ეს მისი ცოდნით აღქურვა. მაგიერ მოწყვეტილი იყო ოჯახს! გარედ გასვლისათვის ცოდნა არ ყოფნიდა და შინაურ მუშაობას-კი პატარაობიდანვე გადაჩვეული იყო.

ახლა მელიტონა კაი 18—19 წლის ბიჭი იყო. რადგან წერა-კითხვა იცოდა და აქა-იქა რუსული ლაპარაკიც გაეგებოდა—მელიტონა რკინის გზის სადგურში დარაჯად დადგა. მის მოვალეობას სადგურის წმინდათ შენახვა და მატარებლის გამოსვლის დროს ზარის დარეკვა შეადგენდა. რკინის გზაში სამსახური სულ ახალი საქმე იყო მაშინ და თითქმის ყველას ღებულობდენ. ამ სამსახურის დროს მელიტონამ სადგურის უფროსის ყურადღება დაიმსახურა, რადგანაც მან ზეზედ სამსახური პატარაობიდანვე თ. ქაიხოსროს სახელეში შეისწავლა. მელიტონა დიდ ხანს არ დარჩენილა სადგურის დარაჯად. სადგურის უფროსმა მელიტონა შინ მოსამსახურედ დაიყენა და ჯამაგირიც მოუმატა. მელიტონას აღტაცებას სამზღვარი არა ჰქონდა. სადგურის უფროსი განათლებული კაცი იყო და მრავალგვარ ჟურნალ-გაზეთებს იწერდა. მელიტონა ფარულად კითხულობდა რუსულ წიგნებს და ორი წლის შემდეგ ისე მშვენიერად შეისწავლა რუსული, რომ სადგურის უფროსმა მელიტონა თევზაძე საქონლის მატარებელზედ კონდუქტორად დანიშნა. აქედგან იწყება

მელიტონას ბედნიერების დღენი. ეს ის დრო გახლდათ, როდესაც მთელი მატარებლის უფროს-პატრონი მარტო კონდუქტორი ბრძანდებოდა და მატარებელს ისე უცქეროდა, როგორც თავის საკუთარს ეტლს.

მელიტონა საქონლის მატარებლიდგან მალე მგზავრების მატარებელზედ უფროს კონდუქტორად გადმოიყვანეს და ჯამაგირიც მიუმატეს. ამ დროს მატარებელზედ სამსახური მელიტონას ისე გამტკბარი ჰქონდა, რომ უჯამაგიროდაც დიდის სიამოვნებით იმსახურებდა. მელიტონა თითო მგზავრობაში ორას-სამას მანეთზედ გამოდიოდა. მელიტონა კონდუქტორის სიმდიდრის ამბავი მთელ იმერეთს მოდებულ იქონდა. იმას ფულიან კაცს ეძახოდნენ და არც შემცდარი იყო ხალხი ამაში. მელიტონას ორ-სამ სართულიანი სახლები მნახველის თვალებს იტაცებდნენ. რაც დიდი ან ცოტადენი შემოსავლიანი სოფლის მამულები იყო, მელიტონას ქვანგებში იყო ჩაქერილი, ყველა მას ჰქონდა დაგირავებული.

რამდენჯერ უჯაშუშეს რკინის გზის სამმართველოში, რის გამო გამოძიებაც დანიშნეს, მოიწადინეს შეეტყუათ ასეთი თვალთმაქცური გამდიდრების მიზეზები, მაგრამ მელიტონას სქელი ჯიბე ყველაფერს თავისებურ მომხიბლველ პირ-ბადეს აფარებდა.

რამდენჯერ დაუჭერია კონტროლერს მელიტონას მატარებელზედ უბილეთო მგზავრები, მაგრამ ამის შესახებ ცნობას ერთხელაც არ მიუღწევია გზის სამმართველომდის... ამგვარად გათამამებული მელიტონა ერთხელაც იყო გადააწყდა ხიფათს. ერთხელ მატარებელი სადგურის უფროსმა გაჩხრიკა. სადგურის უფროსი მელიტონასთან უსიამოვნოდ იყო. უფროსმა 15 მგზავრი

დაუჭირა მელიტონას და მელიტონაც მსწრაფლ რკინის გზის მმართველობამ სამსახურიდგან დაითხოვა. სამსახურიდგან გამოსვლის შემდეგ მელიტონას რბდენად ადგილის დაკარგვა არ აწუხებდა, რამდენადაც თ. ქაიხოსროს სოფლის სახლ-კარი და ეზო-გარემოს ხელში ჩაგდების ფაქრი მოსვენებას არ აძლევდა.

ამ რამდენიმე წლის წინეთ მელიტონას აზრადაც არ მოუვიდოდა ამ დიდებულ მამულის ხელში ჩაგდება, იმ დიდებულ სასახლეში გაბატონება, სადაც პატარაობისას მოსამსახურობდა და აივანზედ გავლაც-კი შიშის თავზარს დასცემდა ხოლმე, როცა-კი ბატონს მოჰკრავდა თვალს, მაგრამ შალვას ცხოვრების მსვლელობამ მასში ერთხელვე ჩანერგული აზრი ობოლ ნაკვერჩხალივით გააღვივა, დაამწითა და მელიტონას გონება შალვას სახლ-კარის დაპატრონებაზედ მეტს არას ფიქრობდა მაშინ, როდესაც ლიზას ბოღმით სავსე გული შავს კაეშანში გახვეულიყო.

თედოდეს ჩამოსვლის დრო თან და თან ახლოვდებოდა. ლიზას მშობლები თუმც დღემდის არც თედოდეს სთვლიდენ ღირსეულ სასიძოდ, მაგრამ დღეს-კი ისინიც თანახმა იყვნენ. ამ დროს ლიზას გულის დარდებს ვერვინ ვერ გრძნობდა, მის დაკოდილ წყლულების დასამშვიდებლად არვინ არ ფიქრობდა. შალვას დაკავება და საქმის ბოლო ლიზას საშინლად აფიქრებდა. თუმც გამოძიებელს შალვას წინააღმდეგ აწვნა, მაგრამ ყველა შეატყობდა, რომ მშობლების გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. შიშის და მორჩილების გრძნობამ სატრფოს ღალატი აფიქრებია. მაგრამ მაინც იმედობდა, რომ სასამართლოში ამ შეცდომის გასწორება ადვილი

შესაძლებელი იყო. ამგვარი მუდმივი სულიერი ბრძოლა თავის კვალს აჩენდა ლიზას სილამაზეზედ.

ლიზა თუმცა ფიზიკურად სუსტი იყო, მაგრამ გარეგნობა შეერთებული სულიერ მის ღირსებასთან ერთ საუკეთესო ადამიანად ჰხდოდა ლიზას და მიზეზიც ეს იყო, რომ ლიზა და შალვა ასე მოულოდნელად ერთმანეთს დაუახლოვდნენ. ფარული გულის ნაღველი ლიზას თან და თან ასუსტებდა. ეს სევდა და ბოღმა, რაც დრო მიდიოდა, ისე უფრო მაგრად იღვამდა ფესვებს ლიზას გულის სიღრმეში. თვეები, კვირეები მიდიოდა. შალვა, დაკავებულიც რომ არ ყოფილიყო, ლიზასთვის ჯერ-ჯერობით მაინც მოწყვეტილი იყო. ის, რაც ლიზას ასე მოუსვენრად ანაღვლებდა, მარტო შალვას საიდუმლოს შეადგენდა, მარტო მას შეეძლო სცოდნოდა. რაც შალვას გამოშვებას და საქმის დაბოლოვებას აგვიანდებოდა, ისე ლიზას მწუხარე გულს ცეცხლი ეკიდებოდა. რამოდენიმე თვის შემდეგ შალვა თავდებით გაათავისუფლეს. სათავდებო ფულში მელიტონა თევზადეს სოფლის სახლ-კარი და ეზო-გარემო დაუგირავეს. განთავისუფლდა შალვა, მაგრამ ამ გვარ განთავისუფლებას სატუსალოში ჯდომა ერჩია. თედოძე სტუდენტმა ლიზას მამას უარი შეუთვალა და მიზეზად ლიზაზედ ძალმომრეობის შედეგი მოიხსენია. თავმოყვარე თ. რევაზმა ლიზა მსწრაფლ გულიდგან მოიწყვიტა და ოჯახიდგან გააძევა. ლიზას პატრონ-მშველელი ახლა მარტო შალვა-და დარჩა. ლიზა ყოველს დღე თვალ-ცრემლიანი შესტიროდა შალვას და სთხოვდა, რომ ეს საქმე როგორმე საიდუმლოდ მოექრო.

V

ქ. №-ის ერთს ბნელს და მივარდნილ ქუჩაზედ, რომლისთვისაც ბრწყინვალე მზე დღეში თითო საათს თუ განოიმეტებდა თავის ცხოველ-მყოფელის სხივების სითბო-სინათლეს—ამ რამდენიმე წლის წინეთ იდგა ძველის ძველი, ფიცრული, ყაერით გადახურული ხის სახლი. სახურავი სიძველისაგამო ისე გამხდარიყო, რომ პირველ შეხედვაზედ ვერც-კი გამოიცნობდით სახლი მიწით იყო გადახურული თუ მწვანე ხავსით. ყაერი სიღამპლისაგამო ხავსად გადაქცეულიყო და ხავსსაც ისე ოსტატურად გაებანდა ერთმანეთში თავისი მრავალი, ძაფის მსგავსი წვრილ-წვრილი ძარღვები, რომ სახურავიდგან, რალაც მანქანების ძალით, სახლში წყლის წვეთებს აღარ უშვებდა და ამით ღონისძიებას აძლევდა ბებია მაკრინე ამ სახლში ხანგრძლივ მდგარიყო და ცხოვრება იოლად წაეყვანა. ეს სახლი სულ ორი ოთახისაგან შესდგებოდა. ერთი ოთახი ნამდვილ ჯოჯოხეთის ბნელს ჯურღმულს წარმოადგენდა. კარების გარდა არსაიდგან სინათლე არ შედიოდა, მიწის იატაკზედ იდგა; ხის სკამ-ლოგინი, ორიოდე ხის სკამი და უბრალო მაგიდა, შეადგენდა მის შინაგან მოწყობილებას. სტუმარსაც ძლიერ იშვიათად ღებულობდა მაკრინე ამ ოთახში. დღე მუდამ კარებ-ჩაკეტილი იყო და მხოლოდ ხანდისხან ღამის სინათლე გააბრწყინებდა ხოლმე ამ მოხიბლულ არე-მარეს. ამ გვარი კარ-ჩაკეტილობის მიზეზი ბევრისთვის დიდი საიდუმლო იყო. მაგრამ ბებია მაკრინეს წასრულისათვის რომ თვალი გადაგველოთ, მისი სიყმაწვილის დღიური დაბეჯითებით გადაგეთვალღიერებიათ—ადვილად დარწმუნდებოდით, რომ ბებია

მაკრინე ბოროტად დაბადებულა, ბოროტად უცხოვრია და ბოროტებითვე აკვირგვინებდა დანარჩენ სიცოცხლის დღეებსაც.

მაკრინე პატარაობისას თავის მებატონის სასახლეში სცხოვრებდა. ის სულ პატარა გოგონა იყო, დედა მისს, ხვარამზეს რომ თან მოჰყვა სასახლეში, როდესაც დიდ ქალბატონს მოახლედ გამოატანეს მზითვეში. პატარა მაკა, (მაკრინე) პატარაობისას სილამაზით თავის ქალბატონებს არ დაუფარდებოდა. მაკრინემ კარგად იცოდა, რომ ხვარამზე მისი ღვიძლი დედა იყო, მაგრამ მამაზედ კი არც დედა და არც სხვა პატარა მაკას არაფერს ცნობას არ აძლევდა. რაც ზრდაში შედიოდა პატარა მაკა, ისე უფრო ლამაზდებოდა და მეტს თაყვანის მცემლებს ჰპოულობდა. სახლის ბიჭებმა ილაჯი გაუწყვიტეს ლამაზ მაკრინეს და რამდენიმე ხნის შემდეგ კიდევაც გახადეს მსხვერპლი ამ სილამაზისა. დედის სიკვდილის შემდეგ მაკრინემ სასახლეში თავს ვეღარ მოუარა და ნამუს ახდილი მოსამსახურე ქალბატონმა სასახლიდგან გამოაძევა. მაკრინეს სოფელში ამის შემდეგ რაღა დასადგომი პირი ჰქონდა, ადგილობრივ ქალაქს მიაშურა და მოსამსახურობით თუ რეცხვით დროებით თავს ირწუნდა. მოხუცებულობის დროს „ბებია-ქალობაც“ შეისწავლა და დაბალ საზოგადოებაში ბებია მაკრინეს ხშირად ჰპატიჟობდნენ. გაჭირვებულ და უპატრონო მშობიარე ქალებს ხშირად ღებულობდა თავის ოთახში და ფარულად მოანამუსებდათ ხოლმე. ბებია მაკრინეს იმ ბნელ ოთახში ყოველთვის უწვა თითო, ორ-ორი მელიოგინე ქალი. ახლად დაბადებულ ბავშვებს ან ქუჩაში დააგდებდა ღამდამოპით, რომ პოლიციას ენახა, ან და ვინმე მდიდარს უშვილოს მიუგ-

დებდა ბარათით ხელში: „მოუნათლავი ვარ, მომნათ-
ლე და მიპატრონე!“ შორს იყო გავარდნილი ბებია
მაკრინეს სახელი და ბევრს ნამუს-ახდილს გაუთხოვარს
ქალს ფარულად მოუქვრია თავის სიყმაწვილის შეცდო-
მანი.

მზე კაი ხნის ჩასული იყო. თუმც მანემდისაც ჩაბ-
ნელებული იყო ის ქუჩა, სადაც მაკრინე სცხოვრებდა,
მაგრამ იმ დროს როდესაც თ. შალვა გვარამიძეს
მაკრინე საიდუმლოდ გარედ გამოეხმო და რალაცაზედ
ლაპარაკობდენ—მაკრინეს ოთახში სინათლე კაი ხნის
გაჩაღებული იყო.

— არაფრის გზით არ შემიძლია კნიაზო! ბინა არ
მაქვს, ერთი მელოგინე მიწევს, მეტი ჩემს პატარა ოთახ-
ში ვერ მოთავსდება! ეუბნებოდა მაკრინე შალვას.

— მიწაში უნდა ჩაძვრე და ეს საქმე როგორმე უნ-
და გამიქრო! უთხრა მრისხანედ შალვამ და მაკრინე
ოთახში შეიყვანა. ოთახში პირველად მაკრინემ შეად-
გა ფეხი, მაკრინეს შალვა მიჰყვა და შალვას ვილაც შალ-
ში გამოხვეული ახალგაზდა ქალი შემოჰყვა. მაკრინემ
ამ ქალს თავისი ცბიერებით სავსე თვალეები დააქყიტა,
მაგრამ უცხომ პირისახე მიიბრუნა და მაკრინეს დათვა-
ლიერების ღონისძიება მოუსპო.

„შვილო, რას მემალვი, რისი გრცხვენია, რალაი
ჩემთან მოხველ ყველაფერს უნდა გამიტყდე!“ უთხრა
ბებია მაკრინემ და შალვას გვერდით მიუჯდა.

„რადგან ასეა შვილო! დასტოვე, ვეცდები რამე-
ფრად მოვანამუსებინო. უთხრა შალვას მაკრინემ და
შალში გახვეული ღიზა მეორე ოთახში შეიყვანა.

ბებია მაკრინეს მეორე ქალის ბინა თუმც არ ჰქონ-
და, მაგრამ გაახსენდა, რომ ამ რამდენიმე დღის წინეთ

ერთმა რუსის „ჩინოვნიკმა“ ძიძის შოვნა შეუკვეთა. მაკრინე მეორე ღღესვე გაექანა ამ რუსთან და მოახსენა:

— ბატონო, მე გიშოვთ ერთი საწყალი გლეხის ქალი. ჯერ სულ ახალგაზდაა. ქმარი ციმბირში დაუკარგეს, თვითონ არაფრის ღონისძიება არა აქვს. ღღეს თუ ხვალ მორჩება და თუ ისურვებთ სულ თქვენთან დარჩება და გემსახურებათ. ბავშვის დაბადებისთანავე მე წავიყვან, სხვამ იშვილა და ის-კი თქვენს შვილს აღგიზრდისთ. გნებავსთ ღღესვე მოგიყვანთ?

— თვეში რა ეღირება? ხომ იცი, მე ბევრის მიცემა არ შემიძლია?! ჰკითხა მაკრინეს მოხელეს ცოლმა.

— რაც თქვენ გნებავდესთ! ფული არაფერია. მე ვიცი თქვენი კეთილი გულის ამბავი, ისე შეიყვარებთ, რომ თავის ღღეშიდაც არ მოიშორებთ. იმედია ტანსაცმელს შეუკერავთ, რადგან ძლიერ ღარიბია და ტანზედ არაფერი არ აცვია. უთხრა მაკრინემ და მეორე ღღეს ღიზა ჩითის კაბით და უბრალო შალით თავმოხვეული ამ რუსის „ჩინოვნიკის“ ოჯახში დააყენა. ეს მოხელე კაი ხნის აქ მცხოვრები იყო. ცოლად იმერელი ქალი ჰყავდა და ორივე ცოლ-ქმარი ღვთიური ადამიანები იყვნენ.

ლიზას შეხედულობამ, მისმა სუსტმა და ზნეობრივ დაქანცულმა სახის გამომეტყველებამ დიდი სიბრალოლის გრძნობები გამოიწვია ორივე ცოლ-ქმარში და ღიზას მაშინვე ახალ-ახალი ტანსაცმელი ჩააცვეს. ღიზას დახშული გული გაიხსნა და ცოტაოდნად მოლბა ამ გვარ კეთილ ოჯახში ჩაეარდნით; მაგრამ შალვა და მისი მდგომარეობა-კი, თვითეულ გახსენების დროს გულის ძაფებს უწყვეტდა.

ორი კვირის შემდეგ ლიზას ანგელოზივით ვაჟი შეეძინა. ბავშვი პირველ შეხედულობითვე ამტკიცებდა, რომ უბრალო გლეხის შვილი არ იყო. გულკეთილმა „ჩინოვნიკის“ ოჯახმა ეს ბავშვი ბებია მაკრინესათვის ველარ გაიმეტა და მაკრინე ისევ ხელ-ცალიერი გამოისტუმრა.

ჯერ ჯერობით, სანამ ლიზას ბავშვს გააძიძავებდნენ, ლიზას ძუძუ ორივესთვის უნდა ეძლია. დრო მიდიოდა. ლიზას ნაღველი და ჯავრი კიდევ უფრო რთულდებოდა. ლიზას აქ დასადგომი პირი არ ჰქონდა. ფეხი უნდა დაეკრა და ლამე ფარულად, ქურდის მსგავსად მოშორებოდა იმ ოჯახს, იმ არე-მარეს, რომელმაც ის მიიკედლა, მშობლურ გრძნობით გულში მიიკრა, თბილი ბინა მისცა და მოანამუსა. საუკუნოდ უნდა მოშორებოდა იმ ლამაზს, უცოდველს და სრულებით უმანკო ქმნილებას, რომლის გაჩენაშიდაც ის, მარტო ის იყო დამნაშავე და დღეს ასე უპატრონოდ, ასე გულცივად გულიდგან უნდა მოეწყვიტა და ღვთის ანაბარა ქუჩაში დაეგდო!!. ეს და ბევრი ამის მსგავსი ფიქრები ლიზას მოსვენებას არ აძლევდნენ. შუალამის მესამე საათი იქნებოდა. სულიერ მღელვარების გამო ლიზას მთელი ლამე არ დასძინებია. ლიზამ დღეს დილიდგანვე გადასწყვიტა ამ ოჯახის მოშორება. აღელვებული ადგა, თავის შვილის აკვანს მიუჯდა და ცხარე ცრემლების ღვრით ჩაატირა: „მშვიდობით შვილო! ვინ იცის, ეგებ გაიზარდო და შენი ღვიძლი დედა დაჰგმო შენი ასე დაგდებისათვის... ღმერთმა გისმინოს, შვილო, ღმერთმა!“ უთხრა ეს და თავის ქალბატონის ტანისამოსში გამოწყობილი „ჩინოვნიკის“ ოჯახიდგან ფარულად გადამოვიდა.

VI

ახალი გამოზაფხული იყო. ქ...ის ოლქის სასამართლოს შენობა სავსე იყო ხალხით. ეტყობოდა, რომ რაღაც შესანიშნავი საქმე უნდა გარჩეულიყო. იმდენი თავად-აზნაურობა მიაწყდა სასამართლოს დარბაზს, რომ მესამედის დატევაც არ შეეძლო. თავმჯდომარემ განკარგულება მოახდინა და ბოქაული მსურველებს განგებ ამ შემთხვევისათვის დამზადებულ ბილეთებით უშვებდა. ერთს წამს მთელი დარბაზი საზოგადოებით გაიტენა. ყველა მოწიწებით მოელოდა საქმის დაწყებას, დამნაშავის დანახვას. დამნაშავის სკამზედ იჯდა კნიაჟნა ლიზა გვარამიძე და თავჩაკინძული მორცხვად იყურებოდა. უცებ გაისმა ბოქაულის ხმა:

— აბრძანდით! მსაჯულები მოდიან! ყველანი ცქვიტად წამოცვივდნენ ზეზედ და მსაჯულებისკენ გაიყურებოდნენ. მსაჯულებმა თავ-თავისი ადგილები დაიკავეს.

— გთხოვთ ჩემი საქმე, რადგან ზნეობას ეხება, საიდუმლოდ გაარჩიეთ! დაუდგა წინ მოსამართლეებს ლიზა და მოახსენა. ლიზას სიღარიბისა გამო ვექილი არ ჰყავდა. თვითონვე იცავდა თავის თავს.

მსაჯულებმა ერთმანეთს გადუჩურჭულეს, ლიზას თხოვნა კანონიერად სცნეს და საზოგადოება კარში გამოიყვანეს...

სასამართლოს დარბაზში მარტო რუსი „ჩინოვნიკის“ ცოლი დარჩა და თვით ლიზა.

— თქვენ, კნიაჟნა ლიზა გვარამიძე, გბრალდებათ სხვა სახელით და გვარით რუსის „ჩინოვნიკის“ ოჯახში ძიძად დადგომა, იქ ორსულობისაგან განთავისუფ-

ლებს, ახალ დაბადებულ ბავშვის უპატრონოდ იქვე დადგება და იმ „ჩინოვნიკის“ ცოლის ტანისამოსის ქურდულად წამოღება. დამნაშავედ აღიარებთ თქვენს თავს თუ არა? წაუკითხა თავმჯდომარემ ღიზას ბრალდებითი ოქმი.

— ამაში მე არ გახლავართ დამნაშავე! საქმე სულ სხვანაირად გახლდათ! მიუგო ღიზამ.

— მაშ მოჰყევით, რაში იყო საქმე! განუმეორა თავმჯდომარემ.

— მე, მამის ოჯახიდან გამოგდებული ვიყავი, რადგან ბინა არსად არ მეშოვებოდა. მაგ „ჩინოვნიკის“ ოჯახში მივედი და მოსამსახურედ დაუუდექი...

— იქ შეილი არ შეგძენია? გააწყვეტია თავმჯდომარემ.

— დიახ... დიახ... შემეძინა...

— მერე? თქვენ ხომ გაუთხოვარი ხართ ახლაც?

— დიახ... გაუთხოვარი ვარ...

— მერე, რა უყავით ახალ დაბადებულ ბავშვს?..

— იქვე დავტოვე. რადგან მე მისი არც მოვლა და არც პატრონობა არ შემეძლო. დიახ, ბავშვი დავტოვე მხოლოდ, მოპარვით-კი სრულებით არაფერი არ მომიპარავს...

— რა ტანისამოსი გეცვათ აქედგან მისვლის დროს?

— ჩითის კაბა.

— იქიდგან რომ წამოდი?

— შავი კაბა.

— ვისი იყო ის შავი კაბა? შენი თუ შენი ქალბატონის?

— ჩემი ქალბატონის, მაგრამ მე დარწმუნებული

ვიყავი მის კეთილ-გულობაში, რომ მეთხოვა, კიდევაც მაჩუქებდა.

— მერე რად არ სთხოვე, რად წამოხველ ასე ფარულად, ღამით?

— მიტომ რომ იქ დასადგომი პირი აღარ მქონდა. მე თავადის ქალი ვიყავი, გამოჩენილ ოჯახში გაზრდილი და მოსამსახურობით თავის რჩენა როგორ შემეძლო? ან როდემდის უნდა ვყოფილიყავი ამ სატანჯელში?!

ლიზამ თითქმის ყველაფერი თავის გასამტყუნებელი სთქვა. შემდეგ მოწმებმაც დაამტკიცეს ლიზას ნაამბობი და მსაჯულებმა რამდენიმე წამით საქმის გარჩევა შესწყვიტეს.

სალამოს უამი იყო. დარბაზში სანთლები აანთეს. ცოტა ხნის შემდეგ მსაჯულები ხელ-ახლად გამოვიდნენ, ლიზას ყოველი ღირსების ახდა და ერთი წლის სატუსალო გამოუცხადეს. რადგან ლიზამ თავდები ვერ იშოვნა, ლიზა იმ წამშივე სატუსალოში გაგზავნეს, საიდანაც დაბრუნებული ლიზა მის ნაცნობებს ამის შემდეგ აღარ უნახავს, რადგან საბრალო ლიზას სუსტმა აგებულობამ სატუსალოს დახშული ჰაერი ვერ აიტანა და ვადის შესრულებამდის შალვას შეეწირა მსხვერპლად.

არ გაუელია ამის შემდეგ ხუთ-ექვს თვეს, რომ შალვა გვარამიძის საქმეც იმავე სასამართლოში გაიჩნა და ჯერ ისევ სიცოცხლით სავსე ახალგაზდა თავადი თავის საყვარელ ქვეყანას საუკუნოდ გამოასალმეს და ციმბირისაკენ უკრეს თავი.

რა შეემთხვა დანარჩენს ჩვენი მოთხოვნის გმირებს, სწორედ უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ნამდვილს მათზედ ვერას გეტყვით; მხოლოდ ეს-კი ვიცი, რომ მელიტონა თევზაძეს რომ თ. ქაიხოსროს სოფლის სახლ-კარი და ეზო-გარემო სასამართლოს ბოქაულმა ჩააბარა, ეს ოდესმე დიდებული თავადის სასახლე გულ-მოსაკლავ სურათს წარმოადგენდა: ეზო, ოცი ქცევის სივრცეზედ შეუღობავი იყო და შინაურ ცხოველების სამეფოდ გამხდარიყო. სასახლე ცალ გვერდზედ ყავრით დახურული, მეორე გვერდით-კი სრულებით თავ-ღია, წვიმისაგან დამპალი და გაშავებული კედლები ცალ გვერდზედ წამოხნეკილიყო და ფეხ-მოტეხილ ბატონით აგერ-აგერ მიწაზედ შოლტივით გაკვრას აპირებდა. ფანჯრებში მინების მაგიერ თეთრი ქაღალდი იყო გამოკრული და თვითეულ ქარის შემობერვაზედ დაირის მსგავსად „ბრიგი, ბრიგინი“ გაჰქონდა. მელიტონა თევზაძემ გაამხიარულა ეს მოწყენილი და სასიკვდილოდ კბილებ-დაღრეჯილი თ. ქაიხოსროს არე-მარე, შემოსა იგი ახალ ტანიწამოსით, გამოაწყო იგი სადღესასწაულოდ, მიანიქა მას თითქმის ყველაფერი ბედნიერება, გარდა გვარამიძის ბატონობისა, გვარამიძის მაგიერობა-კი თვითონ მიისაკუთრა და დღეს თ. ქაიხოსროს სასახლეში მელიტონა თევზაძე-ლა თავადობს და ქაიხოსრობს...

თეოფ. ხუსკივაძე.

ქ. ქუთაისი 1899 წ.

კრიტიკული შენიშვნები

დ. კლდიაშვილი.

როგორც ჩვენს აწინდელს პუბლიცისტიკაში, ისე თანამედროვე ქართულს ბელეტრისტიკაშიაც თავი იჩინა სხვა-და-სხვა, მრავალ გვარმა მიმართულებამ. თითოეულ ამ მიმართულებათაგანმა წინ წამოგვიყენა ქართულს ლიტერატურაში თვისი საკუთარი წარმომადგენელი, და არც შემინიშნავს ჯერ-ჯერობით ის ამბავი, რომ ერთი მიმართულება სასტიკად და ძლიერად სდევნიდეს მეორეს და, რაც ღონე აქვს, სცდილობდეს ლიტერატურაში მეთაურობის დაჭერას და გაბატონებას. პირ-იქით, შემოძლია გადაჭრით ვსთქვა, რომ ესეთი მოვლინება ჯერ-ჯერობით ჩვენში სრულიად წარმოუდგენელიც არის, რადგან არც ერთს ამ ახლად მოვლინებულს მიმართულებათაგანს ცალკ-ცალკე იმდენი ღონე და შეძლება არ მოეძებნება, რომ საუკუნოდ გაანადგუროს და მოსპოს სხვა დანარჩენი მიმართულებანი და ერთს თვის მიერ არჩეულს საკუთარს გზაზე დააყენოს ქართველთა გრძნობა-გონება.

ჩვენ, ქართველნი მაინც იდეიურ (იდეების) სფერებში არ ვვარგვივართ და შესამჩნევს ბრძოლასაც ვერ გავსწევთ აქ. ქართველი ფილოსოფოსი, როგორც მოგვხსენებათ, ჯერ ისტორიამ არ იცის, რადგან ლოდიკური განვითარება იდეებისა არ განგვიცდია და არც

გვინტერესებს ჩვენ. წარსულში ხომ წარმოუდგენელიც იყო ჩვენი ასეთი მუშაობა, რადგან ჩვენ მუდამ მტრებს ვიგერებდით და ჩვენს ადგილ-მამულს, ჩვენს საცხოვრებელს გმირულად ვიცავდით. ჩვენ არ მოგვეძებნება აზრის ის დიადი და გასაცვიფრებელი დისციპლინა, რომელიც საშუალო საუკუნოების სხოლასტიკამ მიანიჭა ევროპელთა ტვინს და, ამიტომაც, ჩვენში რა მიმართულებაც უნდა დაიბადოს, ჩვენ იმას მოვეკიდებით ძალიან უგულოდ, უღონოდ, უგრძობლად და უქკუოდაც. იმის დამკვიდრების, გამარჯვების გულისთვის ბრძოლას ვერ გავსწევთ, მრავალ-გვარ სახიფათო გზას ვერ გავივლით და გაჩენისათანავე ჩავკლავთ ხოლმე. ამ დამღუპველს მისწრაფებაში ჩვენ დიდს ვაშკაცობას ვიჩენთ და, წარმოიდგინეთ, ვამაყოფთ კიდევ ასეთი საზიზღარი საქციელით. ამიტომაც გადაჭრით ვამბობ, რომ გაბატონებით ვერც ერთი ბელეტრისტული და ლიტერატურული მიმართულება ვერ გაბატონდება-მეთქი ჯერ-ჯერობით. სხვა მიზეზებიც არის ამისა, მაგრამ ამაზე ლაპარაკი აქ ახლა შორსაც წავგიყვანს და მოუხერხებელიც არის...

ამ ჟამად ქართულს ლიტერატურაში არსებობენ იდეალისტებიც, რეალისტებიც, ეგრედ წოდებული, ფსიხოლოგიური მიმართულების წარმომადგენელიც, (ან. დეკანოზიშვილი ¹⁾) და შ. არაგვისპირელი წინანდელს მოთხრობებში), სიმბოლისტებიც (ვაჟა-ფშაველა და იმისი ძმა, „ფითრის“ ავტორი, თ. რაზიკაშვილი), და, ასე გასინჯეთ, დეკადენტებიც (შ. არაგვისპირელი უკანასკ-

---

¹⁾ ან. დეკანოზიშვილის ნაწერებს ეტყობა. ძლიერი ნიჭის ნიშნები.

ნელს მოთხრობებში და ეკლექტიკი—კრიტიკოსის გომართელის ბაირონი, „საყვარელი და სიმპატიური პოეტი“ ი. ევდოშვილი). თითოეულ ამ მიმართულებას ჰყავს წარმომადგენლებად არა თუ ხანში შესული მწერალნი, არამედ ჯერ სრულიად ნორჩნი ახალგაზდანი, რომელთაც ტუჩებზე დედის რძეც არ შეშრობიათ კარგად. რა თქმა უნდა, ეს ახალგაზდანი ერთხელვე არჩეულს გზაზე სიარულს განაგრძელებენ და ჩვენს ლიტერატურაში თვისი შრომით და მოღვაწეობით ახალს კვალს გაავლებენ; მაგრამ ამ ბოლო დროს ჩვენს მწერლობაში შემოპარებულს დეკადენტობას უნდა შეუპოვრად ვებრძოლოთ... ამ დეკადენტებს თვისი მოსარჩლეც გაუჩნდათ. ეს გახლავთ ბ-ნი გომართელი, მათი კრიტიკოსი, რომელიც ცრუ გზაზე უპირებს ჩვენი რეალური მიმართულების დაყენებას. საჭიროა ბრძოლა, რომ რამენაირად დეკადენტობა აღიგავოს ჩვენ ნორჩ მშობლიური ლიტერატურის ნიადაგიდან...

სულ უწინ ასეთი ამბავი ჩვენში არ შეინიშნებოდა. უწინ თვით ქართველთა ცხოვრებაც იყო მეტად კარ-აკეტილი, სადა, უფერული, მარტივი და ბელეტრისტიკაც მარტივს, ერთხელვე გაკვალულს გზას ადგა. მხოლოდ სხვა-და-სხვა ბილიკები ქართულს ლიტერატურაში ამ თუთხმეტი, ან უკეთ რომ ვსთქვათ, ამ ათი წლის შემდეგ შევამჩნიეთ. წინაღ შენიშნავდით, და ისიც ხილად მხოლოდ და მარტო იდეალისტებს და რეალისტებს, ან და ერთსა და იმავე ბელეტრისტში იდეალისტიც იყო მოთავსებული და რეალისტიც (ილ. ქავკავაძე, ალ. ყაზბეგი და სხ.) და განსაკუთრებულს შემთხვევებში თუ მოხდებოდა ისე, რომ მწერალი ნამ-

დვილსა და ჰეშმარიტს რეალისტს წარმოადგენდა (გ. წერეთელი, მელანია).

ჩვენში სხვა-და-სხვა მიმართულებათა წარმოშობა, უკეთ ვსთქვათ, ესეთი გამრავალ-გვარება ლიტერატურისა შედეგია თვით ცხოვრების გართულებისა და გამრავალგვარებისა. დღეინდელი ჩვენი ცხოვრება ძლიერად დაიძრა, აღუღდა, სრულიად ახალი ელემენტები გაჩნდნენ მასში და ეს ელემენტები ებრძვიან ჩუმად, მაგრამ ძლიერად, ფარულად, მაგრამ მედგარად ყოველს ძველს, წრეს გადასულს და ამყაყებულს. ყოველგან, ყოველს წრეში, ყველა კლასებში გაჩნდნენ ფაცა-ფუცა, მოუსვენარი ელემენტები, რომელთაც ციებ-ცხელება გასჩენიათ და ეძებენ ცხოვრების ახალს ნავთ-საყუდელს და ასპარეზს... ეს ამბავი, რასაკვირველია, ჩვენი ახლად გამოფხიზლებულის ერის სიცოცხლის და მოძრაობის ნიშანია; საბუთია იმისი, რომ ჩვენი ერი, დღეინდელ სოციალურ პირობების თანახმად, სამოქალაქო მოქმედების ასპარეზზე გამოვიდა, ამოძრავდა და ამ მოძრაობის შეჩერება ამიერიდან ყოვლად შეუძლებელია, როგორც შეუძლებელია მთიდან მოხეტიაელ ნიაღვარის შეჩერება... მიუცილებლად, ჩვენი ერის ცოცხალ და მოძრავ ელემენტებს ამოძრავებს, ამოქმედებს მხოლოდ და მარტო თავიანთი და კერძო ვიწრო ინტერესები და ინსტიქტები, რომელნიც გულჩვილ მორალისტებს გულსაც აურევენ, მაგრამ ის ხომ ნამდვილია, რომ რაც უნდა ჩაიდინონ მათ და სადაც უნდა გადიხვეწონ ეს კერძო ინტერესების ყურ-მოჭრილნი მოსამსახურენი, იმათ მაინც და მაინც თან მიაქვთ ჩვენი ერის ზნე-ჩვეულების, კულტურის, ენის, სულის და ხასიათის საუნჯე და ამნაირად ჩვენს ნაციონალურს ცხოვრებას

უფართოვებენ, უგანიერებენ და უძლიერებენ კალაპოტს და ამით მტკიცე საფუძველს უშენებენ ჩვენი ნაციონალური აღორძინების დიადს საქმეს. ეს დროის ნიშანია. და ამ ფაცა-ფუტკობასა და მოძრაობაში არაფერი მოულოდნელი და შემთხვევითი არ არის.

ბურჟუაზული საზოგადოებრივი ცხოვრება ბუნებრივად მეტად ინტენსიურია, მეტად ბევრს ენერგიას და ძალ-ღონეს ხარჯავს არსებობისთვის ბრძოლაში და, ამიტომაც, ძალიან მალე ცვდება, უძლიურდება ხოლმე, იმაზედ უფრო გაცილებით ადრე და მალე, ვიდრე ძველი, დროს გადასული ცხოვრების საზოგადოებრივი ფორმები. მრეწველობის, წარმოების ძალთა საშინელმა, კოლოსალურმა ზრდამ და საარაკო პროგრესმა, რომელიც მოხდა ტექნიკასა და, საზოგადოდ, მეცნიერებაში ამ ერთი საუკუნის განმავლობაში, თანამედროვე კლასთა შორის გახეთქა უფსკრული, რომლის მსგავსი ისტორიაში არ მოუხდენია, არც თავ-ზარ-დამცემ ომებს, არც სისხლით ატბორებულ რევოლიუციებს. გარდა მავისა, თვით კაპიტალისტურმა ხანამ გვიჩვენა, რომ რთული მრეწველობის განვითარებას მიჰყავს კაცობრიობა განახლებული ცხოვრებისკენ, რომ საზოგადოებრივი შრომა სამერმისოდ სამართლიანად განაწილებისკენ მიდის და ისტორიაც უმზადებს ნიადაგს უფრო უმაღლესი ცხოვრების საზოგადოებრივ ფორმებს... ჯერ კაცობრიობას თავისუფლად ისიც-კი ვერ ჩაუბარებია მტკიცედ და სამუდამოდ ხელში, რაც შეუძენია, რაც ძალ-ღონე და შეძლება მოუპოვებია და ადამიანის ფხიზელი აზრი ახლავე ახალ-ახალ და ბრწყინვალე იდეალებს ეტანება, რაღაც ახალი, სრულიად ახალ-ახალი იზიდავს, ადელვებს მას და ამ დაუშრეტელს

წყურვილს თან და თან უფართოვდება კალაპოტი, უგან-
ნიერდება მსვლელობა და, ბოლოს, მოქალაქობრივს
სახეს და მნიშვნელობასაც ღებულობს. სოციალური
ცხოვრების უფსკრულებიდან ამოხეთქა ისეთმა აზრის
მუშაობამ, რომელსაც თქვენ გვერდს უგრძნობლად ვერ
აუვლით, თუ გულ-მკერდი სამოქმედოდ გიცემსთ.

მაგრამ რიგზედ ჩარაზებული თან-და-თანნი და ძალიან
მარტივი თვის საფუძვლებით სოციალურ მოვლენათა
ლოლიკა იმ წამსვე ერთბაშად როდი ჰპოულობს ხოლმე
ადგილს ადამიანთა გონებაში. სოციალური მოვლინე-
ბანი შორიდან მოსჩანან და შორიდანვე განირჩევიან.
მაგრამ ყოველ აღნიშნულს მომენტში ადამიანს წარ-
მოუდგება ერთს უდიდეს, რთულ პრობლემად, რომლის
ახსნას და ნათლად გარკვევას თხოულობს გამწარებუ-
ლი ბრძოლა არსებობისათვის. ისეთს გარდამავალს
ხანებში, როგორც მაგალითად, ეს ჩვენი დროა, რო-
დესაც ყოველი ძველი აზრი, შეხედულობა და ჩვეუ-
ლებრივი ცხოვრების პირობანი ჰქრებიან, ცხოვრების
ხელსამძღვანელო აზრთა და საგანთა გარკვევა დღეს კაცს
უჯდება ძალიან ძვირად, მეტის მეტად გამწარებულს
სულიერს ბრძოლას და დიდს შრომას თხოულობს. მე-
ტად გართულებული დღეინდელი ცხოვრება და ახალ-
ახალი იდეალები მომავალისა დიდ ტვირთად აწევებიან
კაცის გრძნობა-გონებას და აგდებენ საშინელს განსაც-
დელში და გამოურკვეველს ყოფაში. ცხოვრების სიღრ-
მეში დაფარული კემშარტიება კაცის სურვილისამებრ
როდი იწენს ხოლმე თავს. სანამ იგი თან და თან გა-
ირკვევოდეს და ჩამოყალიბდებოდეს გარკვეულს, ყვე-
ლასათვის გასაგებს ფორმებში, კაცი, დაღლილი და
წელში გაწყვეტილი ამდენი ტანჯვითა და შრომით,

ცხოვრებას გაურბის და ეტანება ისეთს არგ-მარეს, რომელიც, მისი აზრით, ამ წუთი სოფლის ბნელეთის და ბოროტების სრული წინააღმდეგია. მისტიციზმი, მეტაფისიკური მიმართულება გონებისა, ათასნაირი უტოპიური აზრები, სრული დეკადენტობა—ჩვეულებრივი თანამგზავრები არიან ხოლმე ასეთი ხანებისა. ისტორიამ იცოდა ასეთი დრო წინად და იცის ახლაც, რასაკვირველია...

ერთი ნიშნობლივი, დამახასიათებელი თვისება ჩვენი დროისა, როგორც გარდამავალი ხანისა, არის მეტად ავადმყოფი ელფერ და ხასიათი კრიზისისა, რომელიც დასდებია ჩვენს ფაცა-ფუცა და ამღელვარებულ ცხოვრების შვილებს. დღეინდელ კლასთა შორის ატეხილმა ბრძოლამ და ამ ბრძოლისგან გამოწვეულმა გამოცოცხლებამ და მასთანავე გაურკვეველობამაც წარმოშობა ნერვებ-აშლილი თაობა, თაობა სუსტი ნები-თა და ხასიათით, მაგრამ მეტად მდიდარი ფანტაზიორობითა (არ ვამბობ ფანტაზიითა) და უნიადაგო ოცნებებით, რომელსაც ცხოვრებაში გამოსვლისათანავე დაეცყო გრძნობა-გონების სისუსტე, სიჩლუნგე და სრული გამოთაყვანება. ამ თაობას არ გააჩნია ნამდვილი, ცხოველი საქმიანობის სიყვარული, რადგან არ უვარჯიშებია გრძნობა-გონება მეცნიერებაში, ბუნების-მეტყველების, სპეციალურ სატექნიკო სამრეწველო მომზადებით, არ უწვრთნია გონება ლაბორატორიებში და კაცობრიობის ძლიერების განმახორციელებელ მანქანების მოძრაობაში, რომელნიც იძლევიან ქეშმარიტს განვითარებას, ხასიათის და ენერჯიის წვრთნას და ზრდას, აჩვენებენ ადამიანს სულ-დათქმულს, დაბრძენებულს სჯას,

საზოგადოებრივს და სახელმწიფო დისციპლინას და ზრდიან ნამდვილ მოქალაქედ...

ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ ვისაც უნდა ემსახუროს საქართველოს ერს, მას უნდა ბუნებრივ ნიჭთან ერთად ჰქონდეს დიდი, ძალიან დიდი მომზადება, მან უნდა შეიგნოს ერის და ჩვენი ქვეყნის ნამდვილი, დღეინდელი, ცოცხალი საჭიროებანი და ცოდნით აღჭურვილს, ნამდვილის ფაქტებით და სასტატისტიკო ცნობებით შეიარაღებულს, შეუძლია ნამდვილი საზოგადო მოღვაწეობის დროშა დაიჭიროს ხელში და ერს ემსახუროს. თორემ შესანიშნავი სტატიის: „რა ეკონომიურს მდგომარეობაში ვართ?“ (იხ. შარშანდელი «ივერია») ავტორის, ცნობილის ეკონომისტის ბ-ნ ვ. წ—ის თანახმად, ჩვენ ახლა ისეთს მდგომარეობაში ვართ, რომ ცალიერი სიტყვების რახა-რუხით ვერავინ ველარ მოგვატყუილებს, რაც უნდა თვალთ-მაქცურად იფართი-ფურთონ...

ერთი დიდი მიზეზი ასეთი მოვლინებისა, როგორც ვსთქვით, თვით ჩვენი საზოგადოების ცხოვრებაშიაც მარხია, რომელსაც მორალური ტან-მრთელობა ძალიან აკლია, ხასიათით დაძაბუნებულია და დაავადმყოფებული... ჩვენი ინტელიგენციის თითო-ოროლა ცოცხალ, მომქმედ და ქეშმარიტის ცოდნით შეიარაღებულთ ჩვენ არ ვეხებით აქ. ისინი ეს არის, ახლა იწყებენ მოღვაწეობას და იმათი, როგორც მათივე მიმდევრების საქმე, სამერმისოა, ჯერ წინ არის და, მაშასადამე, მომავალს ეკუთვნის. ჩვენი დახასიათება პირ-წმინდად შეეხება სულ სხვა ჯგუფს „ვითომ და მოღვაწეებისას“, რომელნიც აღნიშვნენ ამ ჩვენი დროის, დღეინდელ დღის გარდამავალ ხანას. ესენი ძალიან მოგვაგონე-

ბენ უტოპისტებს და ევროპიელ დეკადენტებს... ის თაობა, რომლის თვალშიაც „ბუნებამ უკვე მოსჭამა თვისი დრო“ (გიუსმანი), პოეზია და სიყვარული უბრალო ქართულშუტობაა, რომელიც წარმოუშობავს უფიცობასო (ვერლენი), — ასეთი თაობა, უნდა გამოვტყდეთ, ჩვენ მიგვაჩნია დაღუპულ თაობად. ჩვენ, რასაკვირველია, ამ სიტყვებით იმას კი არ ვამტკიცებთ, რომ მთელი, ეგრედ წოდებული, დეკადენტური ლიტერატურა, რომლის წარმომადგენელი ვაკვრით ვახსენეთ ამ წამს, დაავადყოფებული წარმოდგენის და ფანტაზიის ბოდვად მიგვაჩნდეს. არა. თუ ჩვენ გულწრფელად ჩავუკვირდებით ამ ლიტერატურის შინაარსს, აქაც უეჭველია პროტესტის, შეხლა-შებრძოლების ხმა ისმის გამწარებით, რომელიც ძველ ცხოვრებას და აზრს გამოუცხადა განახლებულმა ამ დროის სულმა და მოთხოვნილებამ და რომელიც ნერვებ-აშლილ, ხასიათით მოსუსტებულ არსებათა გარდა, იწვევს და იზიდავს სამოქმედოდ ტანმრთელ, სულით და ხასიათით მტკიცე ადამიანებსაც... მაგრამ გზები და ბილიკები, ფორმები და იარაღები, რომელთაც ხმარობს აზრი, აქაც და იქაც, მეტად გარკვეულია, რადგან თვით საგნის სირთულემ დაჰბადა სწორედ ასეთი მოვლინება...

ამიტომაც, სულ წინა-პირველად ლიტერატურაშია, ნამეტურ ქართულს ლიტერატურაში, სადაც ყოველისფერი ლამის არის ზღაპრად იქცეს, ჩვენ ვეძიებთ მხოლოდ და მარტო რეალობას, ცხოვრების სინამდვილით, შეგნებით და დიდი ხელოვნებით გამოხატვას, და ასეთი სალიტერატურო ნაწარმოები ამ უკანასკნელს დროს ჩვენში ხომ სანთლით საძებარია და ძნელი გა-

მოსანახავიც არის ბელეტრისტიკის ამდენ შიმართულე-
ბათა დომხალ-დუმხალში.

ამ უკანასკნელ ორი-სამი წლის განმავლობაში ყურ-
ნალ „მოამბემ“ გაგვაცნო სრულიად ახალი მწერალი,
რომელიც მარტო და მხოლოდ მის მიერ არის შობი-
ლი, სალიტერატურო ასპარეზზე გამოყვანილი და, ჭეშ-
მარიტად, კარგი, საიმედო მწერალიც არის. მე მოგახ-
სენებთ დ. კლდიაშვილზედ. იგი წარმოადგენს დღეს
ჩვენს ლიტერატურაში ახალს შესანიშნავს მოვლენას,
როგორც თვისი ნიჭის ცხოველ-მყოფელობით, ისე თვი-
სი ორიგინალობით, მოთხრობათა შინაარსის სიახლითა
და საინტერესო, მეტად სასიამო საკითხავი ამბების და-
ხატვითა. ის სურათები, რომელსაც ჰხატავს ავტორი,
ცხოვრებიდან დიდის ცოდნითა და შეხამებით აქვს მას
დახატული. ამასთანავე ამ სურათებში იგი ჰხატავს ყო-
ველთვის ახალს, ჩვენთვის საამოდ გასაგონ ამბებს და
გვიშლის თვალის წინ მთელს ქვეყანას თვისი თავ-გა-
დასავალით, ავით და კარგით...

ორი მოთხრობა დასახელებული ბელეტრისტიკა:
„სოლომონ მორბელაძე“ და „სამანიშვილის დედინა-
ცვალი“ წარმოადგენენ ჩინებულს და ნიჭიერად დაწე-
რილს სალიტერატურო ნაწარმოებს. დ. კლდიაშვილს
ჩვენ ვალდებული ვართ თავაზიანად მივუგებოთ, რად-
გან მას პირველადვე, მწერლობაში გამოსვლისათანავე
ეტყობა უტყუარი ნიშანი ნიჭიერებისა, დიდი დაკვირ-
ვებისა და მხურვალე სიყვარული იმ საქმისა, რომლი-
სათვისაც მას ხელი მოუკიდია. თუ ჩემი წარმოდგენა
და აზრი ნამდვილად მიხატავს ავტორს ისეთს, რომ იგი
მთელი თვისი სულითა და გულით მოწადინებულია ემ-
სახუროს ლიტერატურას, თავის აღრჩეულს დიდს საქ-

მეს, ეს, უეჭველად, დაეტყობა მის ნაშრომს, მის გონებრივს ნამოქმედარსაც. ამ შემთხვევაშიაც ჩვენ გვმართებს დიდი სიბრთხილე, თავაზიანობა; თანაგრძნობა და გულწრფელი სიყვარული, რომ ახლად მოვლენილს მწერალს თავის შესაფერი ადგილი მივუჩინოთ ქართულს ლიტერატურაში.

ჩვენ ვჰკითხულობთ და ვუკვირდებით დ. კლდიაშვილის ნაწერებს ჟურნალ „მომამბეში“ და მკითხველების სასიხარულოდ უნდა ვსთქვათ, რომ ავტორს ეტყობა ცოცხალი ნიჭი და სიყვარული თვისი საქმისა. ამ ტალანტის განსაკუთრებული ნიშნებია— შორს გამსჭვრეტე ღრმა დაკვირვება, რეალიზმი, ჩაფიქრებულობა და რაღაცნაირი ნაზი იუმორი და პოეტური ნაღველი, რომლითაც გამსჭვალულია ყოველი სურათი, ავტორის მიერ ხელოვნურად ჩამოსხმული. რომელიც გინდათ აიღოთ მოთხრობის სურათი, სადაც მომქმედ პირთა ცხოვრება, ხასიათი და საქციელი იხატება, თქვენ ხედავთ საგანს პირ და პირ, დიდის მოხდენით და მხატვრობით თვალ წინ გარდაშლილს. ეს გარემოება აშვენებს და აძლევს ერთიანობას დ. კლდიაშვილის მთელს ნაწარმოებს და ამ ნაწარმოების გმირებს ჰფენს რაღაცნაირ მიმზიდველ ელფერს, თითქოს ამ მომქმედ პირთ, ამ გმირებს თქვენ ახლო ხედავთ, გაგონდებათ იმათი სახე და საქციელი და ძალიან გსურთ კარგად ჩაუფიქრდეთ, მოიგონოთ ეს გმირები, რომ მთელის ხატებით წარმოიდგინოთ გონებაში წინად ნახული და გაგონილი. დიად, ესეთი ძვირფასი შთაბეჭდილება აქვს ამ ნიჭის განსაკუთრებულს ერთს თვისებას-მეთქი, სახელდობრ, ჩუმს, წყნარს, ჩაწყვდიადებულს ნაღველს— იუმორს ავტორისას, რომელიც სიახალგაზდავის ნიშანია

და ანიკებს ახალგაზდა ავტორის ნაწერებს მეტად ლბილ-სა და წმინდა, კეკლუცს ღირიზმს. ამიტომაც არის, რომ იმისი ნაწერების წაკითხვის შემდეგ თქვენ კმაყოფილი რჩებით, კარგ გუნებაზე დგებით და გემატებათ ცხოველი ინტერესი, წყურვილი კვლავ წაიკითხოთ ავტორის ნიკის ნამოქმედარი. ეს ხომ უტყუარი ნიშანია მხოლოდ და მარტო ჭეშმარიტი ტალანტისა. აი, ეს გულწრფელ და სერიოზულ გუნებაზე მყოფობა ახალგაზდა ბელეტრისტისა, არა ჰდლის მკითხველს, თავს არ აბეზრებს. პირ-იქით, აყვარებს ავტორს და ავიწყებინებს კაცს იმის შემოქმედებითი ნიკის იმ მცირე ნაკლს, რომელიც აქა-იქ შეხვდება გზა და გზა.

იმერეთის წვრილ-ფეხა, თავით ფეხამდე გატყავებული ერთი ნაწილი აზნაური-შვილებისა, იმათი ყოველ დღიური ცხოვრება, წვრილმანი ინტერესები, რომელნიც ბოლოს უღებენ იმათაც და მთელი ქვეყნის კეთილ-დღეობას, — აი, ნამდვილი ნაწრეტი და ნაშობი ჩვენი პატარა, მაგრამ ერთს დროს ფეოდალიზმით ძლიერ ჩვენი ქვეყნის არე-მარისა. ეს წვრილ-ფეხა აზნაური-შვილობა ბატონ-ყმობის გადავარდნამდისაც თავ-და-ყირა ეკიდა და, ყმების გათავისუფლების შემდეგ, სულ ერთიანად ყირამალა დააყენა თან და თან ჩვენში განვითარებულმა ახალმა ცხოვრებამ, რომელსაც ნელ-ნელა მოჰყვა აღზრდა და განვითარება აღებ-მიცემობისა და მრეწველობისა. ფრიად საინტერესო, დიდი კომიზმით აღსავსე და თან სატირალი ამბები ხდება ყოველ დღეს ამ ჩვენი ცხოვრების გამოცალიერებულს ერთს კუნჭულში. ცხოვრებამ კუჭისა და ჯიბის გამოცალიერებასთან ერთად გამოუცალიერა უმრავლესობას ამათაგანს გონება, ნიკი, სინდისი და წაართვა ხალისი თვისი გარ-

ჯა-მოღვაწეობით ცხოვრებისა. ამათ მამა-პაპათ, თავიანთი ღროის შესაფერი ჭკუა მაინც ჰქონდათ, სინდისი და ზრდილობა, ამათ-კი ყოველისფერზე ხელი აუღიათ და მაინც ვაიძახიან, იოლად უნდა ვიცხოვროთო! ნეტა, რითი, რა საშუალებით?.. იმათი სიტყვა—სიტყვა არ არის, მათი საქმე საქმეს არა ჰგავს, შინ და გარედ იმათგან ყველანი თავ-მოებზრებულნი არიან დღეს და მიდიან... მიდიან იქით, სადაც უშველებელი უფსკრული მოვლით და მეტი არაფერი.

ამ ვაი-უშველებელსა და ალიაქოთში სასიამოვნო და სასარგებლო ამბის მეტი არა ხდება-რა ქვეყნისთვის, საზოგადოდ და ფილოსოფიურად რომ შევხედოთ. მაგრამ თვით ბუნება და ხასიათი ამ ალიაქოთის და ხრწნილების პროცესისა მეტად საინტერესოა და იმის დასახასიათებლად ხშირად ნამდვილი ნიჭი სატირიკოსისა და მხატვარისა ფრთას გაშლის ხოლმე და დაგვანახვებს თვისი ძლიერების უნარს.

ქალაქმა შეარყია დღეინდელი სოფელი, სააღებ-მიმცემო, სავაჭრო ასპარეზზე გაიტაცა ჩვენი გლეხი და ერთი ნაწილი აზნაურებისაც; ახლა მათ შორის ბევრია ფულიანი კაცი, რომელიც გაცილებით უფრო კარგად და სუფთად ცხოვრობს, ვიდრე იმისი ნაბატონარი. აუტანელი შეიქნა ამ შერცხვენილი ნაბატონარის ცხოვრება, ქალიშვილს იგი ველარ ათხოვებს, ვაჟიშვილს ველარ აქორწილებს, თუმცა დიდ-გულობა და ამაყობა არა თუ არ მოჰკლებია, იმაზე უფრო მეტიც აქვს, ვისაც კეთილშობილებასთან ერთად ქონებაც დიდი შეუძენია. რა ჰქნას, რა დარჩენია ამ უბედურს, ამ „ნაცარ-ქექიას“, თუ არ გაძვრა-გამოძვრა სადმე და რამენაირად, თუ ვისმეს არ წაჰგლიჯა და ვინმე არ მოა-

ტყუილა, თუ ვისმე არ უმაჯანკლა და ლუკმა პურის შოვნაში ისე ძალღ-უმაღლურად არ დალია თვისა საჯა-ყი სიცოცხლე. ბრძოლა არსებობისთვის, რომელიც უფრო ძლიერ გამწვავდა და გართულდა თანამედრო-ვე ცხოვრების ამ შეცვლილ ეკონომიურს პირობებში, ამუშავებს მათ შორის დღეს ჩვენში სრულიად ახალ-ახალ ტიპებს, რომელთა ცხოვრება და სულიერი ბრძო-ლა თხოულობს დიდს დაკვირვებას, ნიქს და შესწავ-ლას. ბელეტრისტიკის დანიშნულებაა ფეხ და ფეხ მი-ჭყვეს ამ ევოლიუციას და წინ დაგვიხატოს აზვირთე-ბული ცხოვრების მოვლენანი და ამბები, რომელნიც დაუწყნარებლივ მუდამ ცვალებადობაში არიან. აქ ტრია-ლებს მთელი ცხოვრების ჩარხი, აქ არის აგრეთვე მთე-ლი ძარღვი აბობოქრებულ ცხოვრებისა და აქ უნდა განარჩიოს ნიჭიერმა და მადლიანმა მწერალმა ისინიც, ვინც ცხოვრებას თავში მოექცა, და ვინც შეიქნა ნა-ძირალი და დამარცხებული...

დ. კლდიაშვილი, რასაკვირველია, პირველი არ არის ჩვენს ლიტერატურაში, რომელიც შეეხო ამ თავისებური წოდების ცხოვრების დახატვას. ილია ჭავჭავაძიდან დაწყებული დღევანდლამდე, დ. კლდიაშვი-ლამდე, არც ერთს ქართველს ბელეტრისტს, გ. წერეთ-ლის გარდა, არა აქვს ფართედ და შეგნებით წინ წა-ბოყენებული და გათვალისწინებული ის ძლიერი და რთული ბრძოლა, რომელიც გამოიწვია ცხოვრების თანამედროვე ევოლიუციამ. იმ მწერლების მიერ და-ხატულ გმირებს აკლია სიცოცხლე, სისრულე, სული და ხორცი, უფრო აჩრდილებსა და კარიკატურებსა ჰგვანან, ვიდრე ნამდვილ დასრულებულ, ხელოვნურად დახატულ, მხატვრულ ტიპებს. იმ ჩვენს ძველს ავტო-

რებს რომ ჰკითხულობთ, თქვენში იბადება და ჩნდება რალაც სიბრალულის, შეცოდების გრძნობა, ან უსაგნო, ბრიყვული დაცინება და ზიზღი ამ თავად-აზნაურებისა, რომელთა ცხოვრებიდან ავტორებმა ასე ბევრი რამ იცოდენ, ასე ბევრი გაეგონათ და ენახათ, კარგად განვითარებულნიც იყვენ, მაგრამ მაინც ვერ მოგვცეს ნამდვილი სურათები ჩვენი ყოველ-დღიური ცხოვრებისა, ვერ მოგვცეს ნამდვილი ტიპები, ვერ შეჰქმნეს ცოცხალი ხასიათები, იმდენად საინტერესო და განსხვავებულნი, რომ არ დასჭირვებოდათ ფერ-უმარილი, ქრელა-ქრულები და ფერად საღებავთა მეტი შესქელება. სანტიმენტალიზმი, გაზვიადება საქმისა იმ მწერლების ნაწარმოებში ყოველთვის აფუჭებს საქმეს და, ბოლოს, მხატვრობის ასე აბუჩად აგდება სახელს უფუჭებს იმათ საუკეთესო ნაწარმოებსაც-კი...

დ. კლდიაშვილი ჰხატავს ცხოვრების სინამდვილეს, იგი განშორებულია სანტიმენტალიზმსა და გაზვიადებას და ავტორი ქეშმარიტი მწერალის ტაქტით და საქციელით ფერ-უმარილებს, ზღაპრულ ამბებს და წამატებულ ფარჯის ბაღდადებს შორს, ძალიან შორს გაუზრბის. ამასთანავე სრული ობიექტივობა, ნაზი იუმორი ავტორისა მისს მოთხრობების შინაარსს ღრმა და ძლიერს ინტერესს აძლევს, და ის პოეტური, ცოცხალი სული, რომელიც მოჰბერს ხოლმე ყოველგან კლდიაშვილის მიერ დახატულ სურათებს, ჰხდინ ამ სურათებს მხატვრულად დასრულებულ ნაწარმოებად.

ჩვენ გარემოება ნებას არ გვაძლევს დაწვრილებით შევეხოთ „სოლომონ მორბელაძეს“ და „სამანიშვილის დედინაცვალს“, როგორც ტიპებს, რომელთაც აქვთ დიდი საზოგადოებრივი და სალიტერატურო მნიშვნე-

ლობა. სხვა დროს, როდესაც ავტორის ტალანტი სავსებით გაიშლება, როდესაც იგი გაბედულად და ღრმად განკვეთს თანამედროვე ჩვენი ცხოვრების ახალს პირობაში გაჩენილს ფაცა-ფუცა პირების საქციელს და მოქმედებას, ჩვენ ვუძღვნით დ. კლდიაშვილის ნაწერებს ვრცელს განხილვას. მანამდის მივაქცევთ ახალგაზდა ბელეტრისტის ყურადღებას. ერთს უბრალო სალიტერატურო გარემოებაზე. ავტორი უფრო უმთავრესს გმირებს ჰხატავს შესანიშნავი რეალიზმით და კომიზმით, მეორე ხარისხის მომქმედი პირები დაწრდილულია, სუსტად არიან დახასიათებულნი, სიცოცხლეს მოკლებული, და ერთიანობას, რომელიც ხელოვნურ დამუშავებას მოსდევს, თითქოს რაღაც აკლიაო. ავტორმა ძალა არ უნდა დაატანოს თავის ნიქს და თავისუფლად მიჰყვეს ხოლმე მის მდინარეობას, მაშინ იგი თავისთავად დახატავს შესანიშნავს სურათს და ხასიათს, რომელიც ძლიერიც იქნება და მართალიც...

შესანიშნავია „მოამბეში“ დაბეჭდილი დრამატული პიესა: „ირინეს ბედნიერება“, სურათი სოფლის ცხოვრებიდან, 2 მოქმედებად. პირველ მოქმედებაში დიდი ხელოვნებით არის დახატული აბესალო სალამთაძე, რომელსაც სულით და გულით მოუწადინებია ცოლად შეერთოს ფილიპე ბარბაქაძის ლამაზი ასული ირინე. ირინესკი ახალგაზდა პავლე როდამიშვილთან აქვს სიტყვა მიცემული. ერთს დღეობაზე ბარბაქაძისას საიდგანლაც გაჩნდება აბესალო თავისი აფსონებით და შეზარხოშებულ რაინდისაგან ირინე თავს ვერ დაახწევს ვერას გზით. აბესალო თითქმის გაგიჟდა იმ დღეს ირინეს „ეშხით“. და ფილიპე ბარბაქაძეს ხელად განუცხადებს, რომ „იმედი მაქვს სიძედ არ დამიწუნებ და შე-

ნი ქალიშვილის მოხოველი ვარო... მწარე გულით ვარ მოწადინებული შეილად მიმილო, ანა და ჩემი თავი უნდა მოვიკლაო!..“ ფილიპე ძალიან გახარებულთა, რომ ირინეს თავი სთხოვა ცოლად ამისთანა შესანიშნავმა ვაშკაცმა, დიდი ოჯახისა და გვარიშვილმა აბესალომ სალამთაძემ, და თავის ქალიშვილს ირინეს უცხადებს ამ სასიხარულო ამბავს. ირინე უარს უპასუხებს: „არ მიყვარსო“. მაგრამ მამას სასაცილოდაც არ ყოფნის ეს გარემოება და ამ სიტყვებით შეუბღვერს ირინეს: „ჩუ, აბა, ჩუ!.. ხმა არ ამოილო!.. დიახ, მანამდი ნუ გათხოვდები, სანამ ვინმე არ შეიყვარო ქალიშვილობაში და კისერზე არ მოეხვიო ისე მაგრად, რომ ვერსად გაგექცეს!.. დიახ! შენმა სიცოცხლემ! არ მიყვარსო?!.. არ გიყვარს, მერე შევიყვარდება—მანამდი რომელი თავმოყვარე ქალიშვილი დეიწყებს შენსავით ასე მოურიდებლად სიყვარულზე ტარტალს... ამას მოველოდი მე შენგან?!.. ამის იმედი მქონდა მე შენი?! მარა სულელი და უჭკუო მე ვარ, ამდენი ლაპარაკის ნებას რომ გაძლევ!.. შენი უჭკუობისთვის ამნაირ ბედნიერებას რავა დავაკარგვინებ?! მერე მადლობასაც-კი მეტყვი!“ ფილიპემ ირინე მიათხოვა აბესალომს, პავლე როდამიშვილს-კი გადაუწყდა სიხარული და დარჩა ხელ-ცალიერი.

მეორე მოქმედებაში დახატულია ცოლ-ქმრის, აბესალოსა და ირინეს ერთი მეორესთან დამოკიდებულება. აბესალომმა გაუძაღლა სიცოცხლე არა თუ ირინეს, თავის მოხუცებულ მშობლებსაც—ეკასა და სამსონ სალამთაძეებს. თავის ატეხილს და დაჟინებულს სურვილების შესრულების შემდეგ, ირინე აბესალომისათვის შეიქნა მეტი ბარგი და შეიძულა ცოლი. ამასთანავე

ხალხში ხმებია გავრცელებული, რომ ვითომც ირინე ლაღატობდეს ქმარს და აბესალომსაც ექვი აქვს როდამიშვილზე. აღარავისთვის დამალული არ არის ამათი ამბავი. ერთს შვენერს, ირინესათვის-კი უბედურს დღეს სიმამრი და როდამიშვილი მოულოდნელად „Deus ex machina“-სავით ესტუმრებიან სამსონ. სალამთაძის ოჯახს და, აი, სწორედ აბესალომიც მაშინ გამართავს ერთს უშველებელს ალიაქოთს. ამ ალიაქოთში ცოლქმარნი ერთმანეთს შეხვდებიან და გაიმართება უმართებულო სიტყვებით ერთი მეორის შემკობა. გულმოსული აბესალო იშიშვლებს ხმაღს და მოჰკლავს თავის ცოლს ირინეს.

აბესალომ სალამთაძის მსგავსს ხალხს იცნობს ჩვენს ლიტერატურა. ეს იერემია წარბას („პირველი ნაბიჯი“—გ. წერეთლისა) და იმისი აჩრდილის ტარიელ მკლავაძის („ჩვენი ქვეყნის რაინდი“—ნინოშვილისა) ახლო მონათესავეა. მაგრამ აბესალომს ნიკიერმა ავტორმა მაინც შთაბერა ახალი სული და ცხოვრების განსხვავებულ გარემოებაში დაგვიხატა იმისი ხასიათი და საქციელი.

აბესალომი ერთი განებივრებული, გრძნობა-აშლილი, შექეიფიანებული ვაჟკაცია, რომელსაც მასპინძლის, ფილიპე ბარბაქაძის კარ-მიდამო, ეზო-გარემო და სტუმრები არაფრად მიაჩნია და პიესის პირველი მოქმედების დასასრულამდე მისდევ-მოსდევს ბარბაქაძის ასულს—ირინეს და მოსვენებას არ აძლევს. აბესალომ სალამთაძეს გზა-გზა შეხვდება გონიერი და ზრდილობიანი ყმაწვილი კაცი—ბიქტორ, რომელიც ემუდარება დაწყნარებას, მაგრამ თავ-ხედი მაინც არ იშლის თავის საზიზ-

ლარს საქციელს და მეორე ოთახში გაუვარდება საწყა-
ლობელს ირინეს. იქ ირინეს საქმრო, როდამიშვილი
შეხვდება მას გულ-მწყრალი და შეწუხებული, რომლის
მიმართ აბესალომი ურცხვად და დაურიდებლად ასტეხს
ერთს უშველებელს ხარხარს.

„ხა, ხა, ხა!.. ხა, ხა, ხა! ძალიანია, შენ ნუ მო-
მიკვდები, ძალიანია! ვიღაცა ჩანჩურა როდამიშვილის
გულისთვის ყოველივე სიამოვნება უნდა მოვიკლოთ!
აბა კაცი მხოლოდ ის ყოფილა—ჩვენ არაფერი!“ აბე-
სალომი დაიქერს ირინეს, რომელიც, რაც ძალი და
ლონე აქვს, იწვეს, უარსაც ეუბნება, მეტი ლეკური
აღარ შემიძლია, რადგან დავიღალეო.

„აბა, თუ დაიღალეთ, აგერ დაბრძანდით და და-
ისვენეთ. აბა, ყმაწვილებო, სულიკო, ისე ტკბილად,
ნაზად, რომ ყველას გვიამოს! დასხედით! დასხედით!
ჩვენსკენაა ლხინი წამოსული“...

ამას როდამიშვილის გულ-გასახეთქადაც სჩადის,
აბესალომს სამასხროდ ჰყავს იგი აგდებული. ყოველს ფე-
ხის გადადგმაზე სცდილობს იგი, რომ როდამიშვილი
დაამციროს და მოჰკლას ქვეყნის თვალში.

აბესალომი ტიპია შეზარხოშებული აზნაურიშვი-
ლისა, რომელსაც შეძლება, გვარიშვილობაც ხელს
უწყობს და ქვეყანაც, რასაკვირველია, „ფეხებზე ჰკიდია“.
საკვირველია ამ ჯურის ახალგაზდათა აღზრდის, სიტყ-
ვა-პასუხის, მიხვრა-მოხვრის, საქციელისა და მთლად
მათი ყოფაქცევის ისტორია, თავ-გადასავალი. ამათ
ჩვენი ქვეყანა ერთს უშველებელ ბაღნარად მიაჩნიათ
და ადამიანები, რა თქმა უნდა, თვისი ჯურის ადა-
მიანები, საქეიფოდ გაქენილნი და მოვლინებულნი.

იმათ გონებას ვერ წარმოუდგენია ჩვენი ქვეყნის უბედურ-
რი, მწარე მდგომარეობა, ვერ ხედვენ ყოველს საქმეში
ჩვენს დაქვეითებას. პირ-იქით, ქართველობა მიაწინათ
ერთს უუშესანიშნავეს, უუძლიერეს და უმდიდრეს ხალ-
ხად მთელ დედა-მიწის ზურგზე და მთელ ქართველებს
შორის თავიანთ თავს სთვლიან, რასაკვირველია, პირ-
ველ კაცებად. ყოფილა იმის მაგალითებიც, რომ ჩვენი,
მართლაც, პირველი, მოწინავე კაცები ამ ვაჟბატონებს
გაულანძღავთ და გაულახავთ ბანკების კრებაზე და
სხვა საჯარო ადგილებზე. აგერ მეოცე საუკუნეში გა-
დავდივართ, თითქოს განახლებული ცხოვრების ეამმაც
ჩვენშიაც დარეკა, და ამ თავზე ხელ აღებულთა რიცხვი
ქალაქებსა, დაბებსა, სოფლებში და რკინის გზების
სადგურებზე არა თუ კლებულობს, მგონია, მატულობს
კიდევ და მათი საქციელით ქვეყანას თავიც ეჭრება და
ღიღი, საგრძნობელი ზარალიც ეძლევა.

ფილიპე ბარბაქაძე, განუცხადა თუ არა მას აბესა-
ლომმა თვისი სურვილი, მაშინვე ირინეს წაართმევს
მისს საყვარელს—როდამიშვილს და აბესალომს მიათხო-
ვებს. ფილიპე ბარბაქაძე ძველი დროის ნაშთია, მაგრამ
ესეც ნამდვილი ტიპია... ბარბაქაძე დახავსებული გრძნო-
ბა-გონების პატრონია. იმ თავითვე ისეაღზრდილა იგი,
რომ ერთი ნათელი აზრი არ მიჰკარებია მის გონებას,
მუდამ ისეთ ხალხში და წრეში უტრიალებია, რომ ძა-
ლა-უნებურად ცხოვრების ცუდს, გამათახსირებელს მხა-
რებს აწყდებოდა. იგი ხედავდა მუდამ, რომ მა-
მა ყოველთვის შვილის ბატონი იყო, გავლენიანი და
შეძლებული გვარიშვილი უფრო მცირე გვარის და შეძ-
ლების მბრძანებელი, უფროსი უნცროსს სჩაგრავდა ყო-
ველთვის და ყოველგან და, რასაკვირველია, ცხოვრე-

ბის ასეთს ფილოსოფიას არ დაუკარგავს იმისთვის აზრი და მნიშვნელობა. ამიტომაც სრულიად გასაგებია იმისი ბრძანებლობის კილოთი ნათქვამი პასუხი, რომელსაც აძლევს იგი ირინეს და რომელიც ზევით ამოვსწერეთ. ფილიპე მუდამ იმას ხედავს, რომ ყოველი ადამიანი პირად ინტერესებს ემსახურება, ყველა ერთი მეორის დაჩაგვრას, გაბათილებას და განადგურებას ცდილობს და, ვინც ღონიერი და გავლენიანია, სწორედ იგია ბედნიერიც ამ ქვეყნად. ამიტომაც აბესალომ სალამთაძე, როგორც გავლენიანი გვარიშვილი, შეძლებული და ღონიერი, ფილიპეს მიაჩნია ბედნიერი ამ წუთი-სოფლად და ფიქრობს, რომ იმისი ქალიშვილიც, რაკი აბესალომის ცოლი შეიქნება, სრული ბედნიერი იქნებაო.

„შენი უქკუობისათვის ამნაირ ბედნიერებას რაფა დაგაკარგვინებ?!.. მერე მადლობასაც-კი მეტყვი!“ — ეუბნება ეს უბედური თავის ქალიშვილს.

დიდი ქონება და კაი გვარიშვილობა იდეალი იყო ჩვენში და არის ახლაც. ადამიანის გრძნობანი, გულის სიყვარული იმთავითვე შეგინებული იყო და ფილიპეს ჯურის კაცებს სრულებითაც არ ესმით მათი დიადი მნიშვნელობა და ძალა. მაგრამ თანამედროვე ჩვენი ცხოვრება, ახალ თაობის საჭიროებანი და ინტერესები ებრძვიან ამათ თვით-ნებობას და დესპოტობას, წრეს გადასულს სიმწარეს და ვაგლახ ცხოვრებას და ასეთს ყოფას ვერ აიტანს, ბოლოს და ბოლოს, მოზარდი, ცოცხალი არსება, და ფილიპე ბარბაქაძეები ცხოვრების მიმდინარეობისგან, მიუცილებლად, წალეკილნიც იქნებიან. ხოლო საჭიროა მეტი ბრძოლა, მეტი ინიციატივა“...

ცხოვრებაში ხომ ბევრია აბესალომისა და ფილიპესთანა ვაჟბატონები, მაგრამ არიან ისეთნიც, რომელნიც გაცილებით მაღლა დგანან ამ გმირებთან შედარებით. ასეთი გახლავთ კლდიაშვილის პიესაში ბიქტორაც, მეტად პატიოსანი და გონიერი ყმაწვილი კაცი. იგი ძალიან შეწუხებულია, რომ აბესალომი ასე ურცხვად იქცევა სხვის ოჯახში და ირინეს, როგორც პიროვნებას, ძალად ართმევს მისს პიროვნულს უფლებას. აბესალომს წინ წამოყენებული აქვს თვისი საკუთარი სიამოვნება, საკუთარი შუ, და ამას გარდა იმას არაფერი არა სწამს-რა ქვეყანაზე. ბიქტორი კარგად იხედება ირინესა და იმისი საქმროს—როდამიშვილის გულში, ატყობს, თუ რა ცეცხლი და საშინელი ქარტყილი ამტყდარა ამ ორს არსებათა გულში და ცდილობს როგორმე ირინეს მამის გარდაწყვეტილება ჩაშალოს:

„აბესალომს სრულიად არა აქვს თავი, ოჯახს მოეკიდოს,—ეუბნება ბიქტორი ფილიპეს,—არა თუ მოეკიდოს, მეტსაც გეტყვით, იგუოს ოჯახი. დღეს თუ ირინეს გთხოვს და იმისთვის ირევა, ეგ იმიტომ-კი არა, მართლა მისი სიყვარული ჰქონდეს გულში, მართლა ცოლად ირჩევდეს მას... არა, მერწმუნეთ ამაში, ბატონო ფილიპე, არასოდეს, მაგ კაცი გატაცებულია ასე უცაბედათ აღძრული სურვილით და არაფერს ერიდება, რამე გზით კოხტა ქალი დაისაკუთროს, და მერმისზე ის სრულიადაც არ ფიქრობს... მაგას გაღვიძებული გრძნობის ჩაქრობა სწადია და მერე რა იქნება, ამისი დარდი არაფრად აწუხებს, იმიტომ რომ ცოლსა და ოჯახს თავის თავს არ შეაწუხებინებს. აბესალომისთანა ხასიათის ყმაწვილები საოჯახოდ არ გაუჩენია ღმერთს და როცა შემცდარან და შემთხვევით მოჰკიდებიან

ოჯახს, იქ სიკეთე ჯერეთ არავის უნახავს! საუბედუროდ, ამის მაგალითები საკმაოა ჩვენში!.. თუ ვინმე გაძლებს მაგათთან, ისევ მაგ ხასიათის მაგვარი ქალი, თორემ მეოჯახე, მშვიდობიანი, ღვთისნიერი ქმნილება მაგათ სიახლოვეს უკიდურესად გაწვალებულია და წამებული. დამიჯერე, ფილიპე, რომ შენს ირინესაც ამ გვარ მომავალს გაუმზადებ, თუ უარი არ მიუგე აბესალოსს!“

ასე გრძლად იმტომ ამოვწერე ბიქტორის სიტყვები, რომ მასში ნათლად იხატება ამ ყმაწვილი კაცის გონებრივი და ზნეობრივი არსება. ეს არის კაცი, რომელიც სხვის, მოყვასის უფლებას, თავისუფლებას და სიყვარულს ესარჩლება და სდევნის მხეცურს საქციელს და უზრდელს, საკუთარი სიამოვნებისათვის თავხედურად მებრძოლს აღამიანს...

ბიქტორი სრულიად ახალი ტიპია ჩვენს მხატვრულს ლიტერატურაში. აქამდის ვინც-კი შეხებია ჩვენ თავად-აზნაურთა ცხოვრებას, ყველანი უარ-ყოფით და რაღაც ერთხელვე აჩემებულის ტენდენციით ეკიდებოდნენ ხოლმე თავის საგანს. ¹⁾ დ. კლდიაშვილმა ღრმად

---

¹⁾ ბატონმა ივ. კომარაუელმა ნამდვილი ახალი დროის ბუქლეტისტი მხოლოდ და მარტო განსვენებულს ნინოშვილში დაინახა და თვის საცრად გაჭიანურებულსა და ფრიად სასაცილო „კრიტიკაში“ („ვეჯი“ . ხეტა, როდას უნდა დასრულდეს! მეორე საუკუნეში თუ?) უწოდა მას გასაშტეკებელი და შეეიწაღა სახელი: ხალხის (?!) გულის მესაიდუმლე.“ (!!!) ჩეტაგი იმას, ვისაც ბ-ნი კომართელი შეაქებს: მასინ იგი შექსნირიც არის და ბაირონიც. აკი ზოკიერთეუბა შექსნირსაც ასე უწოდებენ: ხალხის გულის მესაიდუმლე... ნინოშვილის ამბავმა მომაგონა განსვენებული იოსებ დავითაშვილის ამბავი.

და შეგნებით ჩაიხედა ცხოვრებაში და თავად-აზნაურთ შორის დღეს დაინახა მეტად სიმპატიური და ნათელი არსება, რომელსაც ყოველს სიტყვა-პასუხში და საქმეში ეტყობა გონიერი მოქმედება.

აზრი ოჯახზე, როგორც საკუთრებაზე, ძალიან

ჩვენს ლიტერატურაში. სწავლობელი დავითაშვილიც ზომ გასჭიმეს საფლავში და უწოდეს: „მონიჭული ძმობისა და თანასწორობისა“. სწორედ ისე სწავლობელი ნინოშვილიც ჩაიხათის სასაფლავზე არ მთავრებს და, ვინ იცის, რამდენმა უსუსურმა აიღვა მასში ენა და აჭელოვინდა. და, აი, ახლაც, როდესაც მას აქედ რამდენიმე წელიწადი გავიდა, მოსვენებას არ აძლევს საფლავში და უნდათ გასჭიმონ, გასჭიმონ ისე, რომ ამას იქით წასვლა არას გზით არ შეიძლებოდაც, უუდა-დას ბელეტრისტად გამოიყვანონ და... „ხალხის გულის შესაიდუმლედ“ მონათღონ!.. აბა, დახედეთ ერთი, სადამდას მიდიან! ქათამი რომ წყალს დალევეს, ღმერთს შეხედავსო, ნათქვამია და ჩვენც, სიმატლეს რომ არ ვუმტყუნოთ, უნდა აქვე ვსთქვათ: ნინოშვილს არა თუ რაღაც შევირადა და მისტიკური სახელწოდება: „ხალხის (?!) გულის შესაიდუმლედ“ (!!!) დაერქმის, არამედ ნამდვილს და ქეშმარიტს ბელეტრისტსაც ვერ ვუწოდებთ. ნამდვილი ბელეტრისტობა რომ ყარამანიანზე აღზრდილებს შესძლებოდა, თქვენს პირს შაქარი, მასში ჩვენს ბედს ძაღლიც არ დაჭეუდა. ჩვენ აქ მხოლოდ ერთს შევნიშნავთ. ნინოშვილის ნაწერებში, მართალია, იხატება ალაგ-ალაგ ცხოვრების ამბავთა პირდაპირ, მშრალად გადმოღება, მაგრამ იქ, სადაც საჭიროა საკუთარი შემოქმედებითი, მხატვრული ძალა და ცხოვრების მოვლინებათა გათვალისწინება და შეგნება, იგი სრულიად უღონოა და ძალიან უსუსურიც... კარდა ამისა, იგი უოველს თვის თვალსაჩინო ნაწერში ტენდენციის ბრმა მოსამსახურე და უურ-მოჭრილი მონაა უოველგან...

ავტორი.

ძლიერი და დიდ მნიშვნელოვანი აზრია ადამიანში. ბიქტორს, ამიტომაც, წარმოდგენილი აქვს, რომ აბესალომისთანა კაცებს ხშირად, ძალიან ხშირად ესეთი დიდმნიშვნელოვანი მოვლენანი სიცოცხლეს უწამლავენ და სხვებსაც ასალმებენ წუთი-სოფლის სიამოვნებას. იგი ამიტომ ცდილობს, მოსალოდნელი ტრაგედია თავიდან ააქილოს ირინეს... ბიქტორმა კარგად იცის, რომ ირინე აბესალომის ხელში სულით და ხორციით დატანჯული იქნება და გულით უნდა, იხსნას როგორმე ეს სუსტი არსება უბედურებისგან. მაგრამ ფილიპე ბარბაქაძის ყრუ უვიცობის და თვით-ნებობის კედელი ვერ შეანგრია მაინც ამ საბუთიანი სიტყვა-პასუხის ადამიანმა, და გამოჰგრჩეტებულმა მამამ თვისი ასული ხელში ჩაუგდო აბესალომ სალამთაძეს „გასაბედნიერებლად“...

უმთავრესი გმირი პატარა პიესისა ვერ არის საესებით დახატული. აგრეთვე როდამიშვილიც ძალიან მკრთალად არის დახატული. ირინეს ტიპის დაუსრულებლობა ხელს უშლის დრამატიზმის თან-და-თანობას და პიესას აკლდება სიცოცხლე. ირინე თუმცა, რა თქმა უნდა, განირჩევა თანამედროვე ქართულ პიესების გმირი ქალებიდან მით, რომ იგი პირ და პირ ცხოვრებიდან არის აღებული, ცოცხალი პირია, მამის თვითნებობის ქვეშ აღზრდილი, მაგრამ პატიოსანი, მშრომელი და წყნარი არსებაა და მისი ფსიხოლოგია ავტორს ნამდვილად აქვს დახატული. მაგრამ, როგორც ვსთქვით, ეს მხატვრობა მეტად სუსტია და მკრთალიც...

უნდა შევნიშნოთ, რომ დ. კლდიაშვილი ჯერჯერობით, საზოგადოდ, გვაცნობს თავს, ვითარცა ბელეტრისტი, რომელიც გვიხატავს ცხოვრების რეალობას, მის სინამდვილეს, მოვლინებათა ურთიერთობას და

შორს გაურბის გამოგონებულ ზღაპრებს, ფანტაზიორობას და ტენდენციებს, რომელიც მხოლოდ შესანიშნავი მხატვრის ხელში სინამდვილეს არ ამახინჯებს... აქ კლდიაშვილი თითქმის აჭარბებს კიდევ ცოტად. აჭარბებს-მეთქი, იმიტომ მოგახსენებთ, რომ ნამდვილ ხელოვნურ მხატვრობისათვის არა კმარა ცხოვრების მარტო სინამდვილის მშრალად, პირ-წმინდად აღნიშვნა და გადაღება. საჭიროა ვრცელი მხატვრობა, შეგნებით დასურათება მოვლინებათა ურთიერთობისა, პოეტური მოგონებაც, ასე ვსთქვათ, წამატება, სწორედ იმიტომ, რომ ეს სინამდვილე დიდი სიცხოველით, გარკვევით და შუქის მიფენით დაგვიხატონ თვალ წინ... მაგრამ აქ დიდ ნიქთან ერთად დიდი სიფრთხილე, დიდი პოეტური წინასწარ-გრძნობაა საჭირო ავტორის მიერ, რომელიც მხოლოდ ხანგრძლივისა და ნიქიერი მუშაობით ლიტერატურაში თან და თან შეიძენს ამ სიფრთხილის და პოეტური მგრძნობელობის მნიშვნელობასაც და საჭიროებასაც. გავჰყვეთ, ბარემ, პიესის ნაკლებლოვანებათა ჩვენებას...

მეორე მოქმედება პიესისა მეტად სუსტი და უფერულია. ირინესა და აბესალომსა შორის ურთიერთი დამოკიდებულება ვერ არის გარკვეული და დახატული, მაგიერად ავტორი ირინეს მხოლოდ მეოჯახედ ჰხატავს და ეს თითქოს რაიმეს მატებდეს დრამატიზმის ვითარების საქმეს. წარმოიდგინეთ, რომ ზოგიერთი ისეთიც გამოჩნდეს, რომ მიზეზი ოჯახის გაუბედურებისა აბესალომს-კი არა, ირინეს მოახვიოს. მართალია, თანაგრძნობა ავტორისა ირინესაკენ არის მიქცეული, როგორც ვითომ-და სუსტი არსებისაკენ, მაგრამ ეს გარემოება მარტო არა კმარა დრამატიზმის ვითარებისათვის

პიესაში. მეტად მძიმე და დიდი დრამატული წამი პიესის ბოლოს დ. კლდიაშვილს დაუსრულებელი და სუსტი გამოუვიდა. აბესალომი თითქოს განგებ უხდიდეს სამაგიეროს ირინეს, შურს იძიებდეს და იმიტომ ჰკლავდეს...

პიესის დიდ ნაკლოვანებად მიმაჩნია სწორედ ისიც, რაც სხვას, მრავალგვარ ახალ მოდის პიესებზე აღზრდილ კრიტიკოსებს დიდად მოეწონებათ: ქმრის მიერ ხანჯლით მოკვლა ირინესი. საზოგადოდ მიღებულია დღეს, სწერონ პიესები და დადგან სცენებზე იმნაირები, სადაც ან გმირი მამა-კაცი, ან გმირი დედა-კაცი იწამლავს თავს, ან ხანჯალს ჩასცემენ, ან ტყვიით ჰკლავენ. ეს მოვლენა დღეს აუცილებელ პირობად მიაჩნიათ, რომ პიესის „დიდი დრამატიზმი“ წარმოგვიდგინონ. მაგრამ ეს ხომ უმთავრესად მოგონილი ზღაპარია და არა ნამდვილი დრამატიზმი ნამდვილი ცხოვრებისა. ნამდვილ ცხოვრებაში რაც უნდა უდიდესი და ურთულესი ზნეობრივი, სულიერი ტანჯვა-ვაება და მწუხარება ნახოთ, მათ შორის ათასში ერთხელ მოხდება ხოლმე თავის მოკვლა, ან სხვის მოკვლა და საუკუნოდ დაღუპვა. ყოველთვის და ყოველგან თავის მოკვლა ხანჯლით, თუ ტყვიით ძლიერ იშვიათი შემთხვევაა და არა ჩვეულებრივი, მუდმივი მოვლინებაა. და თუ ისეთი პიესები, სადაც დახატულია ჩვეულებრივი ადამიანები, ჩვეულებრივი, მუდმივი ცხოვრება, უტყუარად ხატავენ ცხოვრების მოვლინებათა სინამდვილეს და აზრადაც სწორედ ეს გარემოება აქვთ, მაშ, ვიკითხოთ ერთი, რისთვის აზვიადებენ ახალ მოდის დრამატურდები საქმეს, რისთვის ხდება ამდენი თავის მოკვლა და სხვების მუკლის გამოფაშვა? პასუხი აქ მხოლოდ ერთად ერთი

უნდა იყოს: ეს საჭიროა ავტორებისათვის მხოლოდ იმიტომ, რომ სცენაზე ერთი უშველებელი კატასტროფა მოახდინონ და საწყალობელ მაყურებლებს შიშის ზარი დასცენ თავზე. ამას ჰქვია ეფექტი და „უშველებელი შთაბეჭდილების“ მოხდენა. აი, ამ ფუქსავატი ეფექტებისათვის წვალობენ და იტანჯებიან ერთ გვარი დრამატურლები და საწყალობელნი მსახიობნიც. ადვილად შესაძლებელია, სცენისათვის ასეთი ეფექტები საჭიროც იყოს, რადგან გარდა ამგვარი კატასტროფების და ეფექტებისა ახალ მოდის დრამატურლების ფანტაზიას მეტი რა უნდა შეეძლოს?! მაგრამ ისეთი მწერალნი, რომელთაც ატყვიათ კკუისა და ტალანტის შადლი, არ უნდა ჰბაძავდენ უნიკო დრამატურლებს, არ უნდა მისდევდენ უნიადაგო კატასტროფებსა და ეფექტებს; არამედ უნდა ხატავდენ ხელოვნურად იმას, რაც უნახავთ და შეუნიშნავთ ნამდვილ ცხოვრებაში და, რაც ხდება ჩვენ თვალის წინ მუდამ და ყოველგან. შე შემოძლია მსოფლიო ლიტერატურაში დავასახელო ბევრი შესანიშნავი პიესა, სადაც გამოყვანილია კოლ-ქმარის დიდად აუტანელი გაჭირვებული ცხოვრება, უდიდესი ტანჯვა, ერთი მეორესთან შეკავშირებისა გამო, მაგრამ იგინი სცნობენ თავის უძლურებას ამ უღელის წინაშე, ამ უბედური გარემოების თავიდან მოცილებას ვერ ახერხებენ, ან ახერხებენ საქმის გამოგვარებას როგორმე, თავს არ იკლავენ და არიან თავის მდგომარეობასა და ცხოვრებაში. და ესეთი ორიგინალური გამოხსნა პიესის კვანძისა უფრო უდიდეს ტრადიკულ ზედმოქმედებას მოახდენს ხოლმე, ვიდრე რევოლუციების სროლა და ხანჯლებით ადამიანების გამოთაშვა. მე მგონია, ბ. დ. კლდიაშვილს, რომელმაც დავიხატა ასე

ცოცხლად და უბრალოდ ირინეს ცხოვრების ერთი ეპიზოდი, შეეძლო გაეთავებინა პიესა უკატასტროფოდ. ცოლისათვისაც და ქმრისათვისაც კმაროდა მხოლოდ ერთად ერთი ზნეობრივი ტანჯვა, უბედურობა და ის საწამლავი, რომელმაც ირინე „გააბედნიერა“ ცხოვრებაში. აბესალომის ჯურის ხალხთაც არა სჩვევიათ ქალების გამოფაშვა და „მამაცური“ საქციელი. ისინი, ჩვენის აზრით, ველური ხალხია და ველური ხალხი, გერბერტ სპენსერისა არ იყვეს, მეტად მხდალი და მშიშარა ხალხია...

ამ პიესაზე უფრო შესანიშნავი ნაწარმოები ახალგაზდა ბელეტრისტისა დაიბეჭდა შარშანდელს «მომამბეში», სახელდობრ, „მრეკლში“, რომელიც წმინდა განხორციელებული მხატვრობაა თავიდან ბოლომდე. ჩვეულებრივი ამბავია აღებული, მაგრამ რა სიამოვნებითა და გატაცებით იკითხება იგი, რა დიდ შთაბეჭდილებას იწვევს, რადგან დაწერილია დიდი დაკვირვებითა და მხატვრობით!

მოკლედ შინაარსი მოთხრობისა ესეთია: ახალგაზდა ნასწავლი მღვდელი ზოსიმე, რომელსაც, ვინ იცის, სემენარის გალურჯებულ ოთხ კედელ შუა, რა სანუგეშო იმედები არ უღვივოდა გულში, თუ მოესწრებოდა იმ ნეტარ დროს, როდესაც მღვდლად სოფელში დატრიალდებოდა და ბეჩავი გლეხ-კაცების ცხოვრებაში შეიტანდა გაბედნიერების ბრწყინვალე სხივებს, ძალიან აღელვებული და შეწუხებულია თავის უნუგეშო მდგომარეობით. იმის მრევლში გაღარიბებულ გლეხკაცობას იმის შეძლებააც არა აქვს, ახალგაზდა მღვდელს ბინა მოუძებნოს მრევლში და, თუმცა გლეხნი განათლებული მოძღვრის წინააღმდეგნი არ არიან, მაგრამ მაინც დრტვინავენ,

რომ ეგ განათლებულიც ჩვენ გვიხდება შესანახავადო და მაგასაც ჩვენზე აქვს «თვალები გამოპრაწულიო». ამ სიტყვების მუდამ გამგონე ახალგაზდა მღვდლის გულში დატრიალდა ჯოჯოხეთი და ეკკლესიის გალავანში სდგას გარეტიანებულივით, და არც-კი ესმოდა მას, თუ რას ემუდარებოდა ერთი გლეხის ბიჭი. ამ გლეხს ორი მძიმე ავადმყოფი უწვა სახლში, და მოძღვარს სთხოვდა, იმათ საზიარებლად წაჰყოლოდა. პეტრია სტოროჟმა მოართვა ჯორი მღვდელს და ორივენი გაჰყვინენ გლეხს. გზაში შავს ფიქრებს მიცემული ზოსიმე მათკენ მომავალ მღვდელს შეხვდება, რომელშიაც ხედავს თავის მომავალ ხატებას. მღვდელი ზოსიმე ანუგეშებს მძიმე ავადმყოფებს, აზიარებს და გამობრუნდება შინ, სადაც პატარა ბავშვების ცოცხალი სურათია დახატული. ამ დროებაში იმ გლეხის ოჯახში მოხუცებულ დედაკაცს ანუსიას ის ორი შვილი, ქალ-ვაჟი დაეხოცება და ზოსიმე მღვდელიც ამ გაუბედურებულის ოჯახის უშველგებელს ქირსა და ტირილში იღებს მხურვალე მონაწილეობას, რომლისათვისაც დღეს მრევლი დიდად მადლიერია მისი.

უკეთესი ადგილი, ნამდვილი ტიპიური მხარე მისი, მხატვრული და დიდი კომიზმით ჩამოსხმული არის ის ადგილი, სადაც ორი მოძღვარი შეხვდებიან ერთმანეთს.

— მამა ზოსიმე, მამა ზოსიმე! — შემოსძახს შემხდურმა — მამაო, გეტეობა გუფხაწეენი უნდა იუვე!.. სძლიე, სძლიე, მამაო, ჯერ ახალგაზდა კაცი ხარ... მამავადისათვის შეინახე თავი! სძლიე სხსეღათა მამისათა და ძისათა და წმადისა სულისათა, ამინ! — და პირჯვარი გადიწერე! ფუი კშმაკსა-თქვა

და გათავდა! მხიარულად და სულ-დაუთქმელად მთაველა ამ ხანში შესულმა ჭადარა-მორეულმა მღვდელმა, რომელმაც ჯორი შეაჩერა, ქუდი უკან კადიწია და ცოტათი გამთაჩინა თავისი მელტოი შუბლ-სეკითი.

— სად მიბრძანდები, მამაო მიხეილ? — შეეკითხა ჩვეულებრივის მისაღმების შემდეგ მამა ზოსიმე.

— ქუთაისში, აკერ ეს ვაჟბატონი მიმუაფს, ეგებ გვარი დაამშვენოს თავის ჭკუითა და სწაფლა-განათლებულობით! — და ამ სიტყვებთან მან თავი მიიბრუნა უკან ზატარა, ათი-თერთმეტის წლის ბავშვისკენ, რომელიც უკან შემოჭვნილი ჭყავდა ჯორზე, ძალზედ მიჰკროდა მამა მიხეილს წელზე შემოხვეული ხელებით, რადგან საჭადომი ადგილი უნაგირს იქით ჯორის გავაზე მეტად ზატარა დარჩენოდა, ასე მიჰკვროდა, რომ მამის ანათორაში გაჰხვევოდა თავი და სახე სრულად არ უჩნდა.

— სასულიერო სასწავლებელში, მამაო?

— დიას, დიას!.. ჩვენ ქე გვწუნობთ, თქვე დალოცვილებო, — სინდლითა სთქვა მამა მიხეილმა — დასაწუნიცა ვართ!.. ამ თრევაში, ამ ხალხთან ყაყანში სულ გამომეღაუა თავი!.. რაც რამ აუო შიგ, სულ ერთიანად გამოიფიტა, გაფრინდა სადღაც!.. რავარც ჭაერი გაფრინდება, სწორედ რომ ისე! თუ არა ჩვენს დროზე ვითომც არც ჩვენ გვიჭირდა!.. მეც ვიცოდა რაღაც რაღაცები... მახსოვს გიშხანის ზღვას გავსწავლიდენ, თეთრ ზღვას, ჰერონის ლავრას... მარა დღეს სადღაა ეს გიშხანის ზღვა, ან ეს თეთრი ზღვაო, ან ჰერონის ლავრა — ვეღარათური კავიკე!.. თავი მომწონდა წინად და ახლა ამ თიხის სიგძე ბავშმა მაჯობა... სადღა, ბიჭო, თეთრი ზღვა? არც შენ იცი, შემარცხვინე კაცი!? გიშხანია?!. ხა, ხა, ხა! — გადიხარხარა ხუმარა და ენა-წელიანმა ხუცესმა. — შემდეგ მიხეილ

მღვდელი პეტრიას გამოელაპარაკება. — კაი სუქანი კანჭიანთი („კანჭიანთი“ კრებული უნდა იყოს) გუფს გაამხიარულებს, ხომ იცით! მამა ზოსიმესაც სხვანაირ გუებაზე მოიუფანდა! ეგება ახლა კიდევ მიკვლოდესთ კაი ბურუსუნა კანჭიანთი, ა?... ხა, ხა, ხა! კანჭიანთზედ მიხვალთ?! — სიცილით შეეკითხა ხალისიანი ხუცესი.

— საზიარებელი მუაფს აკერ! მიუგო ზოსიმემ.

— საზიარებელი?! ოჰ, ამა უკაცრავად, უკაცრავად! არ მეგონა, თორემ ამდენხანს არ გაგაჩერებდით ამ შარაში! უკაცრავად... მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! თავი დაუკრა ზოსიმეს, შემოჰკრა ღეზი თავის თავგას მსგავსს ჯოჯოს და მოსაუბრენი გაბშორდენ ერთმანეთს...

ავტორმა ამ პატარა მოთხრობაში ორი საუცხოვო სურათი დაგვიხატა თვალ-წინ. ერთი სურათი თავდება იქ, სადაც სახლში დაბრუნებულ ზოსიმეს ჩაეძინება. მოთხრობაც აქ უნდა თავდებოდეს, როგორც სამართლიანად შენიშნა შარშან ბ. აკაკიმ „კრებულში“. მაგრამ ჩვენს მწერლებს მხატვრული ზომიერება ყოველთვის ჰღალატობს და დ. კლდიაშვილმაც ერთის მაგიერ, ორი სურათი დაგვიხატა და პირველზე უფრო დიდსა და შესანიშნავს შთაბეჭდილებას და ზედ-მოქმედებას სწორედ ეს უკანასკნელი სურათი მოახდენს ყოველთვის მკითხველზე. ამოვსწერდით ამ ადგილსაც, მაგრამ დროც აღარა გვაქვს და მოგვიტყვეთ... აფსუსი-კი არის, რომ ასეთი ცხოვრების ნამდვილი, ცოცხლად აღებული სამხატვრო სურათი ასე ერთი გაკვრით იყოს ასხმული ისეთსავე ფონზე, ვით მიწყნარებულ ბუნების არე-მარეზე სუბუქი ნიავი. მაგრამ, არ ვიცი, მგონია, მეტი-

მეტი გადაჭარბებით და ვრცლად დახატვა ასეთი სურათისა დაამლაშებდა კიდევ სურათის მოქარგულობას და ისევ სჯობია, რომ მოთხრობის საზოგადო ტანისა და ხასიათის თანაბრად ვგ სურათიც ისე იყოს ჩამოსხმული, როგორც ავტორმა დაგვიხატა იგი. ეს უკანასკნელი ნაწერიც ისე, როგორც წინანდელი ნაწერები საყვარელი მწერლისა პირ და პირ ააშკარავებს იმ გარემოებას, რომ ავტორს საუცხოვო ნიჭი აქვს მხატვრულად წერისა და მას აყენებს იმ წერტილზე, სადაც ვერ მისწვდებიან ბევრი ამ უკანასკნელს ჟამს სოკოსავით ჩვენში გამრავლებულნი „ბელეტრისტები“...

ამ უკანასკნელს თვის მოთხრობაში დ. კლდიაშვილმა დაგვიხატა მრევლში ახლად გამწესებული სემენარელი „ნასწავლი“ მღვდლის გაკირვებული მდგომარეობა, რომელიც გამოუწვევია გღებ-კაცობასთან მისს ურთიერთობას და დამოკიდებულებას. ტემა ფრიად საინტერესო და დიდ-მნიშვნელოვანია და ერთი მხარე ამ მდგომარეობისა შესანიშნავის ნიჭიერებით აქვს დახატული ავტორს თავის სურათში. უნდა ვსთქვათ, რომ ჩვენს ლიტერატურაში ეს საგანი არც კია აღძრული. დ. კლდიაშვილის პატარა ნაწარმოებში მოკლედ არის დახატული ხასიათი მღვდლისა, ამიტომაც, ვერ არის მთელის სამხატვრო სავსებით დამუშავებული. დ. კლდიაშვილი შეეხა ისეთს რთულსა და საინტერესო საგანს, რომელიც მხატვარმა რომ სავსებით შეამუშავოს, მთელი ეპოპეია გამოვიდოდა. რასაკვირველია, დ. კლდიაშვილის პატარა ამბავს ჩვენ ვერ მოვთხოვთ ვერაფერს ამისთანას. ასეთს ეპოპეიას ჩვენი ლიტერატურა მოეწონება.

მომავალში, ამ ქამად-კი სრულიად უადგილოა მასზე ფიქრი... მაგრამ არ შეგვიძლია-კი, რომ არ შევნიშნოთ ერთი გარემოება. ავტორს თვისი მოთხრობის გმირი რაღაც განცალკევებით, შემთხვევით აქვს გამოყვანილი; რაღაც განკერძოებულად ხატავს მღვდლის ყოფას მრევლში და ოდნავაც არ გვიხსნის იმ შინა და გარე რთულ მიზეზებს, რომელნიც ირგვლივ შემოხლართვია მთელს ჩვენს აწინდელს ცხოვრებას...

მართალია, ჩვენი ლიტერატურა აქა-იქ შეხებია მღვდლის ცხოვრებას და მოქმედებას მრევლში, მაგრამ ყოველთვის სუსტად და მკრთალადაც. „გლახის ნაამბობში“ თ. ილია ჭავჭავაძე სწორედ ისე, როგორც განსვენებული მოჩუბარძე თვის „მოძღვარში“, რაღაც განყენებულად და იდეალურად ხატვენ მოძღვარს. მხოლოდ ერთად ერთი ბ. მელანია შეეხო თვის შესანიშნავს „ბნელოში“ და კრებული დახატა გასაშტერებელის სინამდვილითა და კომიზმით... მაგრამ „ბნელოს“ ავტორის საგანი არც ყოფილა „კრებულის“ სავსებით დახატვა. იგი მხოლოდ გზაში წაატყდა იმათ, სწორედ იმ ადგილას, როცა ილიას (ბნელოს) მამას ასაფლავებენ, და უკეთესი გამოხატვა ამ სურათისა არ შეგვხვედრია არსად ჯერ ლიტერატურაში. მაგრამ მელანია შეეხო აღმოსავლეთის საქართველოს კრებულს, რომელიც ცოტათი განსხვავებულს მდგომარეობაში არის, ვიდრე დასავლეთის საქართველოს სამღვდლოება...

მთელი ტრაგიზმი დ. კლდიაშვილის მღვდლის მდგო-

მარგობისა იმაში ტრიალებს, რომ მან იცის თვისი განათლების მნიშვნელობა, იცის თუ რამდენად მალლასდგას გონებით, ხასიათით და სულითაც დაბალ, გაუნათლებელ გლეხებზე, და ამასთანავე ამ უპირატეს კაცს არ შეუძლია რაიმე დახმარება აღმოუჩინოს თვის მრევლს, არ შეუძლია არ დაინახოს სრული სიმართლე და სინამდვილე ამ უგუნური გლეხების სიტყვებისა, რომ იგიც, მღვდელიც „იმათხეა თვალეზ-გამოპროწულიო“... ქაბუკი მღვდელი, ჯერ კიდევ იდეალისტი, წმინდა, ამაყი, ძლიერი და ნიჭიერიც, კეთილ-მომქმედიც და შემწყნარებელიც, რომელსაც სხვისთვის, მოყვასისათვის მხოლოდ სიკეთე და ბედნიერება სურს, პირ-და-პირ გრძნობს, რომ ეს მრევლი მას მტრულის თვალით უცქერის, ნათლად ხედავს, რომ ამ მრევლში იგი სრულიად ხორც-მეტია, მას ადგილი არა აქვს ამ გლეხთა საზოგადოებაში და იმათ გარეშე უნდა დარჩეს მთელი იმისი სიცოცხლე. ამ ახალგაზდამ ამ წამსვე იგრძნო, რომ მისთვის მომავალი დაღუპულია, აწმყო წარხოცილი და შერცხვენილი, დაუზოგველიც, რომელიც მართო უხამ-ნალველსა და უსიამოვნების გრძნობას უმრავლებს და წარსულში კიდევ უნიადაგო ოცნება, რომ ხალხს მაინც და მაინც დავუახლოვდები და იმის ყოველ დღიურ ცხოვრებას შევეუერთდები, შუაზე გავიყოფიერსაც და ლხინსაც და ესე გავატარებ ჩემს წუთი-სოფელსო. განჰქრა, ან უკეთ რომ ვსთქვათ, ჰქრება, ჰქრება სამუდამოდ ყოველივე ის, რითაც ეს ქაბუკი სულ-

დგმულობდა ოდესღაც... აი, ასე ითრევს დღეს ცხოვრება არა ერთსა და ორს ნიჭიერს ახალგაზღვას, არამედ მთელს თაობას ერთის წოდებისას, რომელსაც ზევით, სხვაგან წასასვლელი გზები შეკრული აქვს, უნივერსიტეტების კარები დაკეტილი აქვს, და კაცი არ არის, რომ ამათ მდგომარეობაზე, დაცინვის გარდა, ხმა ამოიღოს, რამე იფიქროს და იზრუნოს...

„თვალე - გამოპრაწული“ — გაუბრინა ზოსიმე მღვდელს თავში და ისევ ზვალ-წინ წარმოუდგა ახლანდელი ამბავი, ეს მისი მრევლი, მობუტბუტე გლეხკაცობა, ვეთიმეს სიტყვები, მიხეილ ხუცესი და მის გულში ისევ გაიღვიძა საშინელმა სევდამ, სასოწარკვეთილებამ. ახლა ზედ ერთვებოდა ეს შინაური სურათი. კი, კი უნდა გამოპრაწოს თვალეები, მართლა თვალე-გამოპრაწულად უნდა იყვეს, თორემ ვერც სხვას წაადგება და თავის თავსაც ავნებს! — ყოველივე ოცნებაზე ხელი უნდა აიღოს, იცხოვროს ისე, როგორც სხვები ცხოვრობენ! დროა აწი სოფლის ადათს შეეჩვიოს, პეტრიასი არ იყოს! სხვა ყოველიფერი ტყუილია და საზარალო! და ამას რომ ეუბნებოდა თავის თავს სახელმძღვანელოდ, უცნაურად ანუხიას ოჯახი მოაგონდა, სადაც ორი მომაკვდავი იწვა და თითქო ვილაცამ წასჩურჩულა, შენი შემოსავალიაო. და ამ აზრის გაღვიძებამ, ამ აზრის მის ტვინში გაელვებამ სრულიად დაათავა ახალგაზღა მოძღვარი. ნუ თუ ამ გვარი ფიქრების გამაღვიძებელად გაუხდება მისი გაქირვება, მისი სისაწყლვე; ნუ თუ ამგვარი აზრების დამუშავებას მიეწვევა მისი ტვინი, მისი გონება?!.. და ზოსიმე გადაბრუნდა, გულდაწყვეტილი, მეორე გვერდზედ, ჩარგო ცვირ-პირი მუთაქაში და იღვა გაუნძრევლად...

დიდი ხანი არ დასკირვებია, რომ მოღალატულ-მოქანცულ ტვინს ძილი მიჰპაროდა და სასურველ, სასიამო დავიწყებაში შეეყვანა ახალგაზდა მღვდელი“...

ამ პაწია თვის მოთხრობაში დ. კლდიაშვილმა აღძრა ორი დიდ-მნიშვნელოვანი საგანი, ორივე სასარგებლო და აუცილებლად უსაჭიროესი, როგორც ჩვენი სამღვდლოებისთვის, ისე მთლად ჩვენი ერისთვის. პირველი შეეხება ჩვენი ქვეყნის სამღვდლოების ნივთიერად მეტად უნუგეშო მდგომარეობას, მეორე სამღვდლო პირთა მოზარდი თაობის სწავლა-განათლების და განვითარების დიდს საჭიროებას და სარგებლობას.

როგორც მოგეხსენებათ, ბატონ-ყმობის დროს მღვდელი შინა-ყმად იყო და ყმებთან ერთად ეწეოდა ყოველს საბატონო სამსახურს, ბეგარას და გადასახადს. მხოლოდ შაბათ-კვირეზე იმას ჰქონდა ბატონისგან მინიჭებული უფლება წირვა-ლოცვისათვის, და ზოგიერთ კეთილ და გონიერ ბატონის სასახლეში კვირაობით ბატონის სუფრის თავშიაც მოექცევოდა ხოლმე მღვდელი. მაგრამ ეს მხოლოდ ზოგიერთი კეთილი ბატონის სასახლეში იყო ასე, საზოგადოდ-კი, იმისი მდგომარეობა, ვამბობ, არაფრით არ განსხვავდებოდა შინა-ყმის მდგომარეობიდან. სწავლა-განათლებითაც სხვა ბევრი არაფერი მოეთხოვებოდა-რა მაშინ მღვდელს, გარდა საღმრთო წერილის „წყალივით“ წაკითხვისა.

ბატონ-ყმობა რომ გადავარდა, რუსეთის განმათავისუფლებელმა იმპერატორმა ალექსანდრე II სამღვდლოებაზედაც მოიღო დიდი წყალობა და იგი განათავისუფლა ამ დამამცირებელი მონობისა ან და საკუთრივ

ისედაც, თავისთავადაც მიანიჭა საკმაო ძალა, მნიშვნელობა და პრივილეგიაც, როგორც თვით სამღვდელოებას, ისე მისს შთამამავლობას... ამერიიდან მღვდელიც, როგორც სხვა მოხელეც სახელმწიფოისა, შეიქმნა სახელმწიფოს მოსამსახურე და, როგორც მხოლოდ ამისთანას, წილი დაუდევს ჯამაგირებისა და პენსიების მიღებაში. მაგრამ აქ მოხდა ერთი საკვირველი ამბავი. სამღვდელოებას, ამ სახელმწიფოს ერთგულს მოსამსახურეს, როგორც ჯამაგირების, ისე პენსიების მიღებაში, თუმცა წილი დაუდევს, მაგრამ ეს წილი სწორედ რომ წვლილი იყო და სახსენებელიც არ იყო, და მთლად გალატაკებული სამღვდელოება კისერზე დააწვინეს გლეხკაცობას, წელში გაწყვეტილს ხალხს. რასაკვირველია, ვინც მღვდლად ქალაქებსა და მდიდარ დაბებში იყო, იმ მღვდლების მდგომარეობა უნუგემოს არას წარმოადგენდა, და სწორედ ისეთივე განსხვავება უნდა ყოფილიყო ქალაქისა და სოფლის მღვდლის შორის, როგორი განსხვავებაც სუფევს მდიდარ მოქალაქესა, ბურჟუასა და გლეხს შორის. მაგრამ უფროს ერთი დიდი დესი ნაწილიც სამღვდელოებისა, რომელსაც წილად ხვდა სოფელში სამსახური, მუდამ წელში გაწყვეტილი და უნუგემო მდგომარეობაში იყო. ძველი მღვდლები კიდევ, რომელთაც მცირე მოთხოვნილებაც ჰქონდათ და მუშაობასაც შეევეულნი იყვნენ, გამუდმებით მუშაობდენ, როგორც უკანასკნელი გლეხკაცი და ამით უფრო შოულობდენ ლუკმა-პურს, ცოლ-შვილს არჩენდენ და, რაც უფრო გასაკვირველია, შვილებსაც უფრო კარგად ზრდიდენ, ვიდრე სხვა დანარჩენი წოდებანი...

მაგრამ ღღეს-კი, როდესაც სემენარიებსა და აკა-

დემიებში ნასწავლი მღვდლები მომრავლდენ გაღარიბებულს სოფლებში, სადაც იმათ თავიანთ მამებივით მუშაობა არ იცაიან და ვერც ახერხებენ გლახ-კაცივით მწარე ოფლის ღვრას, პირობები-კი მღვდლების მდგომარეობის ისევ ხელ-უხლებელად ძველებური დარჩა, მაშინ აშკარა შეიქნა, მართლაც, ისეთი უნუგეშო და მწარე მდგომარეობა მათი, როგორც ნამდვილად თვალის-წინ დაგვიხატა ჩვენმა ნიქიერმა მწერალმა დ. კლდიაშვილმა. ზოგი გაურბის ამ მწარე მდგომარეობას და ადგილებს შოულობს ქალაქებსა, რკინის გზების სადგურებთან ახლო მდებარე დაბებში, მაგრამ ამათი რიცხვი, როგორც იყო ნათქვამი, მეტად მცირეა და აქაც უუნიქიერესნი თუ მოხედებიან ხან და ხან, თორემ უმრავლესობა ისევ იმ ყოფაშია, რომელიც ამ წამს იყო დასახლებული. მაშასადამე, პირველი დიდი და სასახელო საქმეა სამღვდლოების მათხოვრობიდან გამოყვანა, მისი ნივთიერად დაკმაყოფილება და კლუხ-კაცობის კისრიდან მისი ზირდაზირ მოცილება და განთავისუფლება. ეს ამბავი სხვა-მხრივაც სასარგებლო იქნება, მაგრამ ამას თავი გაივანებოთ აქ, რადგან ვჩქარობთ...

სამღვდელოების ამნარი დაკმაყოფილება, ქონებრივად მისი ამაღლება მკიდროდ დაკავშირებული უნდა იყვეს მისს სულიერად აღმატებაზედ. ამ ჟამად სოფლის ცხოვრება ვითარდება, ვითარდებიან და მატულობენ ყოველ წლივ სოფლისავე მოთხოვნილებანი. გარდა ეკონომიური ცვლილებისა, რომელიც დაეტყო თანამედროვე სოფელს, საკირო შეიქნა ჩვენში ახალი თანამედროვე სამიწაწყლო კულტურა, მეურნობის აღორძინება, სოფელელთა შორის სამეურნო პრაქტიკული ცოდნის გავრცელება, მათი ჯან-მრთელობის უშიშრად

ყოფა, ათასნაირი ღონისძიებანი მავნე მწერების წინააღმდეგ, ქირანახულისა და ვენახების მტრების განადგურება, მათი წამლობა, მთლად, საზოგადოდ, ქონებრივი კეთილ-დღეობა, ზნეობრივი და გონებრივი წარმატება სოფლის მცხოვრებთა უნდა არსებითად აინტერესებდეს მოძღვარს და, მაშასადამე, მოძღვარს უნდა ჰქონდეს ცოდნა, ისეთი ცოდნა მაინც, როგორც მისგან თხოულობს სოფლის საჭიროებანი და მოთხოვნებიანი. თორემ ცალიერი თანაგრძნობა გაქირვებულის, ისეთი თანაგრძნობა, როგორსაც იყენს მამა ზოსიმე ანუსიასადმი, გაქირვებას ვერაფერს უშველის და ვერც მღვდლის სინილისს დაამშვიდებს... მართალია, ახლაც არიან მღვდლები, რომელთაც სკოლაში არ შეუსწავლიათ, არც მედიცინა, არც მებაღეობა, არც მეფუტკრეობა, არც პედაგოგიკა, არც სხვა რამ სამეურნო სწავლა-განათლება მიუღიათ სასწავლებლებში, მაგრამ ყოველ ამ საქმეში არა ერთსა და ორს დაგისახელებთ ისეთს მოძღვრებს, რომელნიც კარგ მეფუტკრედაც გამოდგებიან, კარგ მებაღეებადაც, კარგი მასწავლებელნიც არიან და ავადმყოფებსაც დახმარებას უწევენ სოფლად. მაშასადამე, თვით ცხოვრების საჭიროებანი თხოულობენ დღეს და ხმა მალადაც თხოულობენ, რომ სამღვდელთ ზირი აუკეს განათლებული უნაგერსიტეტში, მადლა და ნამდვალადი სწავლიათ აღჭურვილად, რომ შეეძლოს ნამდვალადი მოღვაწეობა თვისი სინილისისა და ქვეყნის წინაშე. რატომაც არ შეიძლება, ნეტა, უნივერსიტეტში აღზრდილთა მღვდლად წასვლა, მედიკურ, ფილოლოგიურ ფაკულტეტებზე სამღვდელოთა შვილების აღზრდა და განათლება და რას წააგებს, ან სახელმწიფო, ან საზოგადოება, როდესაც ასეთი ნასწავლნი მღვდლებად სოფელში დატრიალდენ

ბიან და წარუძღვებიან ჯან-მრთელობის და სკოლის საქმეს? მე მგონია, ვარდა საქვეყნო სარგებლობისა არა იქნება-რა და ფრიად საჭიროა, ჩვენშიაც ისე შეხედადენ ამ საქმეს, როგორც გერმანიაში და სხვაგან უყურებენ...

ჩვენი ქვეყნის სამღვდლოებამ რომ თავი დაიხსნას აწინდელი გაჭირებული მატერიალური მდგომარეობიდან, აუცილებლად საჭიროა, რომ ცხოვრების თანახმად შეიცვალოს მისი დღეინდელი ყოფაც, და მისს მოზარდ თაობას მიენიჭოს უმაღლესი განათლების მიღების უფლებანი...

სომეღელი.

წერილი ჩინოზოვიდან.

ამ წლის 19 სექტემბერს ჩერნიგოვში მრავალის ხალხის თან-დასწრებით აკურთხეს ადგილობრივი საქალაქო გიმნაზია. მშვენიერად მოართულსა და მოფარაყებულ დიდ-დარბაზში, სადაც დვთის-მსახურების შემდეგ გადაიხადეს აქთი, სხვა-და-სხვა მშვენიერ-ყვავილებით იყო შემკული სურათი თავად ნიკოლოზ დიმიტრის ძის დოღგორუკოვისა, რომლის ღვაწლითაც ის გიმნაზია აკებულა. მეტად დიდ ადგილს დაიჭერდა, დაწვრილებით რომ აგვეწერს ამ თავადის სხვა-და-სხვა კვარი მოღვაწეობა და მხოლოდ შემოკლებით დავახსიანებთ: ჭანსკენბული თაჯადი ძველ-ბოიართა ჩამომავლობას ეკუთვნოდა და ჯერ კიდევ ოცის წლისა არ იყო, რომ უირომის ომის დროს სანიტარად შევიდა, ხელს უწყობდა დაჭრილ ავადმყოფებს, გამოჰქონდა ისინი ბრძოლის ველიდან სამშვიდობოზე და თავს არ იზოგავდა. ამის შემდეგაც იმსახურა კიდევ რამოდენიმე წელიწადი კავკასიაში და მერე-კი გადავიდა რუსეთში, სადაც შეირთო ცოლი და დასახლდა ცოლის მამულზე სოფელ ტოშალში. რამოდენიმე ხნის შემდეგ არჩეულ იქმნა სახატაო მომრიგებელ-მოსამართლედ, მაზრას წინამძღოლად ნოვოზიბოკოვსკი და შემდეგ კუბერნიის წინამძღოლადაც ჩერნიგოვში, და აქ გამოიჩინა მოკლე ხანში თავი, სადაც საზოგადო მოღვაწემ და მზრუნველმა ააგო საქალაქო გიმნაზია ნოვოზიბოკოვსკი, შესწირა 35 ათასი მანეთი ჩერნიგოვის საქალაქო გიმნაზიას, გამართა სოფელ ტოშალში და ამებს კარდაც თავდაუსოკავი იყო ყოველ კვარ საქველმოქმედო საქმეშიაც: დაურღმბილებს, ღარიბებს, გაჭირვებულებს ნუგეშს სცემდა ოუ

სიტყვით, თუ საქმით და ქონებრივად და ამას ყველას ისეთას ქრისტიანუდის სათნობით ჩადიოდა, რომ მისგან უნუ-გუძოდ და ცრემლ-შეუშრობლად არავინ გაბრუნდებოდა ხოლმე.

სასახლე თავადისა ახალგაზდებისათვის იყო შეოღად, საი-დანაც გამოჰქონდათ მასალა ჭკუისა, ზრდილობისა და სხეო-ბისათვის და იმავე დროს სავანე იყო მაშვრალთა და ტვირთ-შპამეთათვის, გაურჩევლად გვარ-ტომობისა და ხარისხისა. თა-ვადი არა ჰგავდა იმ განურიელ არისტოკრატებს, რომელთაც ჩვენ ვიცნობთ. ის იყო, ადამიანის, საზოგადო მოღვაწის, წინა-მძღოლის, ოჯახის მამასახლისის ადკალი. მეცნიერების მი-მღვევარი თვალ-ყურს ადევნებდა საზოგადო ცხოვრების მიმდი-ნარეობას, როგორც რუსეთში, ისე კარეშეც. იყო ღიბგვისტი და ბოლოს დროს ქართულიც შეისწავლა. საოჯახო შინაური საქმეებიჲი მანდობალი ჰქონდა მის მეუღლეს კნეინა მარიამ ზაგლეს ასულს გალიცინის ქალს, გრაფ სიმონიჩის შვილიშვილს. — ეს სიმონიჩი საქართველოში მსახურებდა. ცოლად ჰყავდა ოთარ ამილახვრის ქალი ანა და ქვისლი იყო თეიმურაზ ბატონი-შვილას არაკლი მეფის ძის, და კნეინა დოღჯორუკავსაც თა-ვა მოაქვს ქართველ ჩამომავლობით და სიამოვნებით იკონებს თავის საწინაპროს. ჟურ კიდევ ახალგაზდა, წარმოსადეგი, თვალ-ტანადი, ქართული სახის მექანე და გამომეტეველ თვალეობი-ნი, განათლებული, ზრდილი, თვ-დაბადი, ყველასთან ალერსია-ნი, ასეთივე საზოგადო მოღვაწეც, როგორც მისი ქმარი იყო. და იმავე დროსვე ოჯახის მომვლელი და შვილების აღმზრდე-ლიცა. როგორც რიურიკის ჩამომავალს, დიდ-შემოსავლიან მამულების ჰატრონს, და ჰირადათაც შესანიშნავს, თავადს შეეძ-ლო სასახლის კარზე ყოფილიყო, წინ დიდი ბიჯი წაედგა, რასაც ნათესავებია და მეკობრეები კიდევ ურჩევდენ; მაგრამ თავადმა არ ისურვა და კერძო, ჩუმე მოღვაწეობა ირჩია, თუმ-ცა ეს მოღვაწეობა მეტად ძნელი და უჩინარი იყო.

ქუთაისის სამეურნეო სკოლის გამოფენა.

I

გათენდა ცხრამეტი ენკენისთვე. თუმც საშინელს ზენა ქარს მტვრის ბურანში გაეხვია მთელი ქუთაისი, მაგრამ მაინც აურაცხელი ხალხი მიისწრაფოდა სადღაც. ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარა, ყველანი ერთლით თუ ფეხით მიიბოდნენ ფერმისკენ; ყველას მიაქროლებდა იქით ცნობის-მოყვარეობის ფრიალა ფრთები.

თვით ქუთაისის ფერმას და სამეურნეო სკოლას აჩნდა არა ჩვეულებრივი ფერი. ისინი მორთულ-მოკაზმულიყვენ თეთრ-ლურჯ-წითელა პაწაწა დროშებით და გაგონებდნენ ორს ზარმაცს პატარძალს, რომელთაც ესესაა დაუბანია პირი, შეუღებია წარბები და ტლანქად შეუცხია ფერ-უმარული. გილიმოდა იქ ყველაფერი, ყველაფერს დატყობოდა სადღესასწაულო ელფერი. იქ კოპწიაობდა ყოველივე რუსული წარწერებით, ვით ქუთაისის ბულვარის ახალ მოდის „ბარიშნები“ რუსული ტიტინით. გაესუფთავებიათ გზა-ბილიკები, გაეწმინდათ გულ-ცივად მიგდებული ბოსტნის კვანძები, მოესპოთ ხის ძირებშიაც-კი მარჯობელა ბალახები, დაეწყათ გძელი სკაძები, რგვალი მავიდები და დაეკიდათ კრელა-კრულა ფონესები. ერთი სიტყვით დაცქრილებდა ყველგან ფერისცვალების ანგელოზი. ხოლო დარჩენილიყვნენ

ფერ-უცვლელად ორი რამ: მკვირცხდი, დიდებული, ფაზი-
სი და ბ. ნ. მკურნალის ხრინწიანი ქათმები. იქ დაბლა
მიჰქროდა შფოთით და წყრომით კისკასი რიონი, ეს
მარდი მთიული; მხოლოდ იგი გაუბოდა „ვისტავკას“;
თითქო მას ერთს შეეგნო გამგე კომიტეტის ნაკლი და
უთაურობა. იგი კაი ხანია განშორებია, ვით გულ-გა-
ცუდებული მიჯნური, თავის კოპწია მოღალატე სატ-
რფოს, ე. ი. ფერმას; მას აღარ მოსწონს ეს ბებრუცუნა
მაცდური, იგი აღარ ეხვევა კვლავინდურად, არ ელო-
ლიავება მის სხეულს, არ უგალობს მას სატრფიალო ძი-
ლის პირს...

ზევით-კი, ბრეკზედ, სკოლას უკან საოცრად მოეწ-
ყინათ ქათმებს, ჩამოეშოთ საცოდავად ფრთები, გაშავე-
ბოდათ ბიმბილი და გაჰქონდათ შესაბრალისი თხიპინი.
ეს საბრალო არსებანი თითქო შესწიოდენ ცასა და დე-
დამიწას თავიანთ შავს-ბედს, თითქო აცხადებდენ პრო-
ტესტს, თითქოს ითხოვდენ აქიმობას და გაჰყიოდენ: „კუკ-
ლა მკურნალი ნუ გკონიათ კარგი მკურნალიო!“ მაგრამ აბა
ვინ უგდებდა ყურს ამ დროს მათ სამართლიან ჩივილს!
აბა ვინ მიაქცევდა ყურადღებას სადღაც მიმალულთ
ბეჩავ არსებათ! მათ მიკნავებულ ხმას ახშობდა იქვე ფა-
რეხში ხვადავის მამაცური ბლავილი და რუსული მუ-
სიკის გასართობი ჰანგები.

II

კედლის საათმა დარეკა პირველი და ბათუმიდან
მოტანილ დიდებულ ბანანით შემკულ სკოლის დარ-
ბაზში გაისმა ვალობა. შეუდგენ სამშვიდობო ლოც-
ვას... ყველა ეშურებოდა ენახა, თუ რას წარმოადგენ-

და ეს ახალი ხილი, ეს ქუთაისის სამეურნეო გამო-
ფენა.

უმთავრეს დარბაზში უზარმაზარ ბანანის შვენიერ
ფოთლებ ქვეშ კიაფობდნენ მხიბლავად ლამაზად დაწყობი-
ლი ღვინით სავსე სუფთა ბოთლები. მარჯვნივ ღვი-
ნით სავსე ბოთლების მაღალ კონუსს ზეიდან დასტრფო-
და... ანგელოზი. ნუ თუ ლოთი, მოარშიყე ბახუსი მე-
ცხრამეტე საუკუნის მიწურულს გარდიქმნა უმანკო
ციურ ანგელოზად?! ეს გამოფენის საიდუმლოებაა და
ვკითხვით ისევ მის გამგე კომიტეტს. მის გვერდით გაე-
პოთ კასრი და დაეწყოთ შიგ შვენიერი სასმელები და
ღვინოები, ყანწები, ახარფეშები, კულები, ერთი სიტყ-
ვით ყოველივე სალხინო კუთვნილება, მხოლოდ აკლდა
ჩვენი დარდი-მანდი, ლოთი-ბაში ჩოხიან-ხანჯლიანები
და არღანი, რომ გამართულიყო ჩინებული ღვინი.
მარჯვნივ წითელ მაუდის პირამიდას ამკობდნენ ისევ
ღვინის ბოთლები და ქვეშ ეწყო თევშებზედ უშნო,
ულაზათო ყურძენი და მაზედ მიკრულ ქალღმერთებს
ამკობდა... ციკუნია გე—ნას ქალი და სქარის სსსკეკე. იმა-
ვე დარბაზში ნახავდით რამდენიმე დამპყლს ხილს, გა-
რჩეულ-გაურჩეველ სიმინდს, დაქკნარს თაღვამს და
სტაფილოს, ხახვსა და პილპილს, ლამაზად ჩაწყობილ
თაფლს, ორიოდ გამხმარ ყველს და მსხვილ კვახებს. იქვე
გვერდით ერთი პაწია ოთახი ეკირა ქუთ. საცდელ
მინდვრის ნაწარმოებს. აქ მნახველის ყურადღებას იქ-
ცევდა გარჩეულ-გაურჩეველი ბამბა და უზარმაზარი
თეთრი კვახი (გოგრა).

მთავარ დარბაზის მარცხნივ, სკოლის საიჯრე
ოთახში მოუთავსებიათ სამეურნეო სახელსაქმო დარგი.
აქ ერთ კუთხეში ძველებურ ნოეს დროის საფეიქრო-

ზედ და პრიმიტიულ ჯარაზედ სცქრიალობენ ორი ლამაზი ქალიშვილი და ხიბლავენ მნახველთ უფრო შავი თვალებით, ვინაჲ მუშაობით. იქვე ერთი პაწია ქალი ქსოვს მანქანაზედ წინდას. იქვე აწყვია თაფლის ფიჭები, სარაჯი და კიდევ თაფლი და თაფლი. იქვე ბზინავენ სამხედრო დეზიანი „ლაკიროვანი“ ჩექმები და პაწაწკინტელა „ტუფლები“, იქვე ქუდები და სამოსელი; იქვე საათები და აღმასეპი, იქვე ქრისტეს ხატი და საბუხრე ანგურები... ღმერთო ჩემო! ნეტა რა საერთო აქვს ამეებს ერთმანეთში, ან სამეურნეო ნაწარმოებთან? მხოლოდ ალაჰმა უწყის! მაშ მივანდოთ ამ ამიციანის გადაწყვეტა გამოფენის გამგე კომიტეტს, და ჩვენ მოვისმინოთ იქვე ბ. მამაჯანოვის მუსიკა. აი მიუჯდა პატივცემული გამომგონე თავის მუსიკალურ საკრავებს, შეეხო თითებით მათ შავს ენებს და აღმოახდინა ერთიდან დუდუკის, დოლის, ზურნის და სალამურის საამური ხმები. შეულოცა მეორეს და გააწყრიალა საზანდარის ნაზი ჰანგები. მე გაოცებით შევცქეროდი ამ ჩვენ ღროის პითაგორს, მოქეიფე ჩოხიან-ხანჯლიანები ხომ სიხარულით ფრინავდენ; მესტიანი ფეხები-კი ესხლიტებოდათ საცეკვაოდ, ვით კურდღლის დანახვაზე კარგად დაგერშილი მწვერი.

სწორედ ქება-დიდების ღირსია ბატონი მამაჯანოვი. ამ საკრავებით მან შეჰქმნა ახალი ხანა და გაუთენა რენესანსი ჩვენს ლოთი-ბაშებს. მაშ ძირს ძველებურო ზურნა-დუდუკო! გაუმარჯოს ახალ-მოდის ზურნა-საზანდარს! გაუმარჯოს ახალ ქეიფს და ღროების ტარებას!

III

მოგაწყინე თავი მკითხველო, სულ ერთგვარი სურათებით. აბა, მიბოძეთ ხელი, მსურს გავენოთ ის, რომელიც იყო მთელი გამოფენის შვენება და გვირგვინი. აბა მობრძანდით. აი აბრეშუმეულობით სავსე ვრცელი ოთახი. აქ ამკობენ კუხის ამხანაგობის დარაიები, ტაფტები და „ლენტები“, აქ იზიდვენ თვალებს გურიის შუამავლის ნაქსოვები, აქ გზიბლავენ ფოტინე ჩხეიძის და სხვა ქართველ მანდილოსნების შვენივრად ნაქარგი ბალიშები და მუთაქის პირები, აქ გიტაცებენ საყნოსავად და მოსაწყვეტად კემულარიას ქალების ხელოვნური ვარდები, ყვავილები და თაიგულები; აქ საამურად უღიტინებენ თვალებს აბრეშუმის პარკები, ძაფები, თავ-მანდილები, ნაქსოვები და კიდევ ნაქსოვები. მხოლოდ...

მაგრამ ყველაზე უფრო ჩემი და სხვა მრავალთა ყურადღება მიიზიდა ბ. ტრიფონ ღამბაშიძის ნაწარმოებმა და იმისავე ფრანგულ ენაზედ მებარეშუმობის მთელმა კურსმა. აქ იყო პაწაწა მინუშებად გამოფენილი მის მიერ ლიონში (საფრანგეთში) ნაქსოვი აბრეშუმეულობა: ტაფტა, სერჟე, სატენი (ატლასი), ხვერდი და ბევრი სხვა რამ. ეს სუფთა და ნაზი ნაწარმოებნი ძლიერ განირჩეოდნენ სხვების ტლანქ ხელობასთან. მაგრამ ყველაზე უფრო სანუკარი იყო ღამბაშიძის მიერვე მოქსოვილი ორი ფარჩა, რომლებშიაც ერთში ჩაქსოვილი იყო ქართული ასოებით „აკაკი“ და მეორეში-კი „ვანტანგ“. ექვი არაა ეს პირველი ფარჩა იყო გაკეთებული ჩვენ საყვარელ მგოსნის პატივ-საცემელად. მრავალმა ქალმა, მოხუცმა თუ ახალგაზდამ ისე მოიწონეს

ეს ორი ნაქსოვები, რომ მოისურვეს ეყიდათ იქვე „თითათა სარუხაშკე“ ე. ი. საპერანგე... ახლა-კი მთლად ერთიანად „აკაკით“ აპირობენ შემოსვას?! მისი კაბები... ოჰ, ღმერთო! ეს რა სასაჯელი მოუვლინე კიდევ ქართველ პოეტებს!..

IV

მკითხველო ამთქნარებ?! აი მოგიკვდა ჩემი თავი! მოგწყინდა განა?! მაშ წამობრძანდით ბალში; აქ ცხელა, საღვსეა ხალხით, ვიწროობაა; იქ გავისეირნოთ წმინდა ჰაერზედ, ვიხილოთ სამუშაო იარაღები და მანქანები, ვნახოთ პატრიცემული ქათმები, იხვეები, ბატები, უკულო ფარშავანგი და ყვითელი ინდოურები; ვივებოთ ხილი და ცივი წყალი, და თუ გნებავთ, სადმე ხის ჩრდილშიაც წამოვკორდეთ, სადაც არშიყობაც-კი არაა დაშლილი. მაშ წამობრძანდით! მივიდეთ სამუშაო მანქანებთან. ხედავთ, როგორ მისევია სოფლის ხალხი! ათვალეირებენ გუთნებს, სახნისებს, ფარცხებს, საკრელს, სათესავს და საღეწ-სანიავებელ მანქანებს; აქვეა მამაჯანოვის საღეწი მანქანაც; მზერენ ხილის და ბოსტნეულის სახმობ გძელ მანქანას, რომელიც ამ დროს მოქმედებაშია. ყველა ესენი ფრიად აინტერესებს ხალხს, სურთ ვინმეს მიმართონ, სურთ, რომ გაიგონ მათი ღირსება, ნაკლი, მნიშვნელობა, ფასი, ხმარება და სხ. მაგრამ ვინაა პატრონი! ვინ აუხსნის მას!...

აი მოჯგუფდა ხალხი ფრინველთა განყოფილებასთან, მივიდეთ ჩვენც. შუაში ტალახიან აუზში კყუმპალობენ ორი თეთრი იხვი და გააქვთ მხიარული ჩხივჩხივი. ამათ თითქო ფეხზედ ჰკიდიათ ეს ახალ-მოდის „ვისტავკა“. და გრძნობენ სრულ თავისუფლებას. ირგვ-

ლივ გალიებიდან მოწყენით იცქირებიან სხვა-და-სხვა ევროპიული და აზიური ჯიშის ქათმები, სადა და აბურძგნულ ბუმბლით; აქვე ამწყვრევია ბატები, ორიოდ ინდოური და კულ-მოფრცქენილი ორი ფარშავანგი. ესეც ფრინველთა გამოფენა!

ვიცი არც ეს გაკმაყოფილებს, მკითხველო. ახირებული ბრძანდებით ღმერთმანი! აბა რა ჰქნას მეტი გამგე კომიტეტმა! ახლა, თუ გნებავთ, წავიდეთ ფარეხში და შინაური ოთხ-ფეხი ცხოველებიც ვნახოთ. აბა მივიდეთ, მაგრამ ბრთხილად, ბატონო, კარებში მგელმა არ გიკბინოთ, ან არ შეგაშინოთ. მაგ საძაგელმა ბევრი მნახველი და მეტადრე მოსწავლე ბავშვები დააფრთხო.

— „აქ მგელს რა უნდა, ხომ არ ხუმრობთ?“ არა, ბატონო, არ ვხუმრობ, მოზრძანდით და ნახეთ. ხომ ხედავთ კარებთან მიბმულ მგელს, როგორ მიჰკვრია ფერდი ფერდს შიმშილით! როგორ უკრიჰინებს კბილებს იქვე მიბმულს ორს ხარს, სამ ცხენს და ერთს დიდ ძროხას ხბოიანად! როგორ ასკდება უბედური გამწარებით ერთი მხრიდან მეორესკენ, მაგრამ მაგარი თოკი განა გაუშვებს?!

— „ნეტა, რად უნდათ აქ ეს მშვიერი მგელი?! განა ესეც სასარგებლო შინაური პირუტყვია?! განა მგლეზიც მოაშენეთო გვეუბნებიან?!“

აბა მე რად მკითხავთ, ბატონო! აბა ჩემისთანა უბრალო მომაკვდავი როგორ მისწვდება მაგ სიბრძნეს! იქნება მიტომ მოიყვანეს ეს მგელი, რომ გვამცნონ თითქო ყველა ჩვენი ცხვრები მგლებმა შექამესო და მიტომ გამოფენაზედ ერთიც არ არისო? იქნებ მიტომ მიაკრეს ეს მგელი, რომ მიაჩვიონ ტყის ნადირებს ძრო-

ხები, ცხენები და დაუკარგონ მათ შიში? იქნებ მიტომ მიაკრეს აქ ის საბრალო და აწვალებენ ასე ტანტალი-სებურად, რომ გვამცნონ, თქვენც რომ მგელი დაიქი-როთ ასე უყავით მაგ მყრალებს, იქნებ დაშინდნენ და მიატოვონ ცხვრების ტაცებაო იქნებ... არა, ბატონო, ვერ ვწვდები მაგ სიბრძნეს!...

V

— „ეს ყველაფერი კარგი, მაგრამ თვით ქუთ. სა-მეურნეო სკოლის ნაწარმოებნი სადღა არიან მოთავსე-ბულნი?! ნეტა, შეიძლება მათი ნახვა?!“

— დიახ, ბატონო, მობრძანდით ისევ სკოლაში! ამ ცალკე ოთახში გახლავთ!

— აქა?!—დიახ, აქ.—მერე აქ რა არის? აქ ხომ მხოლოდ წიგნებია განჯინებში, რვეულებია, მისნობის ფონესის სურათები მინახედ, ისე უბრალო ცხოველ-მცენარეთა ნახატები, ერთი ცალიერი ბუკი, ერთიც თაფლის საწური, სამუშაო იარაღების ხის პაწია მოდე-ლები და სხვა რაღაა, მითხარით ერთი?! ნუ თუ თვით სკოლას ეს ექვსი წელიწადია არაფერი უკეთებია?! ნუ თუ მას არ ჰქონდა თავის საკუთარი ყურძენი, ხილი, ღვინოები, აბრეშუმი, კირნახული, ბოსტნეულობა, ხვადაგი, ფრინველები, თაფლი, ბამბა და სხვა რამ?! რატომ არ არის ყოველივე ეს გამოფენაზედ?!..“

სხვა რამეებიც ხალხის გასართობი და სასარგებ-ლო. თვით ფერმაში საღამოობით უკრავდა მუსიკა; ორ-სამჯერ გამართეს აბაზიანი სასეირნოები ილიუმიანაციით. მაგრამ ყველაზედ უფრო საგულისხმო იყო სახალსო კითხ-ვა. პატივცემული ლექტორები შეჰკრებდნენ აურაც-

ხელ სოფლის ხალხს და უკითხავდენ გატაცებით ლექციებს იაპონურ ხურმაზედ, ჩინეთის კინკარზედ და სოიაზედ; ხოლო უკვირდათ, რომ სავსე აუდიტორია უეცრივ ცალიერდებოდა და კარგი ბიჭოზა იყო, თუ ათიოდე კაცი შერჩებოდათ; ბევრიც მხოლოდ ცალიერ კედლებს უკითხავდა ლექციებს. რა იყო ნეტა ამის მიზეზი?...

VI

ახლა ორიოდესიტყვა თვით გამოფენაზედ საზოგადოდ. ჩვენის აზრით სამეურნეო გამოფენას აქვს ორი უმთავრესი მიზანი: 1) შეაქუროს ერთად და გააცნოს ხალხი სხვა-და-სხვა კუთხის ნაწარმოებს, აჩვენოს თვალ-და-თვალ თავიანთ ნაწარმოებთა ნაკლი და ღირსება, აღუძრას ცოდნის და გაუმჯობესობის სურვილი, გაამხნევოს იგი და გაათამამოს სამოქმედოდ. ამ შემთხვევაში ხალხი სწავლობს, ითვისებს ახალს განვითარებულს წესებს და მიდის წინ. და 2) გაუხსნას ხალხის ნაწარმოებს ბაზრები, უშოვოს მუშტრები და მით ასწიოს ხალხის ეკონომიური მხარე. ამ მეორე მხარეს აქვს კომერციული ხასიათი.

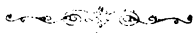
ახლა ვიკითხოთ, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო ქუთ. სკოლის სამეურნეო გამოფენა? მას ერქვა სხვადასხვა გამოფენა. იყო-კი სახალხო?! არა ვგონებ. იქ მეოთხედი და მეხუთედი ექსპონატებიც-კი არ იყო სოფლის ხალხიდან, დანარჩენი-კი სულ დიდ მემამულეთაგან, ვაჭართაგან, ინტელიგენტ პირთაგან და სკოლებიდან იყო წარმოდგენილი. რად იღებდა სოფლის ხალხი თავის ექსპონატებით ასე მცირედ მონაწილეობას? ნუ თუ

იგი მოუშადადებელია ჯერ?! სრულიადაც არა, ამის უმთავრესი მიზეზი იყო გამოფენის გამგე კომიტეტი და მისი უხეირო აგენტები. ეს კომიტეტი გვიან შეუდგა მოქმედებას, თან ღრობით არ ამცნო ხალხს და არ შეაგნებინა გამოფენის მნიშვნელობა...

უნდა ვიმედოვნებდეთ, რომ შემდეგ გამოფენისათვის გაასწორებენ ამ უღიდესს ნაკლს და ხალხსაც მიაკუთნებენ ვრცელს, აქტიურ როლს. დასასრულს, მაინც ვიტყვით: მაღლობის ღირსნი არიან პატივცემულნი კომიტეტის წევრნი, რომ უანგაროდ ემსახურენ ამ წმინდა საქმეს და არ დაიშურეს თავის შრომა და უნარი. ხოლო შემდეგში ვეცადოთ, უკეთ მოეწყოს ამგვარი საქმე და გამოფენას მიეცეს თავის უზენაესი დანიშნულება...

მიტანი.

შაჰ სულთან ს'ოსენისა...

„ქ. რომელი უფლებს კათა შინა და ქვეყანასა ზე-
და და რომლისა მიერ იქმნეს ყოველნი ხილულნი და
უხილავნი და რომელსა უძრწიან ძალნი ზეცათანი და
წამის ყოფით ყოველსავე განაგებს არსი'ა არსთა თვი-
თოეულა განმგებელისა უცვალეზელისა უსაზღროსა ძალ
განუზომელისა მიუწლომელისა გარეშემოუწერელისა
დაუსაბამოსა უხილავი'ა რომელსა ანგელოზნიცა თვალთ
შედგმად ვერ იკადრებენ და ყოველნი უსხეულონი და
სხეულოვანი დიდების მეტყუელებენ და ძენი კაცთანი
ვერ მისწთვებიან განგებულებათა მისთა და რაოდენ
შემძლებელ არიან აღიდებენ და თაყუანისცემენ ყოველ-
თა ხილულისა და უხილავისა შემოქმედისა ღვთისა შე-
წვენითა და ძლიერებითა ძირტომობით წყალობითა
ღვთისათა ამალღებულმან იასიან დავითიან სოლომო-
ნიან პანკრატონიანმან ყოველთა დიდთა კელმწიფეთა
უამაღლებულესის და უწარინებულესის ღვთისა გან-
გებით ქუეყანათა ზედა მოსამართლედ დადგინებულის
სვე სვიანობით სახელ გაფენილის ერთგულთა ზედა
წყალობა უხვად მიმნიჭებელის და ორგულთა მათთა
ძირითურთ აღმომფხვრელის მზისა შარავანდედებრ ქუეყ-
ნისა განმანათლებელის დიდის ეპრანის ტახტ სახელმწი-
ფოს მპყრობელ განთავისუფლებით მქონებელის ბედნი-
ერის ყენის მიერ შვილურებრ აღზრდილმან და მათ

მიგრევე წყალობა მონიკებით გამეფებულმან ღთივ გვირ-
გვინოსანთ ცხებულთა ღეთისათა პატროსანთ მეფეთ ძე-
მან რანთა და კახთა მპყრობელ მმართველ გამგებელ
მქონებელმან მეფეთ მეფემან დავით იმამყულიხან და
დედამან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან პატრონმან
ანნამ სასურველ საყუარელმან ძმამან ჩვენმან ფრენის
ბეგლარ-ბეგმან კოსტანტინე მაჰმად ყულიხან და პატ-
რონმან თეიმურაზ და ძემან ჩვენმა მაჰმად მირზამ ვითა
სამართლად გვმართებდა ეგრეთ ჯერ ვიჩინეთ ვიძივეთ
და ვიგულს მოდგინეთ სამართლიანად შესაწირავად
კაწარეთს წმინდის სამების ტაძრის მისართმეველად და მას
შინა მოსაყდრის სამებელ მთავარ ეფისკოპოზის მდივან
მწიგნობართ უხუცესის ძის სანატრეჯის ნიკოლოზის მისაბა-
რებლად რისაც მამულის მქონებელი წმინდის სამების
ტაძარი ყოფილიყო მას ჟამსა ოდეს გუჯრითა ამით
დამტკიცებას გვეაჯა სამებუჯა ჟამთა შლილობისა და
კახეთის წარტყვენისა და აოკრებისაგან რაოდენიცა შე-
წირულობა ქონებოდა ჩვენის სახლის კელმწიფეთაგან
მიცემული შეწირულობით ვარიგებულნი მამულის გუ-
ჯარი დაჰკარგოდა და რომელიც მამული ქონებოდა
ზოგი რომელიმე წართმოდა და ზოგი არა ჩნდა ზოგი
რომელიმე თავადთა და აზნაურთ ოკრობისა და გუჯ-
რის უქონლობის და უპატრონობის მიზეზით მძლავრო-
ბით მიეტაცათ ზოგჯერ საეროთ გამკდარიყო საეფის-
კოპოზობისაგან მოშლილიყო რომელიც მას უკან ეულის
ბატონისაგან ეფისკოპოსთ დამჯდარიყო დრო არ ქო-
ნოდა თავის საყდრის მამული რომელიც ჩნდა ისეუ
ეშოვა ეს ყოველთაგან საცნაურარს მამულნი და აგა-
რაკნი მთა თუ ბარი ყუელა საყოფი ქონებოდა ჩუენ
რომ ბედნიერმა ეენმა ჩუენი სამეკიდრო კახეთი მოგვიბოძა

ეფისკოპოსათ ეს სამებელი დაგვხვდა შევიტყვეით და
გავსინჯეთ საყდარზე დიდი გულსმოდგინება შრომა და
ღვაწლი თავსედვა საუღარი გაკეთა და გაესაღებინა ხატითა
ჯვართა და წიგნით შემკო მწიგნობრით მგალობლით და უფ-
ლის ნამდღელს საეკლესიოს წესით შემკო და გაეპატროს-
ნებინა გალაგნით სასახლით მოერთო რომლისაჲ შე-
მძღვებელ იყო ჯეროვნად გაეკეთა და თანდათან მატებ-
და ვითარ ვიხილეთ შრომა და გულსმოდგინება ამისი
ჩვენც შემწე ვეყვენით მოკითხული ვქენით და გამოვი-
ძივით რომელიც ჩნდა და იცოდენ დაჰკარგოდა ისევ
შეემატეთ სამებას სოფელს ზიარი არვინ უუანდა დისხვას
კელი არავის ეღვა მთა და ბარი დაკარგოდა საცილებ-
ლად შექნოდა ვინც მთას ეცილების მისი სამართალი
გვიბძანებია როგორც გარიგდეს ისიც სამართლის წიგნით
გარდასწყდების რომელიც სოფელს ახლო მთა ქონია
პატარძელთ გაუფიცავს და დაუქვრია საკნავი მამუ-
ლები და მიწები უპატრონობით გარეჯელ წაერთვათ
სამებელთათვის ფიცი დაედვათ აღარც დაეფიცებინათ
და აღარც დაენებებინათ პატრონიშვილი კ-ში რომ ჩვენ
სანახავათ მობძანდა მამულებზე ლაპარაკი შეიქნა სვე-
ტისცხოვლის გუჯრები ვნახეთ ძველსა და ახალში ორ-
შივ ასე ეწერა საგარეჯოსაკენ რომ სამების მამულიაო
კოტმანის დაბლა დელე გაჰყოფს თავით ზოლომდი დაბ-
ლა დელიდამ რომ გზა ამოვა ყელმადლისშვილი რომ
დასახლებულა შარა შარა რომ გზა გარდმოივლის მწა-
რეს წყალს გარდმოადგება მალლა ბექი აქუს დაბლა
ცოტა გორა შარის გზა შუაში ჩაივლის მწარე წყლის
დელეს ჩაჰყვების ივრამდი ჩავა ის დელე ივრამდი გა-
მოღმა სამების საყდრისა და გაღმა პატარძელთა კათა-
ლიკოსის გუჯარშიაც ასე ეწერა და მახლოვართაგანც

ასე თქმულიყო გამოღმა დღესაც კელთ ექირა სამებელ-
სა და ჩვენც ვნახეთ და გავსინჯეთ თავსა და ბოლოს
უსამართლოდ ეცილებოდნენ სალაპარაკო და საცილებ-
ბელი არ იყო არც არა სა...რი როგორათაც პირველ
შეწირული ყოფილიყო ჩვენც ისე შევსწირეთ არას
კაცს დღეის წალმართ ამასთან საცილებლათ და მოსა-
დევრათ კელი არა აქუს თავით ბოლომდი ისე გავგი-
რჩებია ხაშში კელ შეუვლათ წმინდის სამებისა ყოფი-
ლიყო ზოგი რომელიმე წართმეული ქონდა ზოგი და-
ედვათ ბეგიაშვილი ჩოლაყაშვილს მამუკას ქონდა მის
ძმისწულს სახლთ უხუცეს ედიშერს თავისავ ნებადარ-
თვით დაედვათ საყდრისათვის მიერთვით გორგის შვილი
ბიძინას საყდრისათვის შეწირა და მამული საყდრისა იყო
კელი ავადებინეთ ჟამიერაშვილი ერთი კუ მლი ქართ-
ლიდამ საგარეჯოს ჩამოსულიყო ჩვენს სახასოში ბიძინა
სუფრაჩს მოეყვანა და ხაშმზე საყდრის მამულზედ და-
ესახლებინა და თავისთვის დაექირა აღარც ეს სუფრაჩი
გიორგი ანებებდა კელი არა ქონდა ისევ საყდარს მი-
ვართვით ეს ჟამიერაშვილები ახლა ორათ არიან ნათ-
ლის მცემელს რომელიც კელმწიფეთაგან შესწირვია
ისე იყოს და სხვასთან კელი არავისრა აქუს ხაშმის ბა-
ლას ჩოლაყაშვილსა სახლთხუცეს რევაზს კაცები და-
ესახლებინა საყდრის მამულში და სოფლის აშენება მო-
ენდომებინა ჩოლაყაშვილს ამბა ალავერდელს ბატონს ნიკო-
ლოზს რომ სამებლობა ქონოდა კაცები გაეყარა და
სახლები დაექცივა თავისი მამული ისევ საყდრისათვის
დაედვა და ჩვენც დაგვიმტკიცებია ხაშმი თავის მიწა-
წყლით გასადევრით მითთა და ბარით საწყლისპიროთ
დღეს რისაც მქონებელი იყოს და კელთ ექიროს ან
ქონებოდეს კიდავ მეორეთ კელახლა შევსწირეთ და

სიგლითა ამით განუახლეთ ყოვლის კაცის მოუდევრათ და უცილებლათ უჯარმას რომელიც მამული ქონებოდეს არ მოეშალოს ორ ხევს ბათაანი და ჯორაანი მის გარეშამო ალაგები რომელიც ქონდეს იორს გაღმამოდმა მისის მთითა და ბართა რისაც მქონებელი ყოფილიყოს ახმეტას მეფის ლევანისგან შეწირული ზვარი ერისთვის დროს მძლავრობით მიეტაცათ სისფაურკეს ეჭირა ისიც და რაც ახმეტას და უტას ორვილს გაღმამოდმა სამებისა ყოფილიყოს რაც გამოჩნდა და ან გამოჩნდეს ე'ეც შეგვიწირავს ამისი მშლელი არვინ გვიბძანებია ენასელში მქედლიური მის სამძღვრამდი ალიაბათს რისაც მქონებელი ყოფილიყოს თასმაღურში სკანს ენასელში ან სხვაგან სადმე მამული ქონებოდეს არ მოგეშალოსთ როგორათაც პირველ ყოფილიყო კელახლა ისევ გავათავისუფლეთ საურთ საყდრისა იყო ჩვენც შეგვიწირავს სა'ვენო არა ეთხოვებოდეს-რა არა ბაჟი არა სამღებროს და ბელბაშისა არას ნიეთისაგან გამოსადები არა გამოუვიდოდეს-რა ნაქურდლისა თაენი და სარგებელი პატრონისაა და სხვა საზღაური საყდრისა ქურდის მძებნელმა კელი ვერ დაიდვას რომელიც დაკარგული მამული იყოს და გამოჩნდეს ისევ საყდარს მიერთვას რომელიც ჩვენის სახლის კელმწიფეთაგან მამული და მიწა-წყალი გლესს კაცს მოეშალოს და გაეყიდოს ისევ საყდრისათვის მიგვირთმეგია კელმწიფეთაგან შეწირული საყდრის მამული არც ეფისკოპოზისა და არც სხვის კაცისაგან არ მოიშლების და არ გაისყიდვის საყდრის გამოწირვით სხვას არ მიეცემის ნათლის მცემლის უდაბნოს მაკურთხეველი ყოფილა სამეგელი და სამწყსო არის და ზე მდგომი ჩვენც ვგრეთვე დაუმტკი-

ცუთ არავისგან საცილებელია ეს ასე დაგვიმტკიცებია და გაგვირიგებია არას მეფეთა და დედოფალთაგან არას ეფისკოპოზთა და თავადთა და აზნაურთაგან არც გაიცეს. არც გაისყიდოს არც მოიშალოს არც მძლავრმა მძლავრობით მისტაცოს არც ღარიბმა სიღარიბით რამ გამოაკოს და რამეჲც საშეხუცს ამ საყდრის განმახლებელს საყდრისათვის შეწიროს ხატი თუ ჯვარი წიგნი და წირვის იარაღი ოქრო გინა ვერცხლი სპილენძი თუ საკმარი რამ ან ეს ჩვენგან შეწირული მამული და ამ საშეხუცისაგან საყდრის მირთმული რამ გამოამკვას და გამოსწიროს და მოშალოს ღმერთმან ყოველი მისი გაგებული. მოშალოს პირველ ყოვლის შემოქმედმან ღმერთმან მისი რისხვა ნუ მოაკლოს მერმე მალლის კელმწიფის წყრომა მის სახლში ნუ გამოლიოს ყოვლის კეთილის საქმისაგან უმკვიდროდ და უნაწილოდ ამყოფოს რომელსაც კეთილს რამეს მოელოდეს ბოროტად შეუცვალოს ყოველნი ღვთის ნების მყოფელნი წმინდანი მასზედ რისხვით და გულის წყრომით ამყოფოს დამამტკიცებელი ამისი ღმერთმან დაიცვას და დაიფაროს დაიწერა კელითა კარისა ჩვენისა მდივან მწიგნობრის გორჯაპისათა აგვისტოსსა ორსა ქკს. ტქჰ= 1710 წ. სამების მამულის სამძღვარი ზემო დაწერილია ბოლო ივრამდი და თავისაყენ კოტმანის დაბლა რომ ღელე შეივლის ავა წარაფი შესდევს სამების გასწვრივ იქილამ ამოვლით მარჯვენის სამებისა, მარცხნივ სახასო არის ხაშმის სამძღვარიც სწერია ხაშმი და უჯარმა სახასო ყოფილა სახნავი ერთმანეთში ქონია გაღმა-გამოღმა უჯარმა გაცემულა ჩოღაყაშვილებისათვის უბოძებია ხაშმი საყდრისათვის შეუწირავს თავისის მიწა-

ღმერთს რა აღოქმას აძლევენ ზეთის-კურთხევის შემდეგ მორჩენილები (ხორკის უქმელობა, აბანოში წაუსვლელობა და სხვა).

237. ავადმყოფები პირობას ხომ არა სდებენ, მორჩენის უმაღლეს, ყოველთვის მოიხსენიონ მშობლებისაგან დაწყველილი ადამიანები, უზიარებლად გარდაცვალებულნი, ქაჯისაგან გატაცებულნი, გადაკარგულები, დამხრჩვალნი, გზა-დაბნეულნი, ომის დროს დახოცილნი და სხვა?

238. ხმარობს თუ არა ხალხი რაიმე ღონისძიებას იმ გვარ სატკივრების წინააღმდეგ, რომლის მორჩენაც ან ძნელია, ან სრულიად შეუძლებელი, მაგალითად: ბრაზი, წყლის მოშიშრობა სიცოფეში, ქლექი და სხვა?

239. არის თუ არა მისთანა სატკივარი, რომელსაც ავადმყოფისათვის მარგებელი შედეგი აქვს, (მაგალითად: თუ ყმაწვილი ზოგიერთ ავადმყოფობას გადურჩა, ჯანსაღი დადგება, დიდხანს იცოცხლებს და სხვ.)?

240. რა ნიშნებით ან მისნობით იგებენ, ავადმყოფი მორჩება თუ არა, (ავადმყოფობის მიმდინარეობით, სიზმრებით, წინასწარი გრძნობებით, გარეგანი მოვლენებით და სხვ.)?

241. რა სენს სთვლის ხალხი გადამდებ სენად?

242. რა ღონისძიებას ხმარობენ გადამდებ სენის წინააღმდეგ, ავადმყოფთან შეხების დროს?

243. რა დამცველ საშუალებებს და თილისმებს ხმარობენ სხვა-და-სხვა სატკივრის ასაცილებლად?

244. როგორ ხსნის ხალხი სხვა-და-სხვა სატკივრების უმთავრესს მიზეზებს?

245. რა გარდმოცემანი და თქმულებანია სხვა-და-სხვა სა-
ტკივრების, უმეტეს მმუსერელი სენების შესახებ?
246. ავადმყოფობა აქვარად ხომ არა აქვსთ წარმოდგენი-
ლი? ლამაზ ან მახინჯ ქალებად? ან კადევ სხვა
რაიმე გვარად?
247. სად სცხოვრებენ ესენი? ვინ გზავნის ამათ?
248. რა საშუალებებით შეიძლება მათი სახლიდან ან
სოფლიდან განდევნა? აქვე უნდა ჩაიწეროს ამის
შესახებ სხვა-და-სხვა ამბები.
249. რა დროს, ან რა პირობებში უფრო მძვინვარებენ
სხვა-და-სხვა სატკივრები?
250. რა აღამიანებს არ ეკარება ზოგიერთი ავადყოფ-
ობა (მაგალითად, ვისაც რაიმენაირი ნიშნეულო-
ბა აქვს ტანზე).
251. მკითხავებისა და ექიმების გარდა, ვის შეუძლია ზო-
გიერთ შემთხვევაში სენის განდევნა, (მაგალითად:
სიყმის შეილს, ან მთვარის რომელიმე ასაკის დროს
დაბადებულს და სხვ.)?
252. ხშირად არის ხოლმე საღათას ძილი (ლექტარგია)?
253. რა საშუალებებს ხმარობენ, რომ შეეცდომით ცოც-
ხალი არ დამარხონ?
254. მისთანა თქმულება ხომ არ არის, რომ კუბოში
გაცოცხლებული მიცვალებული, მოკლული უნდა
იქმნესო; თუ გაცოცხლებული გადაიშალა საღმე,
მარტო კუბო უნდა დაიმარხოსო?
255. რით არჩევენ ერთმანეთში მომაკვდავის სულთ-
ბრძოლას და ავადმყოფის უბრალო კრიზისს და რი-
თი იგებენ სიკვდილის მოახლოვებას?
256. რა საშუალებით ცდილობენ სულთმობრძავის
ტანჯვის და სხვა გვარი ხანგრძლივი წვალების შე-

- მსუბუქებას (მაგალითად ლოგინობის დროს)?
257. თავით წყალს ხომ არ უდგმენ, რომ სული უფრო ადვილად ამოვიდეს, ან სხვა მიზნით?
258. ხომ არ არის თქმულება, რომ მომაკვდავი ბუმბლის რბილ ბალიშზედ უფრო დიდხანს წვალობს ლ სიკვდილის ტანჯვის შესამოკლებლად ჩაღაზედ უნდა დააწვინონო?
259. რა არის სიკვდილი? სად ბინადრობს? საიდან მოდის? ვინ ჰგზავნის? როგორ ამოართმეკს ხოლმე ადამიანს სულს?
260. სწამთ თუ არა სიკვდილის წინასწარი გრძობა?
261. რა მოასწავებს სიკვდილს, მეტადრე წარჩინებული პირებისას?
262. სიკვდილს ავი სულების გავლენით ხომ არა ხსნიან?
263. რით განირჩევა ადამიანისა და პირუტყვის სიკვდილი?
264. სიკვდილთან ბრძოლის შესახებ ხომ არავითარი ამბებია?
265. არის რამე ნიშნები, რომლითაც ატყობენ, რომ ერთი ადამიანის სიკვდილის შემდეგ მალე იმავე ოჯახში კიდევ მოკვდება ვინმეო (მაგალითად, თუ მიცვალებულს თვალები მაგრად არა აქვს დახუჭული)?
266. არის რამე თქმულება, რომ, თუ მიცვალებული ვისიმე სახლის წინ გააჩერეს, იმ სახლში მოკვდება ვინმეო?
267. არის კიდევ სხვა ამ გვარი ცრუ-მორწმუნეობა?
268. რა არის სული, სანამ სხეულშია?
269. განსხვავდება ერთმანერთისაგან კაცის და ქალის, პატარასი და დიდი ადამიანის სული?
270. სად იმყოფება სული კაცის სხეულში?

271. სიკვდილის დროს სული რანაირად ამოდის?
272. რა სახის არის სული ტანიდან ამოსვლის შემდეგ?
273. სწამთ თუ არა, რომ სული უკვდავია და საიქაოს ცხოვრებაა?
274. სული ყველას აქვს, თუ არა?
275. ქალს აქვს თუ არა სული?
276. ამ გვარი ანდაზები ხომ არ არის: ქალს სულის მაგიერ ორთქლი აქვს; შვიდ ქალს ერთი სული აქვსთ და სხვა?
277. უცხო ტომის ხალხს აქვს თუ არა სული?
278. პირუტყვებს აქვს თუ არა სული, ან რითი განსხვავდება მათი სული ადამიანის სულისაგან?
279. ხომ არა ჰქონდათ წინეთ ზოგიერთ პირუტყვებს სული და მოლაპარაკე ენა, ან თუ ჰქონდათ, რა მიზეზით წაერთვათ?
280. ხომ არა სწამთ ადამიანის სულის პირუტყვის ტანში ჩასვლა? ამნაირი ბოლო ხომ არა აქვს მათ სულს, ვისიც სიკვდილი არა-ჩვეულებრივი იყო?
281. სხეულიდან ამოსვლის შემდეგ სად მიდის სული?
282. საშინელ სამსჯავრომდის სად იმყოფება სული?
283. ნახულობს თუ არა სული ოდესმე თავის ძველ სახლს? აქვს თუ არა ყველა ის საჭიროება, რაც ცოცხალ ადამიანს?
284. რად გადაიქცევა ხოლმე უნათლავი ყმაწვილების, წყალში დამხრჩვალებისა და ქალწული ქალების სული?
285. დაუმარხავ მიცვალებულთა სულნი ერთ რომელიმე ალაგას სცხოვრებენ, თუ დაეხეტებიან?
286. რა თქმულებებია და ამბები მიცვალებულთა საზო-

გადოდ და განსაკუთრებით თავის მკვლევლების, დამბრჩევლებისა და ავ მანეების შესახებ?

287. რანაირად აქვს წარმოდგენილი საიქაოს ცხოვრება?
288. როგორა აქვს ხალხს წარმოდგენილი სამოთხე და ჯოჯოხეთი? ამათ გარდა არის კიდევ სხვა განსაწმენდელი ადგილი? თუ არის რანაირია?
289. სად არის ყველა ეს ადგილები და ვისთვის არის დანიშნული თვითოეული მათგანი?
290. ვინ არის მათი დარაჯი?
291. ვის და როგორ მიჰყავს სული დანიშნულ ალაგას?
292. რა ემართება მას გზაზედ და როგორ უხვდებიან მას?
293. რაში მდგომარეობს წეტარება და ტანჯვა?
294. რასა შერება სული განსაწმენდელში? დიდი ხანი იმყოფება იქ, თუ არა? რა საშუალებით შეიძლება სულის იქიდან მალე განთავისუფლება?
295. გულის-ღევის დროს ხომ არავენ ყოფილა სამოთხეში ან ჯოჯოხეთში, ან რას ამბობს მათ შესახებ?
296. რა წვალებაა ჯოჯოხეთში? სხვა-და-სხვა ცოდვებისათვის, სხვა-და-სხვა ტანჯვა ხომ არ არის, მაგალითად: მკვლევლობისათვის, სიძუნწისათვის, ღორმუცელოობისათვის და სხვა?
297. ცოცხალ ადამიანს რითი შეუძლია მიცვალებულის წვალების შემსუბუქება?
298. ხომ არ არის თქმულება, რომ ნამეტანი გლოვა და ტირილი მიცვალებულს ტანჯვას უძლიერებსო?
299. მიცვალებული კუბოში ჰგროძობს რამეს თუ არა?
300. რა ამბებია სასაფლაოზედ წასვლის შესახებ მიცვალებულის დასაძახებლად და მასთან სასაუბროდ?

301. რა ჩვეულებანია დამარხვის დროს?
302. მიცვალებულებს დაუმარხავად ხომ არ სტოვებენ?
304. სწვენ თუ მარხვენ მიცვალებულებს?
305. რა ნივთებსა სწვენ ან მარხვენ მიცვალებულთან ერთად?
306. ვინა ჰბანს მიცვალებულს? ხომ არაფერი ნიშნებია ისეთი, რომ სთქვან, მისი სული ცხონებულიაო და სხვა რამე ამ გვარი?
307. როგორ დევს მიცვალებული მიწაში ჩაშვების დროს?
308. რითი განსხვავდება ქალებისა და კაცების დასაფლავება?
309. ყმაწვილების დამარხვის დროს ხომ არაფითარი განსაკუთრებითი წესებია?
310. კუბოს გაკეთების უფლება ყველასა აქვს; მიცვალებულის წაღება და დასაფლავებაზედ დასწრება?
311. რა თქმულებანია კუბოს ფიცრებისაგან დარჩენილი ნაფოტებისა და ნაქრების შესახებ?
312. რა პირუტყვებით მიიქვსთ მიცვალებული სასაფლაოზედ და რა პირუტყვების შებმა არ არის ჩვეულებად, ან რატომ არ არის?
313. უფრო რა დროს იციან მიცვალებულის გამოსვენება და დასაფლავება?
314. რა განსაკუთრებითი ჩვეულებებია იმ მიცვალებულების დამარხვის დროს, რომელნიც გადამდების სენით დაიხოცნენ?
315. რა ჩვეულებებია მიცვალებულის გამოსვენების დროს? როგორ ემშვიდობებიან?
316. რა ტანისამოსს აცმევენ მიცვალებულებს?
317. რა ნივთებსა და საჭმელს სდებენ კუბოში?

318. მიაქვთ თუ არა საქმელი სასაფლაოზედ დასაფლავების დროს და მას შემდეგ მოხსენების დროს?
319. რა ჩვეულებანია მიცვალებულთან შეხვედრის დროს?
320. როგორ არის სასაფლაო ამოქრილი?
321. სასაფლაოზედ რამე ძეგლებს *სდგმენ თუ არა, ან რანაირს სდგმენ?
322. რითი ამკობენ საფლავს და სასაფლაოებს?
323. განსვენების დროს სადილი იციან თუ არა?
324. ალაპი რა დღეს იციან ხოლმე?
325. რად იციან ალაპი?
326. რა მიცვალებულებს არ უხდიან ალაპს?
327. რა პირებს იხსენიებს მთელი საზოგადოება ერთად?
328. არის რამე ორიგინალური ჩვეულებები ალაპის დროს?
329. ალაპის დროს სხვანაირი საქმელი ხომ არ იციან? თაფლი ან ღვინო უეჭველად უნდა იყოს თუ არა?
330. ალაპის დროს მიცვალებულის სახეს ხომ არ აკეთებენ?
331. ხომ არა სწამთ, ალაპზედ უხილავად თვით მიცვალებულიც არისო?
332. მიცვალებულის პატივის საცემელად ჯირიანს ან სხვა რამე სეირს ხომ არ მართვენ ხოლმე?
333. როგორ იციან ტირილი და როდის?
334. მიცვალებულის გამოტირების დროს მხოლოდ ნათესავები ესწრებიან, თუ მთელი ხოფელი?
335. საკუთრად მოტირალი ქალები არიან თუ არა?
336. გასათხოვარი ქალის, ან საცოლვე ვაჟის დასაფლავებას ქორწილის ხასიათი ხომ არა აქვს?
337. ხომ არავითარი ჩვეულებებია თავის მკვლელის,

დამხრჩვალის, მეხისაგან მოკლულის და კუდიანობაში შენიშნულ კაცის დამარხვის დროს?

338. ამ გვარ მიცვალებულებს სად მარხავენ?
339. მიცვალებულის დასაფლავების დროს, თუ მოკლული იყო, უკანასკნელ გამოთხოვების დროს ხომ არ მიჰყავთ კუბოსთან ის პირები, ვისაც მოკვლას აბრალებენ, რომ მათ დანაშაულში დარწმუნდნენ, ან რა ნიშნებით ატყობენ, დანაშაულნი არიან, თუ არა?
340. რა მოვალეობა აწევს ქვრივს მიცვალებულ მეუღლისადმი, დედას ძუძუთი გაგუდულ ყმაწვილისადმი და სხვა?
341. ცოლის თმას ქმარს კუბოში ხომ არ ატანენ?
342. ცხენს პატრონის გვამიდან ერთად ხომ არ მარხვენ?
343. ხომ არავითარი ჩვეულებებია მათ განსაწმენდათ, რომლებიც მიცვალებულს ასაფლავებენ და უკან ბრუნდებიან?
344. სამგლოვიაროდ რას იცმენ და რაოდენ ხანს?
345. სამგლოვიარო ფერად რა ფერი ითვლება?
346. ხომ არავითარი ჩვეულებაა საფლავთან ყოფნის ან გავლის დროს?
347. როგორ ეპყრობიან თავის მკვლევლების, დამხრჩვალების, მეხით მოკლულების, კუდიანების და სხვ. საფლავებს?
348. არის თუ არა თქმულება, რომ ზოგნი სიკვდილის შემდეგ ქვეყნად დაეხეტებიან? რა არის ამ გვარი ხეტიალის მიზეზი და მიზანი?
349. რა საშუალებას ხმარობენ დასაფლავების დროს, ან შემდეგ, რომ მიცვალებული ვეღარ ადგეს და ქვეყნად სიარული ვეღარ დაიწყოს?

350. როგორ და როდის იქნება საზოგადო აღდგომა, საშინელი სამსჯავრო?
351. ამის შემდეგ ვინ იქნება?
352. როგორ წარმოუდგენიათ სამყაროს დასასრული?

VIII. რ წ მ უ ნ ე ბ ა ნ ი .

1. რა წარმოდგენა აქვს ხალხს შედგენილი ღვთაებაზე?
2. რამდენი სწამს ღმერთი (თუ აღიარებს მრავალ-ღმერთობას) და რა დამოკიდებულებაა მათ შორის?
3. არსებობს წარმოდგენა ერთ-ღმერთობაზედ, ან არა და უმაღლეს ღვთაებაზე სხვა ღმერთთა შორის?
4. რა დამოკიდებულებაა უმაღლეს ღვთისა და სხვა სულიერ არსებათა შორის, და როგორ აიხსნება ამ უკანასკნელთ არსებობა?
5. წარმოდგენენ ღმერთები თუ არა რომელსამე ბუნებრივ მოვლენის გაპიროვნებას?
6. არსებობს კულტი მზისა, მთვარისა? (თაყვანისცემა მზისა და სხვ.)
7. რა ზღაპარ-სიტყვაობა (მითი) დარჩენილა მათ შესახებ?
8. გავრცელებულია ბუნების თაყვანისცემა: ცხოველებისა, ხეებისა, წყლისა და სხვა? რაში მდგომარეობს იგი?
9. ღმერთებზე დარჩენილა რამ ძველებური მითოლოგიური ამბავი?
10. როგორა ჰყავს წარმოდგენილი ხალხს ღმერთები?
11. შეიძლება ვინმემ ნახოს რომელიმე მათგანი? რა თქმულობა დარჩენილა მათ გამოცხადებაზე?

12. არსებობს თქმულობა, ვითომც ღმერთები მოეფლინებოდნენ ქვეყნად ხორც-შესხმულნი კაცის ან პირუტყვის სახით?
13. ძველი თქმულობა (ლეგენდა) ხომ არა დარჩენილა რამ ცის შვილზე, რომელიც ვითომ მოჰკლეს ქვეყნად?
14. რა ლეგენდები დარჩენილა შესანიშნავ ადამიანებზე, რომელნიც ცოცხლად ამდღა ზეცას?
15. როგორა აქვს წარმოდგენილი ხალხს წმიდა სამება?
16. რა ლეგენდებია დარჩენილი კერძოდ მამაზე, ძეზე, სული-წმიდაზე?
17. ხომ არ დარჩენილა ლეგენდა, ვითომც იესო ქრისტე უგზავნიდა პატრიარქს (იერუსალიმისას, კონსტანტინეპოლისას), ან პაპის წერილებს, რომლითაც არიგებს ცოდვიანებს ან გამოსთქვამს თავის ნებასურვილს? წარმოადგინეთ ნიმუშები ამ გვარის წერილებისა.
18. მაცხოვარს ქვეყნად ხომ არ უფლია დარიბთა და უმწეოთა საშველად? რა სახით?

ა. ხასანაშვიდი.

ს. ქვიტირი.

(წარმოდგენილი დავ. ავალიანის მიერ.)

ს. ქვიტირი მდებარეობს ქ. ქუთაისიდან დასავლეთისკენ ხუთი ვერსის სიშორეზე. ეს სოფელი იყოფება სამ ნაწილად: ზემო, შუა და ქვემო ქვიტირი. ქვიტირის მდებარეობა ვაკე აქვს; ნიადაგი ქვიანია (რიყის ქვა) და საზოგადოდ საკმაო ნაყოფიერი. საიდან წარმოსდგა სიტყვა «ქვიტირი», თუმცა ბევრისთვის გვიკითხავს. მაგრამ ვერ აუხსნიათ. შეიძლება, უწინ აქ ქვიტიკირი შენობები იყო და აქედან წარმოსდგა სოფლის სახელწოდება. მაგრამ ეხლა აქ ქვიტიკირის სახლს ძვირად ნახავთ; თუ სადმე ორიოდ-სამიოდე მოიძებნება, ისიც ამ 20—30 წელში აშენებულია. არც შენობების ნანგრევები გვიმტკიცებენ ამ მოსაზრებას. ან კიდევ, შეიძლება, ხალხი შეწუხებული იყო ქვიანი ნიადაგისაგან და დასტიროდა თავის ბედს, რომ ბევრი წვალემა სჭირდებოდა ლუკმა-პურის საშოვნელად. ეხლაც ბევრისგან გაიგონებთ ჩივილს: «სწორედ ციმბირია ეს ჩვენი ქვეყანა: კაცს თითებზე ბრჩხილები არ შეგრჩება და ხელის გულზე კანია». ეხლა ქვიტირში ხვნა-თესვა და მიწის მუშაობა საზოგადოდ, უწინდელთან შედარებით, გაადვილებულია; წინად კი, როგორც მომსწრე კაცები იტყვიან, კარგი მემამულე აზნაურიც, რომელიც ოც ბიჭს ამუშავებდა, სარჩო მჭადსაც ვერ იწვედაო. და არც გასაკვირველია ეს: უწინ ყანებს გათოხნის მაგიერ ჩხირებით მარგლიდენ, რადგან ქვაში თოხს ვერ

ხმარობდენ და თითო ძირი ბალახი ცალ-ცალკე უნდა გაეთხარათ. ეხლა შემოიღეს სიმინდის «დაკაპოტება», რაც ძლიერ ალბილებს მიწას, სიმინდს «არჩევს სისქისაგან» და ბალახსაც ბევრს თხრის. მერმე „დაკაპოტებულ“ ყანას დახნავენ კავით; ასე რომ ეხლა ერთი კაცი დღეში იმდენს აკეთებს, რამდენსაც ათი კაცი ძლივს აკეთებდა. ეს მოსაზრება უფრო მართალი უნდა იყოს, მაგრამ ამის წინააღმდეგსაც ვხედავთ: ს. ჯიხაიშის მახლობლად არის კიდევ მეორე სოფელი ქვემო ქუტირი, სადაც ქვას ძვირად ნახავთ. ხალხი უმეტეს ნაწილად მისდევს მიწის მუშაობას; მოჰყავს: სიმინდი, ლომი, პური, ფეტვის მქადი, ქერი (ძვირად). ლობიო, მუხუდო, ცერცვი და სხ. მებოსტნეობით და მებაღეობით ს. ქვიტირი ხომ განთქმულია მთელს იმერეთში. ღვინო წინეთ, თურმე, ძლიერ კარგი და ბევრიც მოდიოდა, ასე რომ საპალნე თავი ღვინო შვიდ აბაზად იყიდებოდა. გამიგონია. ეს ერთი ხანია კი ღვინის მოსავალმა შესამჩნევად იკლო. მეტადრე იქ, სადაც ვენასს არ სწამლობენ. ჰავა ქვიტირში ზომიერია და ჯანმრთელობისათვის მარგებელი. ქაობებს ვერსად ნახავთ; მღნარეები და წყაროები არაა; არის მხოლოდ ერთი დეღე, ოღასკურა, რომელსაც სარგებლობაზე ბევრად მეტი ზარალი მოაქვს: ზაფხულში მუდამ ამომშრალია, გაზაფხულზე კი ისე აღიდდება ხანდისხან, რომ მთლად წალეკავს დათესილ ყანებს და ხელმეორედ დასათესად ხდის. ქვიტირში თითქმის ყოველ მოსახლეს აქვს ჭა, რომლის წყალი ძლიერ ვარგისია სასმელად ზამთარ-ზაფხულ. თუმცა ჰავა ციებ-ცხელებას ძლიერ აფერხებს, მაგრამ სამაგიეროდ ნესვი, კიტრი და სხვა ხილეულობა, რომლითაც მდიდარია სოფ. ქვიტირი, ხელს უწყობს მათ გავრცელებას. ხალხი საზოგადოდ მუყაითი

მუშაა: დილიდან საღამომდის მუშაობს, საღამოს მოამზადებს ბოსტნეულობას, ხილეულობას, ან სხვა რამ ოჯახის ნაწარმოებს ქუთაისს წასაღებად გასასყიდად და იძინებს. დილას ისე ადრე ადგება, რომ გათენებამდის ქუთაისს ჩავიდეს, გაჰყიდის მაშინათვე «ხაბაკს» და შინისკენ მიეშურება, რომ მუშაობას არ მოსცდეს. მხოლოდ ეს არის მათში ცუდი, რომ ერთმანეთის გატანა ნაკლებად იციან: ერთმანეთის მოტყუილება, შური, სიტყვის მიტან-მოტანა, «წამახდინე—წაგახდინე»—სშირია მათში. აზნაური ბევრი არ არის (თავადები სულ არა), ისიც წვრილი მემამულენი. მათი მამული თან-და-თან გლეხების ხელში გადადის. სწავლა განათლების მხრით სოფელი ძლიერ დაქვეითებულია. თითქმის მთელი ქვიტირის საზოგადოებაში, რომელიც რვა სოფლიდან შესდგება, ამდენ ხანს ერთი პირველ-დაწყებითი სასწავლებელიც არ მოიძებნებოდა. ახლა, როგორც იყო, სოფლის სასაქართველოსთან გახსნეს ერთკლასიანი სამინისტრო სასწავლებელი. ქვიტირში ბევრი ღრმად მოხუცებულია; 80—100 წლამდე ბევრს გაუძლიათ და კიდევ მხნედ არიან. ნაშთთაგან შესანიშნავი რამ არაფერია. ზეპირგადმოცემა, ზღაპრები ხალხური სიმღერები, ლექსები, ანდაზები, გამოცანები და სხ. ბევრი დარჩენილა.

ზვიკი-ბარდკოცეხანი.

(შეკრებილი ს. ქვიტირში მისგანვე.)

იმერეთის მეფე, გოჩია ყოფილა ერთი ართვალის კაცი. მას ჰყოლია სასახლეში ერთი შესანიშნავი გმირი—ფლავანი, იესიკა ავალიანი. ის რომ გაჩერებული იყო

ჯარში, ცხენოსანი გეგონებოდათო; ერთი მისი დაღრია-
ლება მტერს თავ-ზარს დასცემდაო. ერთხელ გოჩია მეფე
გაუჯავრდა, გაურისხდა რისთვისღაც იესიკა ავალიანს,
წაართვა მთელი სოფელი ქვიტირი, ყმები და სახლ-კარი
სულ გადაუწვა. იესიკა გაიქცა და მიეკედლა ოდიშის
მთავარს. ამით მეფე კიდევ უფრო გაჯავრდა და ომი გა-
მოუცხადა დადიანს.

დადიანი შედრკა, მაგრამ იესიკამ დააიმედა: «მთა-
ვარო, შენ ფიქრი ნუ გაქვს! ოღონდ საერთო ბრძოლა-
ში კი არ ჩაჰყვე მეფეს; შენ მოსთხოვე, რომ თითო კაცი
გამოვიდეს ორივე მხრიდან და მათ გადაწყვიტონ ომის
ბედ-იღბალიო; შენი მხრიდან მე გამიშვი და იმედი გქონ-
დეს, იესიკა არ შეგარცხვენსო.» დადიანს მოეწონა იე-
სიკას აზრი, მაგრამ ომის დაწყებამდე მეფეს არ გააგები-
ნა იესიკასავე რჩევით.

დანიშნულ დღეს ორივე მხრიდან ჯარმა თავი მოი-
ყარა.—მაშინ კი გამოუცხადა დადიანმა მეფეს: «მე არ მიწ-
და ტყუილ-უბრალოდ ძმა-ძმას შევაკლა და უმართლოდ
ქრისტიანების სისხლი ვღვაროო; თუ მაინცა-და-მაინც
დაგიჟინია, ასე მაინც მოვიქცეთ: მე ჩემი მხრიდან გა-
მოვიყვან ერთს კაცს, შენც მის წინააღმდეგ ერთი კაცი
გამოუშვი და ისანი შეიბრძოლონ. თუ შენმა კაცმა
სძლიოს—გამარჯვებაც შენია, თუ ჩემმა და—გამარჯვებუ-
ლიც მე ვიქნები.» მეფე მაშინათვე მიხვდა, რაშიაც იყო
საქმე, დაღონებულმა და ბრაზ-მორეულმა გადახედა და-
დიანის ჯარს და დაინახა იესიკა ავალიანი, რომელიც
იჯდა შავ ბედაურზე, ტანზე რკინის პერანგი ეცვა და
ხელში გრძელ-ტარიანი შუბი ეჭირა. მეფემ გადასწყვიტა
ომის თავის დანებება, მაგრამ მისცვიდნენ მას თავადები
და გაამხნევეს: «მეფეო! სადაც ოსმალოს არ შეშინები-

ზარ და მტრისთვის ზურგი არ გიჩვენებია, ვილაც ტუ-ტუკმა აზნაურიშვილმა როგორ შეგაფიქრინა?» ამ დროს თავადებში გამოჰყო თავი ვილაც გამადარჰა, ტან-მორჩილმა კაცმა, მოწიწებით მიესალმა მეფეს და მის მხლებლებს და შემდეგ მოახსენა:

«დიდებულო მეფე! ნუ გაიხდი თავს საარაკოდ! იმ კაცს, რომელიც მირონ ცხებულ მეფეს გადაუდგა, ღმერთი თვითონ დასჯის. ამის დასამტკიცებლად ნება მიბოძეთ, რომ მე, ეს ჯუჯა, მახინჯი ალავიძე, შევებრძოლო მას. სხვა თავს ნუ იწუხებს, მისთვის, რადვან ღვთის სრული იმედი მაქვს. მეც ვეყოფი იესიკას და მალე შეემუსრავ უფლის სახელის სადიდებლად შენს მტერს. ხომ მოგეხსენებათ: ცულდი პატარაა, მაგრამ დიდ ხეს წააქცევს.» ყველას გაუკვირდა ამ კაცის ასეთი ლაპარაკი მეფესთან. პირველად სასაცილოდაც აიგდეს: «ბეჩა ალავიძე, რას ამბობ, უთხრა გოჩია მეფემ: «იესიკამ გამაფუჭა და შენ მთლად წამახდენ და თავს მომჭრიო». ალავიძე მაინც თავისას არ იშლიდა და უმტკიცებდა მეფეს, რომ გაამარჯვებინებდა. მეფე მაინც უცემობდა, მაგრამ თავადებმა ურჩიეს და, როგორც იყო, ნებას დაიყოლიეს. ის მიუბრუნდა ჯარს და უთხრა! «ძმებო, ვინც უნდა გავიდეს იესიკასთან საბრძოლველად, ის ვეშაპი ყველას გააფუჭებს, თუ ღმერთი არ მოგვეხმარა. თუ კი ის ჩვენკენაა და— ეს პატარა კაციც მოუღებს მას ბოლოს. ხომ გაგიგონიათ საღვთო წერილიდამ, ღვთის შემწეობით როგორ გაიმარჯვა დავითმა გოლიათზეო?» ამ სიტყვების შემდეგ მიუბრუნდა ალავიძეს და უთხრა: «აბა, ჩემო ალავიძე, ახსენე ღმერთი და შემუსრე მტერიო.»

ალავიძემ ამოიჩინა ცრაი ჯახრიკა ცხენი, ჩაიცვა სულ უბრალო გახუნებული ტანისამოსი, თავზე დაიდო

რალაც ფათანაკის მსგავსი, რომელიც კინქის ნაგლეჯს უფრო წააგავდა, ვიდრე ფათანაკს, შუბი კი გრძელ-ტარაანი და მაგარი დაიჭირა ხელში და გამოვიდა საასპარეზო მოედანზე. დადიანის ჯარმა სიცილი შეჰქმნა, მეფის ჯარს კი დანა კბილს არ უხსნიდა და ბრაზი მოსლიოდა მეფეზე, ამაზედ უკეთესი კაცი ვერ იშოვავო? იესიკამ რომ ეს დაინახა, სიცილი დაიწყო: «უყურებთ, რა ხერხი უხმარია მეფეს, რომ მე მასხარად ამიგდოს! მაგრამ, იქნება, ფიქრობს, მე ამ ლაწირაკს ვაპატიო ასეთი თავხედობა! მართალია, ხელს კი არ ვიხმარ მე ამაზე, მაგრამ კაი დღეს მაინც არ დავაყენებ. აბა, დამიღეჭი წინ. შე მათხოვარო, და ცხენის შუქს მაინც გაუძელიო!» დაიღრიალა იესიკამ და მიაშურა ბედაურით ალავიძეს. ალავიძემაც ააჩინჩილა თავისი ჯახრიკა სრულიად შეუშფოთებლად. როდესაც იესიკა მიუახლოვდა ალავიძეს, ამან დაუხვედრა გამოქანებულ ბედაურს შუბი და შიგ ცხვირში მისცა; ბედაურმა ალავიძე მისი ცხენიანად უკან დახია, მაგრამ ალავიძემ ხელი უშვა შუბს და შუბი მიწაში ჩაერქო ღრმად და მისი წვერი შიგ მარჯვენა ყურში გამოუვიდა ცხენს. ცხენი წაიქცა, იესიკაც ქვეშ მოჰყვა და ცალი ფეხი იღრძო. ალავიძემ-კი გააჩინჩილა თავისი ცხენი და მეფეს მიაშურა მისალოცავად. ამასობაში იესიკამაც გაითავისუფლა თავი ცხენის ქვეშიდან და ფეხდაფეხ გამოუდგა ალავიძეს, დაეწია, იძრო ხმალი და, ის იყო, უნდა გაეპო თავიდამ კოჭებამდის, ნაღრძობმა ფეხმა უმტყუნა და ისევ მიწაზე გაიშხლართა.

გოჩია მეფის სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა: ის გადაეხვია ალავიძეს, გადაკოცნა და უხვად დაასაჩუქრა. იესიკას კი თვალებში ჩააფურთხა, როგორც მოღალატეს.

ამის შემდეგ დადიანიც გაურისხდა იესიკას ასეთი

შერცხვენისათვის და გაავდო საჭლიდან. ორივე მხრიდან მოძულეებულმა იესიკამ მიმართა ისევ მაშინდელ გამოჩენილ თავადებს: წულუკიძეებს, წერეთლებს და სხ. და სთხოვა ეშუამდგომლათ მეფესთან, რომ შეენდო მისთვის შეცდომილება და თავშესაფარი ადგილი მიეცა მის სოფელს ქვიტირში. მეფემ შეუნდო იესიკას და დაუნიშნა ქვიტირის ერთი უბანი და ოთხი კომლი გლეხი, დანარჩენი ქვიტირი და ყმები კი წულუკიძეებს და სხვა თავადებს, და იესიკაც წულუკიძის აზნაურად გახადა. (უწინ კი ავალიანები მეფის აზნაურები ყოფილან.)

იესიკამ თურმე არც ამის შემდეგ მოიშალა თავის გულდილობა.

ქვიტირში არის ერთი ნასაყდრი, რომელსაც «ავალიანების ნასახტრს» ეძახიან. აქ ყოფილა წინეთ ქვის ეკლესია; ეხლა მხოლოდ ნანგრევებიღაა დარჩენილი. მღვდელს არ შეეძლო თურმე იესიკას მოსვლამდის ეწირა, ან ელოცა. თუ თვითონ იესიკა არ მივიდოდა, შეუთვლიდა მღვდელს, მე ვერ მოვდივარ და ნუ მიყურებთო. მაგრამ მას შემდეგ, რაც მეფემ სოფელი და ყმები წაართვა, იესიკა მთელს სოფელზე იყრიდა ჯავრს და მიზეზს ეძებდა, ვისთვის ეკბინა.

ერთს აღდგომა-ღამეს, როდესაც ეკლესია ხალხით სავსე იყო, იესიკა არც თვითონ მივიდა და არც კაცი გამოუგზავნა მღვდელს. მღვდელმა უყურა გათენებამდის, მაგრამ იესიკა არსად სჩანდა. ხალხმა მიუგზავნა მღვდელს აზნაურები, გვარად აბულაძეები და სთხოვა: «აგერ მზე ამოდის და შემდეგ წირვა არ შეიძლება; შეუდევით წირვას, იესიკა აწი აღარ მოვაო.» მღვდელი თუმცა კი ატყობდა, რომ კარგი დღე არ დაადგებოდა, მაგრამ აღდგომას უწირველობა შეუძლებელი იყო და ისევ შეუდგა

წირვას. წირვის გათავების დროს იესიკაც მოვიდა. ხალხმა ჩურჩული « შექქნა: არიქა, იესიკა მოდის, თავს ვუშველოთო! » და ყველა გარედ გამოცვირდა ეკლესიიდან. მღვდელმა ბარძიმ-ფეშხუძე გამოიტანა, მაგრამ რა დანახა გაფითრებული იესიკა, ხმალზე ხელ-დადებული, უკანვე საკურობეველში შებრუნდა. საკურობეველში შესვლამ მღვდელი ვაამხნევა და ისევ გამოვიდა ბარძიმ-ფეშხუძით და იესიკას ზურგი შეაქცია, რომ შიშს არ შეეპყრო. იესიკამ იძრო მაშინვე ხმალი, შემოჰკრა მღვდელს და მთელი უკანალი ჩამოაგდებინა.

კაკიტა ნიჟარაძე ერთს დროში, თურმე, კარგი შეძლებული თავადიშვილი ყოფილა, მაგრამ მოხუცებულობის დროს ვალარბებულა. ერთხელ კაკიტა ღორებს მიდენიდა, თურქე, საბალახოდ. შემოხვდა წინ გოჩია მეფე თავის მხლებლებით და გამარჯობა უთხრა კაკიტას, მერე ჰკითხა: « ბეჩა კაკიტა, რა დაგმართია, ღორებს მწყესავო? »

— « არა, შენი მადლი არ გამიწყრეს, — მიუგო კაკიტამ: — ისე, ტყუილა მივაქმევ-მოვაქმევ და ქე გავდენი შინაიო ».

— « ჰო, ჩემო კაკიტა, მწყესვაც ამას ჰქვიაო! » უთხრა მეფემ.

ხალხის ჩვეულებანი ს. აჰიტირში.

(შეკრებილი მიხივე).

ახალი წლის წინა ღამე. ახალი წლის წინა ღამეს იციან ლოცვა. სახლში დარჩება ოჯახის უფროსი ქალი, ხანდისხან ორი-სამი (რძლები და დედამთილი), დანარჩენი ყველა გარედ გავლენ. ესენი მოტეხენ ნიგვზის (კაკ-

ლოს ხის) ტოტებს, დაამტვრევენ პატარ-პატარა ჯოხე-
ბად და მოიშხადებენ ცალ-ცალკე. ოჯახის უფროსი დე-
დაკაცი ილოცავს სახლში, ხატის წინ თაფლის სანთელს
ანთებს და შემდეგ სჭამს მისთვის განკებ მომზადებულს
პურის კვერს, ქაშის თავ-ფეხს და კუჭს; ერთიოდე ჭიქა
ღვინოსაც მიაყოლებს. ამასობაში კაცები და ბაკშვები
გარედ სიცივეში ყურყურებენ. როდესაც გარედ მყოფი
მამაკაცი შეატყობს ლოცვის გათავებას, დაურაკუნებს
კარს და დიძახებს: «კარი გამიღეო!» — «რა მოგაქვსო?»
ჰკითხავს დიასახლისი. — „ივანე მახარობლის წყალობაო.“
დიასახლისი კარს არ უღებს. „კარი გამიღეო!“ ისმის
მეორეჯერ. — «რა მოგაქვსო?» ჰკითხავენ შიგნიდან. —
«ოქრო, ვერცხლი, თვალ-მარვალიტიო». კარი მინც არ
იღება. მამაკაცი მესამეჯერაც დიძახებს: „კარი გამი-
ღეო“ და დიასახლისის კითხვაზე: «რა მოგაქვსო», მიუ-
გებს: «კაცთა მშვიდობა, კაცთა ბედნიერება». ამ სიტ-
ყვების გაგონებისათნავე კარიც იღება. პირველად ოჯა-
ხის უფროსი კაცი შემოდგამს სახლში მარჯვენა ფეხს და
„იჰა-ჰა-ჰა-ჰა-ჰაო“, გადიხარხარებს ძალა-უნებურად და
იწყებს ლოცვას. მას რიგ-რიგად, წლოვანების მიხედვით
მიჰყვებიან ჯერ მამაკაცები და შემდეგ იმავე წესით დე-
დაკაცები და ნიგვზის ჯოხებს მიმოაბნევენ სახლში; ხან-
ღისხან ერთმანეთსაც მიარტყმენ ხუმრობით.

ერთი სასაცილო ამბავი გამიგონია ასეთი ლოცვის
შესახებ. დიასახლისმა ძლიერ გააჰრანურა, თურმე, ლოცვა,
შემდეგ ჭამაზედაც შეავიანდა; გარედ კი საშინელი ყინ-
ვა იყო და ყველა კბილებს აკაწკაწებდა სიცივისაგან.
ოჯახის უფროსმა ვეღარ მოითბინა და მიარაკუნა კარს:
«კარი გამიღეო»; დიასახლისს პირში ლუკმა ჰქონდა,
თურმე, «რა მოგაქვს», ვეღარ გამოთქვა ხეირიანად და

ხველებს აუარდა. კაცს გული მოუვიდა და მიაძახა: «აი, დახრჩობა მომაქ მაგ შენი თავისთვის. კარი გამიღეო!» დაუძახა მეორეჯერ; ეგონა მესამე დაძახების შემდეგ კარი გაიღებოდა, მაგრამ თქვენც არ მომიკვდეთ: დიასახლისმა პირველი დაძახება უკანონოდ სცნო, თურმე, და კიდევ ელოდა დაძახებას. „აღარ აღებ, შე ოჯახდაქცეული შვილო კარსო!“ მიაძახა კაცმა. — «რა მოგაქვს?» კიდევ ეკითხება ქალი.

— «რა მომაქვს და—მამალი ვირის თავი! შე სახლკარ დასაწვავო, გავიყინეთ, სახლში შეგვიშვიო!» ამ სიტყვებით ჰკრა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, კარს წიხლი: კარი ჩამოვარდა, დაეცა დიასახლისს თავში და კინალამ სული გააცხებინა. «ჰი, ეს მომაქვს!» უთხრა შანის მიგებით ქმარმა: «აჰა, რა გააგძელე ჰიაყელასავით და ამოგვწყვიტე ამ ყინვაში გარედ, რას გვერჩოდო?» მაგრამ, როდესაც შეხედა გულშეწუხებულ ქალს, როელსაც თავიღამ სისხლი მიჰთქიფინობდა, მაშინ კი მოიკენიტა „ჩარბები“, მაგრამ გვიანლა იყო... მაგრამ ისევ დავუბრუნდეთ ღამის აღწერას.

შემდეგ მოხვეტენ სახლში მობნეულ ნიგაზის ჯოხებს და ცეცხლში დასწვავენ. მერმე ვახშმად დაჯდებიან. ვახშმად აკეთებენ ღომის კაკლიან ქათმის ხარშოს, «წმინდა ღომს» (არა ფქვილისას); ვისაც აქვს, მოუხელ ჭურს მოხდის და შეუდგებიან შინაურულ სადღეგრძელოებს. დაწოლის წინ გატენენ თოფს და მოამზადებენ. «სასტუმალში» (ბალიშის ქვეშ) მარილის კენქს ამოიდებენ. დილას ძლიერ ადრე იღვიძებენ და მაშინვე მარილის კენქს დაადებენ ენას, რომ «არაფერმა აჯობოთ.» თუ თოფის, ან სხვა რაიმე ხმა გაიგონეს, მაშინვე «მიჯობნიაო,» მიაძახებენ; თუ ამის დაძახება დაუგვიანდათ,

ძლიერ შესწუხდებიან; ამიტომ ხშირ-ხშირად იძახიან, განსაკუთრებით ბავშვები, «მიჯობნია-მიჯობნიაო.» ახალგაზდები ერთმანერთს ატყუილებენ: ერთი ბავშვი დაუძახებს მეორეს სახელს; თუ მან გაიგონა, პირველი მაშინვე «მიჯობნია», მიაძახებს, რაც მეორეს ძლიერ ეწყინება და სულ იმის ფიქრშია, როგორმე სამაგიერო გადაუხადოს. შემდეგ ერთი ოჯახის წევრთაგანი საწნახელს შემოჰკრავს რამდენჯერმე ხელს და სამჯერ დაიძახებს: ბარდი-ბურდი სხვის ვენახსა, ისხა-ისხა ჩვენს ვენახსა; ჩვენს ქალებსა კვირისთავი, სხვის ქალებსა ვირის თავი!» საწნახლის ხმაზე ყველა «მიჯობნიაო» დაიძახებს და მარილს მოსტლევს.

ამასობაში მოაწევს «შინაური მაკვლიერი» (მეკვლევი), ოჯახის ერთი წევრთაგანი, რომელსაც «ღლიაში» (იღლიაში) ამოუღვეს დიდი გობი. გობზედ აწყვია: „დედო“ პური, ფეტვის მქადი, მოხარშული ღორის თავი, ყბა-ართმეული, გაპუტული ინდაური, გაცეხვილი ღომის კაკალი, ვაშლი, მსხალი, ბროწეული, ნიგვზები (კაკლები), კვერცხი, წითელი კურკანდელა, სურო და სხ. მეკვლევს უკან მოჰყვება ღვინიანი დოქით ახალგაზდა ქალი, ან ვაჟი. მეკვლევი შემოივლის ყოველ ნადგამობას: მარანს, სასიმინდეს, „ხულას“ (ბედელს), «საბძელს», ბოსელს. საღორეს და სადგომ სახლს; ყოველგან მუჭით მიაბნ-მოაბნევს ღომის კაკალს და ადგილის შესაფერს ლოცვას იტყვის.

«შინაურს მაკვლიერს» შემდეგ მიდის «გარეშე მაკვლიერი», რომელიც «კარგი ფეხითაა» ცნობილი ამ ოჯახში. ესეც შემოივლის ნადგამობას და ილოცავს.

ამ ლოცვას მიჰყვება საუზმე, რომელსაც შეადგენს: ღორის თავი, «დედო» პური, ფეტვის მქადი, კვერცხი, კაკლები

და ღვინო. კაკლებიდან ოჯახის უფროსი ამოარჩევს ერთს, საუკეთესოს და ილოცავს: «ღმერთო, ასე აავსე ჩვენი ოჯახი ყოველი განძით!» შემდეგ გატეხავს და ცოტ-ცოტას ჩამოუბრუნებს ყველა იქ მჯდომს. თუ კაკალი გულსავე გამოვიდა, ძლიერ ესიამოვნება, თუ არა და — უზომოდ შესწუხდება. ამნაირი ღოცვის შესახებ ერთი სასაცილო ამბავიც გამიგონია. ერთხელ თურმე, როდესაც ოჯახის უფროსმა ამოირჩია კაკალი და ხელ-აპყრობით სთქვა «ღმერთო, გვედარები, ასეაავსე ჩემი ოჯახი ყოველი სიმდიდრით.» და გატეხა, ნახა — კაკალი «ფშუტარა» იყო (ჩუტე, უგულო). კაცი ტყვია-ნაკრავივით ვაშეშდა, მაგრამ მალე მოვიდა გონს, მოიხადა ქუდი. დაიჩოქა და შეევედრა ღმერთს: «ღმერთო, შენი მუხლ-კალთის ჭირიმე! ხომ იცი, ჩემი ღოცვა ძალის ყფფასავით ყურადღება-მისაქცევა არაა; კაციც არ ისმენს ჩემსას და ნუ შეისმენ ჩემ, უგუნურის ვედრებას!» შემდეგ გატეხენ «ლადარში» (ნალკერდალში) მრგვლად შემწვარ კვერცხს და დახედავენ: რომელი მხრითაც შექყლეტილდ იქნება ჰაერისაგან კვერცხის ცილი, იტყვიან: «აი, აქეთ გვყოლია მტერიო.» თუ შექყლეტილი თავში, თავში ან ბოლოში აქვს კვერცხს, მტერი ადვილი გამოსაცნობია; თუ გვერდზე და — მაშინ კი ჩაფიქრდებიან და ხან ერთს მიათითებენ და ხან მეორეს. ამნაირად თავდება საუზმე და ეგებებიან ახალ წელს.

«მეფერხობა.» ახალი წლის მეორე დღეს იციან ღოცვა, რომელსაც «მეფერხობას» ეძახიან. აი, რაში მდგოპარეობს ეს ღოცვა: მწარე «კვახს» (გოგრას) მოხაპავენ თავს და ჩაპყრიან შიგ „ლომის ჩხოს“ (გაუცხველ ღომს) და დაამხობენ გოდორს, ან «საბუდარს» (ქათმის ბუდეს); გოდორზე დადგება ერთი ბავშვი, დაიწყებს წალ-

მა ტრიალს და კრუსუნს; ბავშვს ხელში უჭირავს ქათმის კვერცხი; გოდრის წინ გდია მიწაზე. «ლომის ჩხოიანი კვახი,» გოდორს გარშემო უვლიან ბავშვები, რომლებიც «ქუჭუტულებივით წიაქობენ» (წიწილებივით წივიან). ბავშვი სამჯერ მოტრიალდება გოდორზე, მერე გაიმართება «წელში» და იტყვის: «ღმერთო, ასე ვაანრავლე ჩვენსას ქუჭუტულები და ქათმები!» ამის თქმა და გოდრიდან გაღმობტომა ერთია; დაჰკრავს ფეხს კვახს, და «ლომის ჩხო» აქეთ-იქით გაიფანტება. მაგრამ, თუ ბავშვმა «კვახს» ფეხი დააცილა, ძლიერ გაუჯავრდებიან; ხანდისხან მარტო გაჯავრებასაც არ აკმარებენ. შემდეგ ბავშვები შეწვავენ კვერცხს მრგვლად ნალვერდალში და სჭამენ (სხვას არ შეუძლია შეეჭიაროს).

«ბზნილობა». ყველიერის ოახშაბათს გაუთხოვარმა ქალებმა იციან ბზნილობა: არას სეამენ და სჭამენ: საღამოს გააკეთებენ ძლიერ მწუთხე ხაჭაპურს და გზა-ჯვარადინზე შეჭამენ, მოვლენ სახლში და დაწვებიან; ქამის დროს კი არავინ უნდა შემოესწროთ. ჰფიქრობენ, როდესაც მოგვწყურდება, ჩვენი საქმრო მოვა და წყალს დაგვალევინებსო.

«მწერის არჩივი.» ყველიერის აღება-ღამეს იციან «მწერის არჩივის» შენახვა. ნავახშმევს ოჯახის უფროსი მოსტეხს ერთს კვერცხს წვრილად თავს, ყველაფრიდან, რაც ვახშმად აქვს, აიღებს პატარ-პატარა ნაწილებს, ჩაპყრის კვერცხის ნაჭუჭში და იტყვის მაგალითად: «მწერო! შემინახავს შენთვის ჩემი არჩივი: პური, ღომი, მქადი, ყველი, თევზი, კვერცხი, ღვინო და სხ.; იცოდე, აღარ მიკბინო?» ოჯახის უფროსს რიგ-რიგობით მიჰბადვენ დანარჩენი წევრებიც. შავ ორშაბათს ერთი რომე-

ლომე წევრი ადგება ადრე და გადაადგებს კვერცხის ნა-
ქუქს სხვის ადგილში.

«შემორება». დიდ ოთხშაბათს, საღამოს, ერთი ბი-
ჭი ვენახის ოთხივე კუთხეში დანთებს ცეცხლს, მეორე
დაიქერს ხეღში სახნისს. ურტყამს ზედ ქვას, უვლის ვე-
ნახს გარშემო და იძახის: «ჯვარი აქა, ჯვარი იქა! შენი
სვი და შენი სქამე, ჩემსას ჯვარი დამიწერე! ჰარული
ტურა-ქალებსა!» ამნაირად სამჯერ შემოუვლიან ვენახს,

«უბრობა». დიდ ხუთშაბათ-დილას ოჯახის უფრო-
სი ქალი ადგება ძლიერ ადრე, ამოიღებს ჭიდან წყალს.
პირშიაც წყალს «დაიბუგებს» და სანამ შვილებს პირს
არ დააბანინებს ამ წყლით, ხმას არ გაგცემთ, რამდენიც
უნდა ელაპარაკოთ. შემდეგ დახვეტს სახლს «ოქროს ცოც-
ხით» (რომელსაც სთესენ და ბუჩქებად ამოდის) და ნახ-
ვეტს და ცოცხსაც სხვის ადგილში გადაადგებს.

«გადაცემა». ს. ქვიტარში არის ერთი მინდორი,
სახელად «სამკალია». აი, საიდგან წარმომდგარა ეს სა-
ხელი. 15—20 წლის წინად, აღდგომის მეორე დღეს,
შემოსილი მღვდელი გაიყოლიებდა ნაწირვებს ხალხს და
წავიდოდა ამ მინდორში. ხალხს წინ მიუძღოდა ეროი
მებაირადე, რომელსაც ეკკლესიის ბაირალის უქონლობის
ვამო გრძელ ჭოგრზე წამოეკიდა წითელი ხელსახოცი.
(ეხლაც ბაირალს იმ ერთი გვარის კაცი ატარებს, ბუმ-
ბუკიშვილები). მინდორში ეხლაც გდია ვებერთელა
კლდის ქვა: ქვის გვერდით დასობილი ყოფილა ბლის გუ-
ლის მსხვილი პალო; პალოსთან გადებულია ბლისავე დი-
დი ურო. მღვდელი ილოცავდა, ხალხი დაიჩოქებდა და
გარდასცემდა ყოველ ცუდს კაცს, შემდეგ მივიდოდა, აი-
ლებდა უროს, იტყოდა: «ღჳერთო! ასე დაუქციე თავი
ჩვენი ეკკლესიის კაცის დამკლეს,» და ღონივრად დაარ-

ტყავდა პალოს. ვინც არ დაჰკრავდა, ხალხი მისცვინდებოდა და ერთს ყოფას დაუწევდა: «შენ ქურდი ხარ, შენ ცული კაცი ხარო».

ამას შემდეგ ყველა თითო კალიას დაიჭერდა და მახლობელს ღელე «ოღასკურაში» ჩაჰყრიდა და იტყოდა: «ღმერთო, ააშორე ჩვენს ყანებს კალიასაგან განადგურება». აქედან წარმოსდგა სიტყვა «სამკალია».

აღდგომა ღამეს, როდესაც მესამეჯერ შემოუვლიან ეკლესიას, ყველა თითო ქვას აიღებს, ისვრის დასავლეთისკენ და იძახის: «ქვა ურიას, ქვა ურიასო!»

აღდგომის მეორე ღღეს, «სამკალიაში» წასვლის მაგიერ, შემოსილი მღვდელი გამოასვენებს ხატს (მაცხოვრისას, რომლის სახელზედ აშენებულია ეკლესია) ერთი ცაცხვის ძირში, სადაც მოგროვდება ხალხი. მღვდელი ლოცვა-კურთხევით მოიხსენიებს ეკლესიის ყველა შემომწირველებს; ხალხიც «ღმერთმა გაუმარჯოს», ან «ღმერთმა აცხონოსო!» იძახის. შემდეგ ერთი აზნაურთაგანი მაღლიდან წყველა-კრუღვით მოიხსენიებს ყოველ ბოროტს და ცუდ კაცს, განსაკუთრებით ქვიტირის ეკლესიის დამკლებს და ხალხიც „ღმერთმა ამოაგდოს, ღმერთმა ამოაგდოს!» იძახის.

იმ ცაცხვზე, რომლის ძირშიაც ეს გარდაცემა ხდება, თუ დააკვირდებით, უკამჩნევთ მრავალ შერჭობილ ლურსმანს. ეს არის დედაკაცების ნამოქმედარი, რომლებიც, როდესაც ვისმე გარდასცემენ, ცაცხვზე ლურსმანს მიაჭედენ.

მოხუცის ნავეზირალის რჩევა.

(ხალხური არაკი, ვაკონილი შაქრო შექვივილისაგან და ჩაწერილი ქართველი ოსებშის-შიერ).

იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა, იყო ერთი ხემწიფე. ხემწიფემ თავის საბრძანებელში ბრძანება გამოსცა, რომ რვა საათის შემდეგ სანთელი აღაჩაფის სახლში აღარ ვნახო ანთებულო, და თუ ვნახე—სიკვდილით დაესჯიო. მართლაც, შელამდებოდა თუ არა, ხემწიფე ჩაიცივამდა გლეხურ ტანისამოსს და დადიოდა თავის სატახტო ქალაქში, და ვისაც ნახავდა რვა საათის შემდეგ სანთელ-ანთებულს, სიკვდილით სჯიდა. ერთ საღამოს ჩვეულებისამებრ ჩაიცივა ხემწიფემ გლეხურად და დადის თავის ქალაქში. გაიარა ერთგან, შეხედა. რომ ერთ სახლიდან სანთელი ცოტათი ბჟუტავდა. მივიდა და ეზოდან დაუძახა: მასპინძელო, ამაღამ მისტუმრეო. სახლის პატრონი მოეგება და უთხრა: მობძანდით, სტუმარი ღვთისააო! შევიდა შინა; ხემწიფემ ჰკითხა მასპინძელს: სანთელი ესე რად გიბჟუტავსო? რა ვქნათ, შენი ჭირიმე, დიდებული ხემწიფე ასე გვიბძანებსო, მიუგო მასპინძელმა. ვახშამი სჭამეს, სტუმარს კაი პატივი სცეს, ცალკე გაუშალეს და დააძინეს, რა იციან, თუ ხემწიფეა? შუალამე რომ შეიქნა, მასპინძლის ცოლი წამოდგა, ჩაიცივა, ჩამოიღო ხმალი, ამოაძრო ქარქაშიდან, დაადგა ქმარს და უთხრა: «თუ გძინავს, არ

გაიღვიძო, და თუ გღვიძავს და მოგკლავო“. ქმარს, საბრალოს, თუნდაც რომ ღვიძებოდა, აბა ხმას როგორ ამოიღებდა? დედა-კაცმა ხმალი ისევ ქარქაშში ჩააგო, დაჰკიდა თავის ალაგას, გამოვიდა გარედ და გასწია სადღაც. ხენწიფემ ესეები ყველა გაიგო, ადგა და შორე-ახლო გამოუდგა დედაკაცს. დედაკაცი მიდის, ესეც მისდევს. იარა-იარა დედაკაცმა, მიადგა ერთს უზარ-მაზარს კლდეს და შესძახა გამოქვაბულში: „გამოდი ჩემო საყვარელოო“. ვნახოთ, გამოვიდა ერთი უზარ-მაზარი არაბი, ისეთი უშნო, რომ ძირის ტუპი მიწაზედ დასთრევდა და ზეკითა თავზედ ჰქონდა გადაფარებული; შეხედა—დედაკაცს და შეუტია: წადი, შენი დანაპირები არ მოგიტანია, მე შენ ვერ შეგიყვარებო! დედაკაცი ტირილით დაბრუნდა ისევ უკან და წამოვიდა. ხენწიფეც ისევ საჩქაროდ წამოვიდა და ჩაწვა ლოგინში. დედაკაციც მოვიდა და ჩაუწვა ქმარს ლოგინში. გათენდა, ხენწიფემ მადლობა გადაუხადა მასპინძელს და გასწია შინ.

მეორე დღეს რომ დაღმდა, ხენწიფემ სხვანაირი ტანისამოსი ჩაიცვა და მიადგა ისევ იმ კაცს კარებზედ და დაუძახა: ოჯახის შვილო, თუ შეიძლება მისტუმრეთ ამაღამაო! მასპინძელი გამოვიდა, სტუმარი ღვთისააო და შეიყვანა შინ. ვახშამი გაშალეს, სტუმარს კაი პატივი სცეს, ცალკე მოასვენეს და ცოლ-ქმარმა ცალკე დაიძინეს. კიდევ შუა-ღამე რომ შეიქნა, დედაკაცი წამოდგა, ჩაიცივა, ჩამოიღო ხმალი და სთქვა: ეჰ, როდემდის უნდა ვიტანჯო ასეო? ამოაძრო ხმალი ქარქაშიდან, გაუშალა, სწყვიტა ქმარს და გააგდებინა თავი. ხენწიფე-კი გამოჰყურებს საბნიდან განაბული და კანკალმა აიტანა, უთუოდ მეც მომკლავსო! დედაკაც-

მა გაახვია ბაღდადში თავისი ქმრის თავი, გამოვიდა გარედ და გასწია სირბილით. ხენწიფეც წამოდგა და შორე-ახლო მიჰყვა. დედაკაცმა იარა და მივიდა ისევ წინანდელ უდაბურ კლდის გამოქვაბულთან და შესძახა: „გამოდი ჩემო საყვარელო, მოგიტანე დანაპირები“. გამოვიდა—ისევ ის საძაგელი ლაშიანი არაბი, დედაკაცს გამოართვა ბაღდადი, გახსნა და ნახა, რომ შშვენეირ ვაშკაცის თავი იყო.—შე წუწკო, ამისთანა მთვარესავით კაცს უღალატე, მე, ამ ბედასლს როგორ შემეყვარებო?! გაუშალა, ერთი სილა გაარტყა დედაკაცს და ცხრაჯელ ყირამალა გადაატრიალა. დედაკაცი კარგა ხანს ეგდო დარეტიანებული, მერე წამოდგა და ტირილით დაბრუნდა შინ. ხენწიფემაც ისევ ჩქარა გამოსწია შინ; შევიდა, დაისველა ხელი თავ მოჭრილ კაცის სისხლში, გამოვიდა, დაჰკრა ალაყათის კარებს, რომ დასტყობოდა ნიშანი და გამოსწია თავის სასახლისაკენ. დედაკაციც მოვიდა შინ, ნახა, რომ სტუმარი წასულიყო, საჩქაროდ თავისი ქმარი დამარხა იქვე ეზოში, მერე იფიქრა: „იმ სტუმარმა კი არაფერი მიხიმნოსო“? ადგა, მიათვლიერ-მოათვლიერა იქაობა; ნახა, რომ ალაყათის კარებს სისხლიანი ხელი აქვს დარტყმული. ადგა მაშინვე თვითონაც დაისველა სისხლში ხელი, დაჰყვა და თავისი სახლის დაყოლებზე ყველას ალაყათის კარებზედ ისეთივე ნიშანი დაადო. ხენწიფემ მეორე დღეს, გათენდა თუ არა, დაიბარა თავისი ვეზირები და უთხრა: წადით ამ ქუჩაზედ და რომელ სახლის ეზოს კარებსაც სისხლიანი ხელი ეტყობოდეს, იმ სახლში-მყოფი დედაკაცი აქ მომგვარეთო. ვეზირები წავიდნენ ხენწიფის ბძანების აღსასრულებლად; აიარეს-აიარეს ქუჩა და ნახეს, რომ იმ ქუჩაზედ ყველა

სახლის ეზოს კარებზედ სისხლიანი ხელი ეტყობოდა. დაბრუნდენ ისევ და მოახსენეს ხენწიფეს: დიდებულო ხენწიფევ! იმ ქუჩაზედ ყველა კარებს სისხლიანი ხელი ატყვია და რომელი მოვიყვანოთ, არ ვიცითო. ხენწიფე ძლიერ ჩაფიქრდა. მეორე დღეს დაიბარა ერთი თავისი საყვარელი ვეზირი და უთხრა: „სანადიროდ უნდა წავიდე, ორი კვირა მომიგვიანდება და სანამ მოვიდოდე, პირველად ჩემი ცოლი და ქალები დახოცე, მერე შენი და შემდეგ, რაც ჩემ ქალაქში დედათავანი იყოს დიდიან პატარიანად, სულ უნდა გაწყვიტო, რომ ერთი არივინ დარჩეს, თორემ დაბრუნებისას, თუ ჩემი ბრძანება აღსრულებული არ დამხვდა, ჩაგაყრი ბურნუთს და ჰაერში გაგაქანებო. მწარედ დაღონებული წამოვიდა ვეზირი შინ. ამ ვეზირს ჰყვანდა ერთი მოხუცა მამის პაპა. ყოველთვის ვეზირი როცა გარედგან შინ შევიდოდა ხოლმე, მივიდოდა მამის პაპასთან, მიესალმებოდა და ხელზედ აკოცებდა. ეხლა-კი არც მიესალმა და არც ზედ შეხედა; დაღონებული გადის და გამოდის, რომ აღარ იქნა, მამის პაპამ დაუძახა და ჰკითხა: შვილო, რად ხარ დაღონებული, რა მოგსვლიაო? როგორ რა მომსვლიაო, ასე და ასე მიბრძანა ხენწიფემ, და, თუ არ ავასრულე, ბურნუთი უნდა ჩამაყაროს და ჰაერში უნდა გამაქანოსო. მაგისათვის რად დაღონებულხარ, შვილოო? უთხრა მოხუცმა. ხენწიფე რომ მობრძანდეს, მოახსენე, ჩემმა მამის პაპამ არ დამანებათქო. მე დამიბაროს და პასუხს მე მივცემო. მართლაც, ვეზირი ასე მოიქცა. გავიდა ორი კვირა და დაბრუნდა ხენწიფე ნადირობიდან; მოვიდა შინ, ნახა, რომ მისი ცოლ-შვილიც ცოცხალი იყო და სხვებისაც. რასაკვირველია, ძლიერ განრისხდა, დაიბარა მაშინვე

ვეზირი და დაიძახა: მომიტანეთ ჩქარა ბურნუთიო! ვე-
ზირმა დაიწოქა მუხლებზედ და მოახსენა: დიდებულო
ხენწიფე, გთხოვთ ერთი სიტყვა მათქმევინოთო. სთქვიო,
უბძანა ხენწიფემ.—მე წინად ჩემი ცოლ-შვილი უნდა
დამეხოცნა და მერე თქვენნი, მაგრამ ურთი მოხუცი მა-
მის პაპა მყავს და იმან არ დამანება და მითხრა: ხენ-
წიფე რომ მობძანდეს, მე დამიბაროს და მე მოვახსე-
ნებ პასუხსაო, მაშ წადით, მომიყვანეთო, ბძანა ხენწი-
ფემ. წამოვიდა ვეზირი, აბა სიარულის თავი სადა ჰქონ-
და? მაგრამ თეთრ ყუთში ჩაუგეს ბამბა, ჩააწვინეს შიგ
მოხუცი და წაიყვანეს ხენწიფესთან, მიიყვინეს თუ არა,
ასწიეს მოხუცი და ყუთით შეიტანეს ხენწიფის სახლ-
ში. მობძანდა ხენწიფე, შეხედა რომ თეთრი წვერი,
თეთრი ყუთი დი ბამბა არ ერჩეოდა ერთმანეთში. მი-
ვიდა და უბძანა ხენწიფემ მოხუცს; რატომ არ დაანე-
ბე ჩემი ბძანების აღსრულებაო? დიდებულო ხენწიფეო,
დაიწყო მოხუცმა, მამი-თქვენის პაპის ვეზირი გახლდით.
ჩვენ ვიყავით ორმოცნი ვეზირნი. ამ ორმოც ვეზირ-
ში ერთ ღამეს ერთი დაგვაკლდა ისე, რომ ვერაფერ ვერ
გაიგო მისი ასავალ-დასავალი, მეორე ღამეს მეორე,
ასე რომ ოც-და-ცხრამეტი კაცი ოც-და-ცხრამეტ ღა-
მეს თითო-თითოდ დაგვეკარგა და დავრჩი მარტოდ მე.
მეორმოცე ღამეს, მე ვიწექი, რომ ვილამაც დამიკაკუ-
ნა კარებზე. წამოვფრინდი, პერანგა გარედ უნდა გა-
მეხედნა, წამოხტა ჩემი ცოლი, წამომეწია, ისეთი წა-
მომკრა, რომ კინალამ თავ-ბრუ დამესხა და მითხრა:
სად მიდიხარ ტიტველა, ან კიდევ იქნება ის იარაღია-
ნია და შენ უიარალოდ გადიხარო? ჩაიცვი, აისხი ია-
რაღი და ისე გახედო. მე ჩავიცივი, ავისხი იარაღი და
უნდა გავსულიყავი გარედ, რომ წამომეწია ჩემი ცო-

ლი და კიდევ უარესად წამკრა კისერში: სად მიდიხარ რომ მიდიხარ, იქნება ის ცხენით არის და შენ-კი უცხენოდ მიდიხარო. გავეჩანე მაშინვე შევეკაღმე ცხენი, შევეჯექ და გავედი გარედ. დამინახა თუ არა მან, ვინც კარებზე დამირაკუნა, მომადახა: „უჰ, შენი გამჩენის კირიმე შენი, ძლივს არა ვნახე ვაშაკაციო!“ შემოჰკრა თავის ცხენს ქუსლი და მითხრა: „იარე ჩქარა, მომყევო“. მეც დავსდარ ცხენი და გავსწიეთ. ცხენი ჰყვანდა ისეთი, რომ ფრინველივით მიჰქროდა, მაგრამ მეც-კი კარგი ცხენი მყვანდა, როგორც იყო, მივსდევდი. მე სწორედ გითხრათ ძლიერ შევფიქრიანდი და გზაზედ რამდენჯერმე გადავსწყვიტე მოკვლა ჩემი თანამგზავრისა! კიდევ ამოვსწიე ხანჯალს, მაგრამ, არ ვიცი როგორ შემასწრო თვალი უკან მიმდინარს და მომადახა: „ჰეი ყმაწვილო, ეგ ვაშაკაცის საკადრისი არ არის, იარე მომყეო“. მეც, მეტი გზა არა მქონდა, თავის იმედი აღარა მქონდა, მივსდევდი. ვიარეთ-ვიარეთ და მივედით ერთ უზარ-მაზარ კლდის ძირში, სადაც გამოქვაბული იყო. გადმოხტა ჩემი თანამგზავრი და მეც გადმოვხტი; მომცა ცხენი ხელში და მითხრა: მე აქ გამოქვაბულში მტერი მყავს, აქ უნდა შევიდე და დავეკიდო. თუ ვიპოვნე, ერთს, როცა ვიპოვნე მტერს, მაშინ დავიწივლებ, ერთს, როცა დავეკიდები მაშინ დავიწივლებ და ერთსაც, თუ მოვერიე, მაშინ დავიწივლებ; თუ მესამედ აღარ დავიწივლე, იცოდე, რომ ის მომერევა და მაშინ გასწი და წადი, ეგ ცხენიც შენთვის წაიყვანე, დმერთმა მოგახმაროსო. შევიდა გამოქვაბულში, მე დავიწყე ლოდინი; რომ მომწყინდა ლოდინი, მივედი გამოქვაბულის კარებში. როგორც შევდგი ერთი ფეხი შესასვლელად, ერთი წივილი გამომესმა, რომ კინაღამ

შიშით დავიბნინდი. გამოვბრუნდი, ისევ დავიწყე ლოდინი, კიდევ რომ მომწყინდა და ის იყო ვაპირებდი გამოვბრუნებას, წინანდელზედ უარესი წივილი მომესმა. დავიწყე კიდევ ლოდინი, რომ მომწყინდა, ის იყო უნდა შემჯდარვიყავი ცხენზედ, ცალი ფეხიც გავჰყავი უზანგში, ერთი საშინელი წივილიც კადევ შემომესმა. მაშინ-კი გავიგე, რომ გადარჩა ჩემი თანამგზავრი. ცოტა ხნის შემდეგ გამოვიდა და აბრეშუმის ხელსახოცით შეხვეული რაღაც გამოიტანა, შეჯდა ცხენზედ და მითხრა: „შეჯექ შენც და მომყეო“. მეც, მეტი რა გზა მქონდა, გავჰყევი. ვიარეთ-ვიარეთ და მივაღეჭით კიდევ ერთს უზარ-მაზარს კლდეს, სადაც უზარ-მაზარი გამოქვაბული იყო. შევხედე რომ ამ გამოქვაბულში ჩემი ოც-და-ცხრამეტი ამხანაგი ყველანი ჰკიდიან: ზოგი ხელით, ზოგი ფეხით, ზოგი ცხვირით და ზოგი რით. ესენი რომ ვნახე, მაშინ უფრო თავის იმედი გადავსწყვიტე და ვსთქვი: მშვიდობით ცოლო და შვილო-მეთქი! იქიდანაც ვიარეთ და როგორც იყო გავედით ედემისებურ მწვანე მინდორზედ. მინდორზედ მშვენიერი ბაღია გაშენებული და შიგ მშვენიერი სასახლე სდგას. გადმოვხტით ცხენებიდან; ჩემი თანამგზავრი შევიდა სასახლეში, გამოიტანა ბარი და ნიჩაბი, ბაღში შემომიხაზა მწვანე და მითხრა: აბა მოთხარე აქაო. მეტი რა გზა მქონდა, დავიწყე თხრა და თან ვფიქრობდი: ჩემი ხელით ჩემს საფლავს ვსთხრი-მეთქი. ვთხარე, ვთხარე და ერთი მშვენიერი კუბო გამოჩნდა. ამოიღეო, მითხრა. ამოვიღე კუბო. ახადეო—მითხრა. ავხადე, დავხედე, ისეთი მშვენიერი ვაშკაცი იწვა კუბოში, როც მის დანახვაზედ მტერსაც-კი ტირილი მოუვიდოდა; მერე მითხრა: „იცი ძმაო, მე ქალი ვარო. ეს მკვდარი

არის ჩემი ბიძაშვილი. მე და ამას ერთმანეთი გვიყვარდა, მაგრამ ჩვენმა დედ-მამამ ნება არ მოგვცა. შემდეგ, ამას თავის ცოლმა უღალატა და მე ჩემმა ქმარმა, და მეც ქმარს თავი დავანებეო. მე რომ კლდეში შევედი და გითხარი მტერი მყავს-მეთქი, ის ამისი მტერი იყო, რომელმაც ამისი ცოლი გადიბირა. გახსნა ის აბრეშუმის ხელსახოცი, რომელიც გამოქვაბულიდან გამოიტანა და მაჩვენა. ერთი საძაგელი არაბის თავი. ეს ჩემი ბიძაშვილი რომ კვდებოდა, ანდერძი დამიგდო, რომ ჩემი მტერი მოკალი და შენც ჩემთან მოიკალ თავიო. მე დროზედ მიხლოდა ამესრულებინა ამისი ანდერძი, მაგრამ დღემდინ შენს მეტი ვაშკაცი ვერ ვნახე, რომ ეს ჩემი ამბავი მემამბნა და მასთან ჩემი ბიძაშვილის ანდერძი აღმესრულებინა; ახლა მე ამას თავი უნდა დავაკლა ზედ და გთხოვ, ამ საფლავში ერთად დავასაფლავო, და შენ ღმერთმა მოგახმაროს ეს ჩემი ცხენი და იარაღიო. რაც რამე მოგეწონოს ამ სახლში, ყველა წაიღე, და როცა დაგვმარხო, წადიო. მერე დაიწყო ტირილი, იტირა და მეც მატირა; იმდენი იტირა, რომ კუბოში ცხედარი სულ დაასველია ცრემლით; მერე ამოიძრო ხანჯალი, ტარი მიცვალებულს დააბჯინა, წვერი თვითონ მიიბჯინა გულში, დააწვა და ხანჯლის წვერმა ბეჭებში ამოჰყო თავი, და დააკვდა ზედ. მერე როგორც იყო გადმოვაბრუნე, ამოვაძრე ხანჯალი და ორივე ერთად დავასაფლავე. რაც რამ მომეწონა წამოვიღე და წამოვედი. გამოვიარე ჩემს ამხანაგებთან; ვინც ცოცხალი იყო, ჩამოვხსენი, გავათავისუფლე; ვინც მკვდარი, დავმარხე, და ცოცხლებს გავუყავი, რაც წამოვიღე და მოვედი შინ. აბა, დიდებულო ხენწიფე! ჩემთვის რომ ჩემს ცოლს რჩევა არ მოეცა, მეც ხომ იმ ალა-

გას ჩავარდებოდი, სადაც ჩემი ამხანაგები იყვნენ? და იმ ქალს რომ თავის ბიძაშვილისათვის ანდერძი არ აესრულებინა, ხომ, ვინ იცის საიქიოსაც იმ მშვენიერ ვაშაკაცს დარღათ ექნებოდა ჩაყოლილი თავისი მტრის დარდი? ახლა ხომ თქვენ თვითონ დარწმუნდით, რომ ქალებსაც შესძლებიათ რამე? აბა, თქვე დალოცვილო, თქვენ ერთი წუწკი დედაკაცის გულისთვის, თქვენს ქალაქში მთელი დედათაგანის გაწყვეტა გინებებიათ, თქვენ რა იცით, რომ ერთ წუწკ დედაკაცთან, ასი კარგი არ ურევიაო? მოახსენა მოხუცმა ნავეზირალმა ხენწიფეს. რასაკვირველია, მოხუცი ნავეზირალის რჩევა ხენწიფეს ძლიერ მოეწონა; იმას დიდი, დიდი წყალობა უბოძა და მის შემდეგ თავის სამეფოს უფრო გონივრულად განაგებდა.

ჭირი იქა, ლხინი აქა, ქატო იქა, ფქვილი აქა!

